

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
KELAM BİLİM DALI

SAİD NURSI'NİN RİSALELERİNDE NÜBÜVVET ANLAYIŞI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Fikret KARAMAN

Hazırlayan

Rıdvan GÜZEL

MALATYA-2022

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
KELAM BİLİM DALI

SAİD NURSİ’NİN RİSALELERİNDE
NÜBÜVVET ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan:

Rıdvan GÜZEL

Danışman:

Prof. Dr. Fikret KARAMAN

Malatya-2022

ONUR SÖZÜ

Yazdığım yüksek lisans tezimin bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakları kaynakçada uygun biçimde gösterdiğimi belirtir ve bunu onurum ile tasdik ederim.

...../...../2022

Rıdvan Güzel

ÖNSÖZ

Nübüvvet konusu, İslam ve diğer semavi dinler için son derece önemli bir konudur. Çünkü semavi dinler kendilerini oluşturan bütün bilgi ve gerçeklikleri Allah ile konuşan ve bilgilerini O'ndan alan bir elçiden yani peygamberden almaktadır. Bu da dinlerdeki bütün doğruluğu peygamberin doğruluğuna bağlamak anlamına gelmektedir. Yani dinin gerçeklik ve geçerliliği nübüvvetin varlığına bağlıdır. Bu hususlardan dolayı semavi dinler için nübüvvet müessesesi, inanılması gereken temel şartların en başlarında yer alır.

Nübüvvet konusunun semavi dinler için bu kadar önemli olması, inkarcılar tarafından itiraz ve inkâr edilmesine sebep olmaktadır. Bundan dolayı tarih boyunca peygamberlere inanan insanlar olduğu gibi onları inkâr edip kabullenmeyen insanlar da olmuştur. Bu inkarcılar arasından -özellikle günümüzde revaç bulan- bazıları Allah'ın varlığını kabul ettiklerini ancak nübüvveti ve buna bağlanan semavi dinleri kabul etmediklerini ifade etmektedirler. Kelamcılar, bu fikrin yanlışlığını delillerle ifade etmekte ve böyle bir fikrin kabul edilemeyeceğini ilmi temellendirmelerle izah etmektedirler. Yakın zaman İslam alimlerinden olan Said Nursi'de Risale-i Nur adlı eserlerinde nübüvvet kavramını akli olarak temellendirmekte ve beşerin nübüvveysiz olamayacağını ifade etmektedir.

Meselenin bu kadar mühim ve saldırıların bu kadar dehşetli olması bizi bu konu ekseninde çalışmaya yönlendirmiştir. Zira alanda yapılan çalışmaların az olması bazı çalışmaların da kısa tutulması, bizim için bu meseleyi daha da önemli hale getirmiştir. Bu çalışmamızla Said Nursi'nin nübüvvet meselesinin gerekliliğini nasıl delillendirdiğini, bu delillerini nasıl temellendirdiğini ele alacağız. Bu sayede müellifin eserlerinin farklı bölümlerinde farklı konular altında veciz bir şekilde ifade ettiği delillendirme örneklerini tespit etmeye çalışacağız. Nübüvveti inkâr eden fikir akımlarına karşı ilmi deliller ifade edip insanlık için nübüvvetin ne kadar önemli olduğunu ve insanlığın peygambersiz olmayacağını ispat edeceğiz.

Tezimizin ilk bölümünü konumuzla alakalı kavramların izahına, nübüvvetin klasik kelamda nasıl ele alındığına ve müellifimizin nübüvveti ele alış şekli ve delillendirme usulüne ayırdık. İkinci bölümde ise, Risale-i Nur eserlerinde, nübüvvetin gerekliliğinin delillendirilmesini inceledik.

Bu çalışmayı hazırlarken kitaplarından makalelerinden yararlandığım ilim adamlarına, dersleriyle kelam ilminin anlaşılması noktasında bana yardım eden Prof. Dr. Hulusi Arslan ve Doç. Dr. Mustafa Bozkurt'a özellikle tecrübesi ve bilgisiyle beni yönlendiren ve sonunda böyle bir tez yazmama yardım eden danışman hocam Prof. Dr. Fikret Karaman'a teşekkür ederim.

Rıdvan Güzel

2022 - Malatya

ÖZET

Peygamberler, bütün varlıklar arasından seçilen insan türünün en seçkin şahsiyetleridir. Zira onlar, kâinatın mutlak sahibi olan Allah tarafından, beşerin iki cihan mutluluğuna ulaştırılması için vazifeli tayin edilmişlerdir. Bu özellikleri onları, insanlık tarihi için vazgeçilmez kılmıştır. Çünkü insanlık, tarihindeki maddi ve manevi bütün gelişme ve ilerlemeleri, nübüvvet müessesesinin getirdiği hakikatlerle şekillendirmiştir.

Nübüvvetin, bu özellikleri göz önünde olduğu halde, nübüvveti inkâr etmek, insanlık tarihine aykırılık teşkil etmektedir. Çünkü uzayın derinlikleri içinde, kendi aklına itimat edip nübüvveti inkâr eden adamın misali; kör bir adamın karanlık bir yolda yürümesi gibidir. Eğer nübüvvet olmazsa, insan kendi akıl gözünü açsa ve kendisini - hakikatiyle olmasa da- tanısa bile; uzay yolu -idrak, iktidar ve tasarruf cihetiyle- karanlık olduğu için insan yine karanlıkta kalacak ve bu dehşetli halin içinden çıkamayacaktır. İnsanın hakikati ve kâinatın sırları bütün halleriyle nübüvvetin varlığını gerektirmektedir. Aksi halde insan sefil ve korkak bir yolcu; kâinat ise manasız bir kâğıt ve karanlık bir yoldan ibaret olur. İnsanın hakikatının ve kâinatın esrarının anahtarı, alemlerin rabbi olan Allah'ın elçilerindedir. Çünkü insanı ve kâinatı en iyi bilen Allah'tır ve Allah bu bilgileri elçilerine vahyetmiştir.

Kâinatın anlam kazanması, insanın insan olması ve Allah'ın hakkıyla tanınması, Hak'tan getirdiği bilgileri halka tebliğ eden peygamberlerin varlığına bağlıdır. Bu bağlamda şu söylenebilir: Nübüvvetin olmadığı bir kâinat, hikmetsiz olacağından varlığının bir anlamı kalmazdı.

Anahtar Kelimeler: Kelam, Nübüvvet, Said Nursi, Risale-i Nur, Gereklilik

ABSTRACT

Prophets are the most distinguished personalities of the human species chosen from among all beings. Because they have been appointed by Allah, the absolute owner of the universe, in charge of helping human beings reach the happiness of both worlds. These features have made them indispensable for human history. Because humanity has shaped all material and spiritual developments and progress in its history with the truths brought by the institution of prophethood.

Despite these characteristics of prophecy, it is against the history of humanity to deny prophecy. Because in the depths of space, like the man who believes in his own reason and denies prophecy; It's like a blind man walking down a dark road. If there is no prophethood, even if a person opens his mind and knows himself -even if not with the truth-; Since the space path is dark - in terms of understanding, power and savings - man will still remain in the dark and will not be able to get out of this terrible state. The truth of man and the secrets of the universe require the existence of prophethood in all its forms. Otherwise, one is a miserable and cowardly traveler; the universe would be a meaningless piece of paper and a dark path. The key to the truth of man and the mystery of the universe is in the messengers of Allah, the Lord of the worlds. Because it is Allah who knows man and the universe best, and Allah revealed this information to His messengers.

The meaning of the universe, man's being human and Allah's recognition depend on the existence of prophets who conveyed the information he brought from the Truth to the public. In this context, the following can be said: A universe without prophethood would be without wisdom, and its existence would be meaningless.

Keywords: Kalam, Prophethood, Said Nursi, Risale-i Nur, Necessity

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
A. Tezin Konusu ve Önemi, Kapsam ve Sınırlılığı, Yöntemi, Varsayımları ve Alanla İlgili Yapılan Çalışmalar	1
1. Tezin Konusu ve Önemi	1
2. Tezin Kapsam ve Sınırlılığı.....	1
3. Tezin Yöntemi	1
4. Tezin Varsayımları	2
5. Alanla İlgili Yapılan Çalışmalar.....	2
B. Said Nursi'nin Hayatı ve Eserlerindeki Üslubu ve İlmi Kişiliği.....	2
1. Said Nursi'nin Hayatı.....	2
2. Eserlerindeki Üslubu ve İlmi Kişiliği	4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NÜBÜVVET ANLAYIŞI

1.1 Klasik Kelam Literatüründe Nübüvvet.....	6
1.1.1. Nübüvvetle Alakalı Temel Kavramlar.....	6
1.1.1.1. Nübüvvet Kavramı ve Bağlantılı Diğer Kavramlar	6
1.1.1.2. Vahiy	8
1.1.1.3. Mucize.....	10
1.1.2. Nübüvvet Meselesinin Temel Konuları.....	12
1.1.2.1. Nübüvvetin İmkânı ve Mahiyeti.....	12
1.1.2.2. Gerekliliği ve İspatı	15
1.2 Risale-i Nur Eserlerinde Nübüvvet	16
1.2.1. Nübüvvet Konusunun Farklı Başlıklar Altında İncelenme Sebepleri.....	16
1.2.2. Nübüvvet Anlayışı.....	17

1.2.3. Nübüvvetin Delillendirilmesinin Nedenleri.....	18
1.2.3.1. Pozitivizmin İnsanlar Üzerindeki Etkisi.....	18
1.2.3.2. İnsanlığın Yeni İhtiyaçları	20
1.2.3.3. Deizm Gibi İnkâr Akımlarının Yayılması.....	22
1.2.4. Said Nursi'nin Delillendirme Usulü.....	23
1.2.4.1. Delillendirmede Sıralama.....	24
1.2.4.2. Delillendirmede Yakınlık	25
1.2.4.3. Delillendirmede Anlaşılabilirlik.....	25
1.2.4.4. Delillendirmede Sınır	27
1.2.4.5. Akli ve Nakli Delilin Kullanımı	27
1.2.4.6. Delillendirmede Temsil Metodu	28

İKİNCİ BÖLÜM

2. RİSALE-İ NUR KÜLLİYATINDA NÜBÜVVETİN GEREKLİLİĞİNİN DELİLLENDİRİLMESİ

2.2. Uluhiyet Bağlamında Nübüvvetin Gerekliliğinin Delillendirilmesi	32
2.2.3. Sanat ve Hikmet Delili	34
2.2.3.3. Kâinatta Görünen Sanat ve Sanatçı İlişkisi	34
2.2.3.4. Peygamberlerin Tarif Vazifesi	36
2.1.2. İrade ve İhtiyar Delili	38
2.1.2.1. Varlıklarda Görünen İrade ve İhtiyar Eserleri	39
2.1.2.2. İrade ve İhtiyar Nübüvveti Gerektirir	40
2.2.4. İnyet Delili	42
2.2.4.3. Varlıkların İhtiyaçları ve Allah.....	42
2.2.4.4. İnsanın İhtiyaçları	43
2.2.4.4.1. Maddi İhtiyaçlar.....	43
2.2.4.4.2. Manevi İhtiyaçlar	45
2.2.4.5. Manevi İhtiyaçlara Cevap: Nübüvvet	46
2.2.5. İlim Delili	47
2.2.5.3. İnsan, Eşya ve Bilgi İlişkisi.....	47
2.2.5.4. İlmin Nübüvveti Gerektirmesi	48
2.2.6. Terbiye Delili	50

2.2.6.3.	Kainattaki Terbiye ve Kemal Noktası	50
2.2.6.4.	Rububiyeti İlan Noktasında Nübüvvet.....	52
2.2.6.4.1.	Sahte Rablerin Ortadan Kaldırılması.....	52
2.2.6.4.2.	Mutlak Rububiyetin Tesisi ve Nübüvvet.....	53
2.2.7.	İbadet ve Şükür Delili.....	55
2.2.7.3.	Nimet-Şükür ve İnsan İlişkisi.....	56
2.2.7.4.	İbadeti Tarif Etme Noktasında Nübüvvet.....	58
2.2.7.4.1.	İmanın Devamı ve İbadet İlişkisi.....	58
2.2.7.4.2.	Nübüvvetin İbadeti Öğretmesi.....	58
2.2.7.5.	Tefekkür İbadeti ve Nübüvvet	59
2.2.8.	İletişim Delili	60
2.2.8.3.	Canlılar Arası İletişim.....	60
2.2.8.4.	İletişimin Nübüvveti Gerektirmesi	61
2.2.8.5.	İnsan Algısı ve İlahi Mesaj.....	62
2.2.9.	Allah'ın Bütün İsimleri Nübüvveti Gerektirir	64
2.2.9.3.	Ululhiyetin ve Nübüvvetin Birbirini Gerektirmesi.....	64
2.2.9.4.	Allah Lafzı Bağlamında Esmâ-i İlahiye ve Nübüvvet İlişkisi.....	65
2.3.	İnsanların İhtiyaçları Bağlamında Nübüvvetin Delillendirilmesi.....	67
2.3.3.	Risale-i Nur Eserlerinde İnsanın Tanımı ve Konumu.....	67
2.3.3.3.	İnsanın Tanımı.....	67
2.3.3.4.	İnsanın Konumu	68
2.3.4.	İnsanın İhtiyaçları.....	69
2.3.4.3.	İstidatların İnkişaf Etme İhtiyacı.....	69
2.3.4.3.1.	İstadat ve İnsanın Makamı.....	69
2.3.4.3.2.	Nübüvvet ve İstidatların Yönlendirilmesi.....	70
2.3.4.4.	İnsanın Dine Olan İhtiyacı.....	71
2.3.4.4.1.	Sosyal Yaşam ve Nübüvvet.....	72
2.3.4.4.1.1.	Adalet ve Nübüvvet İlişkisi.....	72
2.3.4.4.1.2.	Sosyal Adalette Zekât Örneği	74
2.3.4.4.2.	İnsanın Kâinatı Anlamlandırması ve Nübüvvet	75
2.3.4.4.3.	Her Asra Farklı Şeriat Gönderilmesi.....	78
2.3.4.5.	Maddi ve Manevi Terakki İhtiyacı	80

2.3.4.5.1. Manevi İhtiyaçlar	81
2.3.4.5.2. Maddi İhtiyaçlar.....	83
2.4. Peygamberliğe Delil Olması Yönüyle Mucizeler.....	83
2.4.3. Mucizelerin Veriliş Hikmeti.....	83
2.4.3.3. Peygamberliğin Delili: Mucizeler.....	84
2.4.3.4. Mucize-Bilim İlişkisi.....	85
2.4.3.4.1. Hz. Süleyman (a.s.)'ın Mucizeleri ve Bilim.....	87
2.4.3.4.2. Hz. Musa (a.s.)'ın Mucizesinin Bilimle İlişkisi	88
2.4.3.4.3. Diğer Mucizeler ve Bilim İlişkisi.....	89
SONUÇ	90
KAYNAKÇA.....	92

KISALTMALAR

- A.mlf. : Aynı müellif
Akt: Aktaran
A.s. : Aleyhisselâm
B. : Bin/İbn
Bk. : Bakınız
C.c. : Celle Celâluh
Çev. : Çeviren
Ed. : Editör
Hz. : Hazreti
Ö. : Ölüm Tarihi
S.a.v. : Sallallahu Aleyhi Vesellem
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
TDK : Türk Dil Kurumu
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
Thk. : Tahkik eden
Ts. : Tarihsiz yayın
Vb. : ve benzerleri
Yay. : Yayınları

GİRİŞ

A. Tezin Konusu ve Önemi, Kapsam ve Sınırlılığı, Yöntemi, Varsayımları ve Alanla İlgili Yapılan Çalışmalar

1. Tezin Konusu ve Önemi

Tezimizde nübüvvet müessesinin gerekliliğinin Risale-i Nur eserlerinde temellendirilmesini ele alacağız. Böyle bir konuyu seçmemizin en temel nedeni deizm fikir akımının yanlış düşünce yapısını ortaya çıkarmak ve bu akımın insanlar arasında yayılmasının engellemektir. Çünkü nübüvvetin gerekliliği konusu delillendirilip temellendirilmezse nübüvvet ve onunla bağlanan bütün meseleler doğruluğunu kaybedecektir. Bu da semavi dinlerin ortadan kalkmasına ve inkâr akımlarının hızlanarak yayılmasına neden olacaktır. Konunun bu kadar önemli ve güncel olması bizi bu konu hakkında çalışmaya sevk etmiştir.

2. Tezin Kapsam ve Sınırlılığı

Tezimizin konusu nübüvvet olmakla beraber biz nübüvvetin imkân ve mahiyet gibi bölümlerini incelemeyeceğiz. Daha çok nübüvvetin gerekliliğini ele alacağız. Bununla beraber konunun kapsamını daha da daraltıp kadim kelimelerin tarihinde ortaya atılan ana fikirleri temel düzeyde inceleyip konuyu Risale-i Nur eserleri perspektifinde ele alacağız. Bu eserlerde ifade edilen delilleri de uluhiyet ve beşeriyet kavramları bağlamında inceleyeceğiz.

3. Tezin Yöntemi

Çalışmamızda kaynak taraması ve literatür incelemesi yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemle çalışmamızın ilk bölümünde kadim kelimelerin tarihinde nübüvvetle ilgili temel meseleleri görüş ayırt etmeksizin bizzat kendi kitaplarından elde ettiğimiz bilgilerle inceledik. Bununla beraber bu konuların Risale-i Nur eserlerindeki karşılıklarını tespit etmeye çalıştık. Asıl konu olan nübüvvetin gerekliliğinin temellendirilmesine geçmeden önce konuyu anlamamızı sağlayacak kavram ve usulleri tespit etmeye gayret ettik. En sonunda yani ikinci bölümde ise Said Nursi'nin Risale-i Nur eserlerinde nübüvvetin gerekliliği hakkındaki fikirlerini bağlam kurduğu farklı kavramlarla beraber tespit etmeye ve delilleri incelemeye çalıştık.

4. Tezin Varsayımları

1. Said Nursi asrın en büyük manevi hastalığının iman zayıflığı ve imansızlık olduğunu ifade etmektedir.
2. Nübüvvet konusunu tespit ettiği manevi hastalık çerçevesinde ele almaktadır.
3. Nübüvveti temelde iki ana konu olan “Ululhiyetin nübüvveti gerektirmesi” ve “beşerin ihtiyaçların nübüvveti gerektirmesi” etrafında temellendirmektedir.
4. Bu temellendirmeleriyle deizmin en büyük fikir algılarını ilmi ve mantikî delillerle çürütmekte ve İslam akaidinin doğruluğunu ayet ve hadislerle oluşturduğu kendi tefekkür anlayışıyla ispatlamaktadır.

5. Alanla İlgili Yapılan Çalışmalar

Nübüvvet konusu kelim ilminde en fazla işlenen konulardandır. Nübüvvetin gerekliliği konusu ise genelde nübüvvet başlıklı makale veya tezlerin bir alt başlığı şeklinde incelenmiştir.¹ Said Nursi'nin nübüvvet anlayışı hakkında ise bir yüksek lisans tezi dışında yapılan başka akademik çalışma yoktur. Konumuz olan Risale-i Nur eserlerinde nübüvvetin gerekliliğinin temellendirilmesi ise bugüne kadar hiç incelenmemiştir. Bu da yaptığımız çalışmanın alana yapacağı katkının önemini göstermektedir.

B. Said Nursi'nin Hayatı ve Eserlerindeki Üslubu ve İlmi Kişiliği

1. Said Nursi'nin Hayatı

Risale-i Nur Külliyyatının müellifi Said Nursi, Bitlis'in Hizan İlçesine bağlı Nurs köyünde 1877 yılında dünyaya geldi.² Dokuz yaşına kadar annesi Nuriye Hanım ve babası Mirza efendinin yanında kaldı. Medrese tahsili gören abisinden etkilenecek medrese eğitimi alma kararı aldı.³ Medrese tahsili, fitratında bulunan zorbalığı kabul etmemesinden dolayı, sürekli olarak medrese değiştirmesine neden oldu. Ancak rüyasında, kıyametin koptuğunu ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'le buluşmak için sırat

¹ Kılıç Aslan Mavil, “Mâtürîdiler’e Göre Nübüvvetin Kapsam ve Gerekliliği”, *Dergiabant* 5/9 (15 Haziran 2017), 80-85; Recep Önal, “İslam Kelamında Nübüvvetin Mahiyeti, Kapsam ve Gerekliliği”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2 (2013), 156-164; Metin Özdemir, “Mutezile'nin Nübüvvet Müdafaası”, *Kelam Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2007), 47-64; Temel Yeşilyurt, “Nübüvvetin Gerekliliği, Kapsamı ve Süresi, Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri”, (ts.) (Erişim 30 Nisan 2022).

² Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat* (İstanbul: Rnk Neşriyat, 2015), 31.

³ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 31.

köprüsünde beklediğini ve bütün peygamberlerden sonra Hz. Muhammed (s.a.v.)'i de ziyaret etmeye mazhar olduğunu görür ve bu rüyadan çok etkilenir.⁴ Gerçek eğitimini de bu rüyayı gördükten sonra gittiği Erzurum'a bağlı Beyazid'te, Şeyh Mehmet Celali Hazretlerinin yanında yapar.⁵ Burada Molla Cami kitabından nihayete kadar olan kitapları -her kitaptan birkaç ders almak kaydıyla- üç ay içinde okur.⁶

Bundan sonra Said Nursi, farklı vilayetlere gider. Gittiği yerlerde de tahsilene devam eder. Uğradığı şehirlerden biri de Van vilayetidir. Orada müsbet ilimleri tahsil etmeye başlar, ilmi münazaralara iştirak eder. Van Valisi Tahir Paşa'nın (ö. 1331/1913) konağında coğrafya öğretmeni ile yapacağı münazaradan evvel, bir günde coğrafya kitabını hıfzederek coğrafya öğretmenini ilmi olarak yener. Aynı şekilde inorganik kimya alanında beş gün içinde elde ettiği bilgilerle kimya öğretmenini de ilmi delillerle susturur ve münazarada galip olur.⁷ Said Nursi'deki hızlı ezber kabiliyetini ve keskin ilim yeteneğini gören ilim erbabı, ona Bediüzzaman lakabını verir.⁸

Said Nursi, hayalindeki üniversite modeli olan Medresetü'z-Zehra'yı tanıtmak için İstanbul'a gider.⁹ İstanbul'da kaldığı sürede oradaki alimleri münazaraya davet eder ve münazaralardan galip olarak çıkar. Hatta kaldığı otel odasının kapısına "Burada her müşkül halledilir, her suâle cevap verilir fakat sual sorulmaz."¹⁰ şeklinde bir tabela astırmıştır. Mısır Camiü'l-Ezher Üniversitesi hocalarından, Şeyh Bahit Efendi de ona sorduğu bir sorunun cevabı karşısında onunla münazara edilemeyeceğini söylemiştir. Bu kadar veciz ifadeler kullanabilen birisinin ancak "Bediüzzaman" olabileceğini ifade etmiştir.¹¹

Said Nursi, 1. Dünya Savaşına talebeleri ile katılıp orada "Gönüllü Alay Komutanı" olur. İşârâtü'l-İ'câz adlı eserini cephe hattında yazar.¹² Savaş esnasında yaralanıp Kosturma esir kampına götürülür.¹³ Belli bir süre orada kaldıktan sonra firar

⁴ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 33.

⁵ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 34.

⁶ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 34.

⁷ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 47.

⁸ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 47.

⁹ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 51.

¹⁰ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 51.

¹¹ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 52, 53.

¹² Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 106.

¹³ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 112.

edip Petersburg, Varşova ve oradan da Viyana yoluyla İstanbul'a döner.¹⁴ Yaptığı üstün hizmetlerden dolayı Ankara'ya üç defa davet edilir. Ancak kendisi tehlikeli yerlerde görev almak istediğini ifade eder. Eski dostu Van Valisi Tahsin Bey'in (ö. 1357/1939) aracılığıyla Ankara'ya gider.¹⁵ Meclis'te namaz kılmayan vekillerin varlığını görünce on maddelik bir beyanname yayımlar. Daha sonra Ankara'da kalması için bütün ısrarları ve teklifleri reddederek Van'a döner. İbadet ve tefekkür etmek için Ereğir dağında inzivaya çekilir.¹⁶ Orada ibadetle meşgulken Şeyh Said İsyanı patlak verir. İsyanlarla alakası olmamasına rağmen sürgün edilir. Sırasıyla Burdur, Isparta, Barla ve yine Isparta'da sürgün hayatı yaşar. Sonra Eskişehir'de hapse atılır. Ardından Kastamonu'ya sürgün edilir. Orada da belli bir süre kaldıktan sonra Denizli'de hapse atılır. Ardından Emirdağ'da sürgün Afyon'da hapis ve tekrar Emirdağ'da sürgün hayatı yaşar. Risale-i Nur Külliyyatını da bu sürgün ve hapis yıllarında telif eder. 23 Mart 1960 yılında, Ramazan ayında, Şanlıurfa'da Hakk'ın rahmetine kavuşur. Şanlıurfa'da Halilürrahman Dergahındaki caminin bahçesine defnedilir. Ancak 27 Mayıs İhtilalinden sonra ihtilalciler tarafından, metfun olduğu yerden çıkarılıp kimsenin bilmediği bir yere defnedilir.

2. Eserlerindeki Üslubu ve İlmi Kişiliği

Said Nursi, Risale-i Nur eserlerinde iman konularını ele almıştır. Eserleri incelendiği zaman genel olarak Kur'an'a ve İslam'a getirilen eleştirileri, akli delillerle cevapladığı ve imanla ilgili meseleleri ispatladığı görülür. Külliyyatın genelinde kullanılan bir temsil metodundan bahsetmek yerinde olacaktır. Zira anlatılan hakikatler, belli temellendirme yöntemleriyle temsille ilişkilendirilmekte ve hakikat temsilin izahından sonra ifade edilmektedir. Bu da okuyucunun temsil yoluyla, soyut ve dağınık olan bir meseleyi önce kafasında şekillendirmesine ve daha sonra o hakikati anlamasına vesile olduğu görülmektedir.

Müellif, kaynak ve rehber olarak Kur'an'ı¹⁷ kabul ettiği için risalelerinde Kur'an ayetleri ve hadis-i şerifler bağlamında kendi tefekkür dünyasını yansıtan izahlarının olduğu görülmektedir. Bu da getirdiği delil yollarının ve örneklerinin kendine has olmasını sağlamaktadır. Nakli delilin kullanımında ise çoğu zaman yazdığı risalelerin baş

¹⁴ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 113.

¹⁵ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 135.

¹⁶ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 147.

¹⁷ Said Nursi, *Mektubat* (Ankara: Türk Diyanet Vakfı, 2016), 453, 454.

kısmına bir ayet ya da hadisi referans olarak risalesini, o ayetin tefsiri ya da hadisin açıklaması olarak telif eder.¹⁸ Bununla beraber risalelerinin içinde telaffuz edilmese de anlam olarak birçok ayeti incelediği görülmektedir.¹⁹ Bu bağlamda Risale-i Nur eserlerinin konumlandırılmasını, Kur'an-ı Kerim'i lafız olarak baştan sona tefsir eden bir eser olarak düşünmek yanlış olacaktır. Zaten müellif tefsirleri ikiye ayırır. Birinci çeşit tefsirin malum tefsirler olduğunu ifade eder. Risale-i Nur'ların ise "Kur'an'ın imanla ilgili olan hakikatlerini kuvvetli hüccetlerle beyan ve izah"²⁰ eden bir tefsir olduğunu söyler. Ayrıca müellif, Risale-i Nur eserlerinde dini, felsefi, ahlaki, edebi ve sosyal hayatla alakalı birçok mesele ele almaktadır. Müellifin, bütün bu meseleleri izah ederken bağlı kaldığı itikadi mezhebin Ehl-i Sünnet ve Cemaat olduğu görülmektedir.²¹

Risaleler cümle yapısı bakımından incelendiği zaman, genel olarak uzun, ahenkli ve edebi sanatlarla donatılmış bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Fakat konunun durumuna göre sade cümlelere de yer verilmiştir. Ayrıca Risale-i Nur eserlerinde, sıklıkla Allah'ın farklı isimlerinin kullanıldığı ve anlatılan mesele ya da hakikatin tamamlayıcısı olarak bu isimlerin kullanıldığı görülmektedir. Mesela müellifin cehennem varlığı için kullandığı "*Celil-i Zülcemal*" ve cennetin varlığı için sarf ettiği "*Cemil-i Zülcelal*" buna örnek olarak gösterilebilir.²² Said Nursi, bu üslubu sayesinde anlattığı bütün konuların hakikatlerini Allah'ın bir ismine bağlamaktadır. Bu da müellifin anlattığı her meseleye iman bakış açısıyla yaklaştığını ve her şeye bu gözle baktığını göstermektedir.

¹⁸ Said Nursi, *Sözler* (Ankara: Türk Diyanet Vakfı, 2016), 22, 25, 28.

¹⁹ Nursi, *Sözler*, 860, 863, 864.

²⁰ Said Nursi, *Şualar* (İstanbul: Rnk Neşriyat, 2015), 409.

²¹ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 17.

²² Nursi, *Sözler*, 83.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NÜBÜVVET ANLAYIŞI

1.1 Klasik Kalam Literatüründe Nübüvvet

1.1.1. Nübüvvetle Alakalı Temel Kavramlar

Nübüvvet tarihi insanlık tarihiyle aynı geçmişe sahiptir. İlk insanın ilk peygamber olarak seçilmesi ve görevlendirilmesi, peygamberlik tarihinin insanlık tarihiyle birlikte başladığının bir delilidir. Nübüvvetle görevlendirilen peygamberlerin maddi-manevi etkileri tarih boyunca önemini korumuştur. Nübüvvet, inanç başta olmak üzere insanların bireysel ve toplumsal her durumlarında etkili olmuş ve tarihin şekillenmesinde kilit rol oynamıştır. Hatta tarihe, bütüncül bir bakışla bakıldığı takdirde insanlık aleminin temelde iki ana akıma ayrıldığı ve insanların bu iki akım etrafında toplandığı görülmektedir. Bu akımların birincisinin Allah'tan aldıkları haberlerle insanlığı doğru yola iletmeye çalışan peygamberler; ikincisinin peygamberlerin karşısında duran ve peygamberleri inkâr eden asi insanlar olduğu görülür.²³ Tarih, bu iki ana akımın mücadelesiyle şekillenmiştir. İnsanlar, tercih ettikleri akıma göre ya yükselmiş ve manevi dereceler kazanmıştır. Ya da alçalıp onu insanlıktan alıkoyan çukurlara düşmüştür.

Bütün bunlarla beraber nübüvvet konusunun ve ikinci bölümde nübüvvetin gerekliliğine getirilen delillerin anlaşılabilmesi için konuyla ilgili bazı kavramlar izah edilmelidir. Nübüvvet meselesiyle ilişkilendirilebilecek temel kavram şunlardır:

1.1.1.1. Nübüvvet Kavramı ve Bağlantılı Diğer Kavramlar

Nübüvvet, kelime olarak haber vermek yahut konum ve değeri yüksek olmak, kavram olarak ise; Allah ve kullar arasında yapılan elçilik vazifesi anlamına gelmektedir.²⁴ *Nebi* kelimesi *nebe'* kökünden türemiş olup²⁵ nübüvvet vazifesini yapan kimseye denir. Yani

²³ Nursi, *Sözler*, 671.

²⁴ Bekir Topaloğlu - İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İSAM Yayınları), 251; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Kahire: Dârü'l-Maârif: Abdullah Ali el-Kebîr, ts); Bekir Topaloğlu vd., *İslâm'da İnanç Esasları* (İstanbul: Çamlıca Yayınları), 145.

²⁵ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî Cürcani, *Şerhu'l-Mevâkıf*, ed. İbrahim Halil Üçer, çev. Ömer Türker (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 388.

nebi “Kendisine vahyedilene tebliğ etmek için Allah Teâlâ’nın gönderdiği insandır.”²⁶ Nebi kelimesinde asıl olan, kelimenin hemzesiz kullanımudur. Bu da “Allah’tan haber veren” anlamında kullanılır ve çoğulu da enbiyadır.²⁷ Türkçe de ise, nübüvvet kökünden türeyen nebi yerine daha çok peygamber kelimesi kullanılmaktadır.²⁸ *Peygamber* kelimesi asıl itibari ile Farsça bir kelime olup “peyam” ve “ber” kelimelerinden oluşan birleşik bir kelimedir. “Haber getirici hususiyle Allah’ın emrini bildirici”²⁹ manasında kullanılmaktadır. Risalet kavramı da nübüvvetle aynı manaları ifade etmektedir. Ancak literatürde daha çok nübüvvet kelimesi kullanılmıştır.³⁰ Resul de bu bağlamda risalet vazifesini yerine getiren zatlara verilen isimdir. Resul ve nebi kelimeleri her ne kadar aynı manayı ifade etmek için kullanılmışsa da kadim ilim geleneğinde, gelen peygamberin yeni bir şeriat getirip getirmediğine göre kullanım farklılıklarından bahsetmek mümkündür.³¹ Ancak bu durum onların bu konuda birbirine üstün olmasını gerektirmez.³² Resul olan peygamberlerin sayısının 313 olduğu belirtilir.³³ Resullerin az olmasından dolayı Nebi kelimesi Resul kelimesinden daha kapsayıcı ve geneldir.³⁴ ”Buna göre Risâlet, nübüvvetten daha özel bir anlam içerir.”³⁵

Tariftten de anlaşılacağı üzere nebi ya da peygamber, Allah’ın emirlerini iletmek için insanlar arasından seçtiği zata denir. Bu zat da Allah’tan aldığı emirleri tebliğ yoluyla insanlara aktarır ve bu sayede yaratıcı ve yaratılan arasında bir iletişim meydana gelir. Bu da kâinatta bulunan hikmetli ilerleyişin bir gereğidir. Kur’an-ı Kerim’de “Onlar,

²⁶ Sa’düddîn Mes’ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Taftazânî, *El-Makâsîd: Kelâm İlmînin Maksatları*, çev. İfan Eyibil (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 620.

²⁷ Asım Efendi, *El-Okyânûsu’l-Basît Fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2012), 238.

²⁸ Topaloğlu vd., *İslâm’da İnanç Esasları*, 148.

²⁹ Ziya Şükûn, *Farsça-Türkçe Lûgat: Gencinei Güftar, Ferhengi Ziya* (İstanbul: Maarif Matbaası, 1944), 515.

³⁰ Yusuf Şevki Yavuz, “Nübüvvet - TDV İslâm Ansiklopedisi”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (11 Ağustos 2021).

³¹ Taftazânî, *El-makâsîd*, 620; Hulusi Arslan, *İslam Düşünce Geleneğinde Şia-Mu’tezile Etkileşimi (Şerif el-Murtazâ Örneği)*, ed. Mahmut Ay (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017), 187, 188.

³² Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî İbnü’l-Arabî - Ercan Alkan, *Şerhu Hal’i’n-Na’leyn: Hal’u’n-Na’leyn Şerhi*, ed. M. Nedim Tan - Ali Benli (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 426.

³³ Fahrettin Atar (ed.), *Makâlât: İlmihâl* (Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 65.

³⁴ Şemsüddîn Muhammed b. Eşref el-Hüseynî es-Semerkindî, *İslam İnanç İlkeleri*, çev. İsmail Yürük - İsmail Işık (Ankara: Araştırma Yayınları, 2011), 76.

³⁵ Abdullatif el-Harputi - Fikret Karaman, *Tenkihu’l Kelam Fî Akaidi Ehli’l İslam* (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2016).

kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik (nübüvve) verdiğimiz kimselerdir.”³⁶ şeklinde izah edilen birçok ayette, nübüvvet kelimesi kullanılmaktadır. Bu ayetler İlahi iradenin, seçtiği insanlarla konuşma içerisinde olduğunu vurgulamaktadır. Bu sayede Allah, emir ve yasaklarını peygamberlere; peygamberler de vazifeleri gereği bu bilgileri insanlara aktarır.

Bütün peygamberler, tek bir ilah tarafından gönderildiklerinden dolayı -Hz. Muhammed(s.a.v.)’in hadisinde ifade ettiği şekliyle- “...Dinleri tektir...”³⁷ Yani bütün peygamberler temel konularda ittifak etmişlerdir. Zaman ve zeminin değişmesiyle teferruatta değişiklikler meydana gelmiştir. Bu da hikmetin bir gereğidir.

1.1.1.2.Vahiy

Kelime olarak “Hızlı ve gizli işaret etmek; gizlice söz söylemek, ilham etmek “anlamlarında kullanılan *vahiy*, terim olarak; Allah’ın seçtiği elçilerine emirlerini gizli bir şekilde iletmesi şeklinde tarif edilebilir.³⁸ Bu kelime, nübüvvet başlığının temel kavramları arasında yer almaktadır. Zira Allah’ın, insanlarla konuşması ve insanlara iradesini ilan etmesi, vahiy kavramıyla ifade edilmektedir. Yani vahiy, Allah’ın insanlarla olan konuşmasıdır.

Kur’an-ı Kerim’de de sıklıkla kullanılan vahiy, bazen Allah’ın diğer varlıklarla konuşmasını ifade eden *ilham* şeklinde, bazen de vesvese vermek manalarında kullanılmıştır. Mesela Allah’ın, Hz. Musa’nın (a.s.) annesiyle³⁹ ve Hz. İsa (a.s.)’ın havarileriyle konuşması,⁴⁰ yeryüzüne,⁴¹ gökyüzüne⁴² ve bal arısına⁴³ emirlerini iletmesi, bu bağlamda ilham olarak anlaşılmaktadır. Şeytanların insanlara sürekli olarak kötülüğü fısıldamaya çalışması olayını ifade etmekte kullanılan vahiy ise, bu kelimenin bazen vesvese vermek manasında kullanıldığını göstermektedir.⁴⁴ Elmalı Hamdi (ö.

³⁶ Halil Altuntaş - İbrahim Paçacı, *Kur’an-ı Kerim meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009), el-En’am 6/89.

³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-şâhîh* (Dâru Tavki’n-Necât: Muhammed Zühayr b. Nasr, 1422) “Enbiya”, 48 (No. 3443).

³⁸ Bekir Topaloğlu - İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İSAM Yayınları), 337.

³⁹ el-Kasas 28/7.

⁴⁰ el-Maide 5/111.

⁴¹ ez-Zilzal 99/4-5.

⁴² el-Fussilet 41/12.

⁴³ en-Nahl 16/68, 69.

⁴⁴ el-En’am 6/112.

1360/1942), şeytan için kullanılan vahiy kelimesinin dışı süslü ve muhatabını süsüyle kandıran süsler olarak ifade eder.⁴⁵

Vahiy sadece peygamberlere has bir durumdur. İlham ise Allah'ın bütün yarattıklarıyla seviyelerine uygun bir şekilde konuşmasını ifade eder. Said Nursi, ilhamın seviye olarak farklılık arzettiğini ve bütün ilhamların aynı derecede olmadığını şu cümleleriyle ifade eder: “Meselâ, en cüz'îsi ve basiti, hayvanatın ilhamatıdır. Sonra avâm-ı nâsın ilhamatıdır. Sonra avâm-ı melâikenin ilhamatıdır. Sonra evliya ilhamatıdır. Sonra melâike-i izam ilhamatıdır.”⁴⁶

Vahyin peygambere ulaştırılması farklı yollarla olmuştur. İlahi mesaj, bazen bir zil/çan sesi şeklinde iletilirken, bazen de görevli meleğin, insan suretine bürünmesiyle iletilmiştir.⁴⁷ Vahyin zil sesi olarak gelmesi, fiziki alemde yaşayan Hz. Muhammed (s.a.v.)'in, metafizik olarak tarif edilen manevi alemlerden alışık olmadığımız bir iletişim türüyle haber aldığını göstermektedir. Bu da vahyin çalışma yoluyla elde edilemeyeceğinin bir işareti hükmündedir.⁴⁸

Vahiy konusuna getirilen bazı temel itiraz noktaları vardır. Bu itirazların başında getirilen düşünce ise, insan aklının kâinatı anlamlandırma ve yaratıcıyı tanıma noktalarında yeterli olup olmadığı düşüncesidir. Kadim gelenekte farklı fikirlerin olduğu görülmekle beraber, yeni ilm-i kalam alimlerinin, aklın yeterli olmadığı kanaatinde oldukları görülür.⁴⁹ Bu mesele ilgili başlıklarda detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

⁴⁵ Muhammed Hamdi Yazır vd., *Hak dini Kur'an Dili* (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021), 2/949.

⁴⁶ Nursi, *Sözler*, 161.

⁴⁷ Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhîh*, 1422"Bed'ül-vahy, 1 (No. 2).

⁴⁸ Mehmet Emin Özağar (ed.), *Hadislerle İslâm: Hadislerin Hadislerle Yorumu. 1* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014), 393.

⁴⁹ Fikret Karaman, “İmam Mâtürîdî'ye Göre, Hayatın Akışında Akıl Ve Vahyin Rolü”, *Diyanet İlmî Dergi* 55/3 (15 Eylül 2019), 608-611.

1.1.1.3. Mucize

Mucize; kelime olarak, “ ‘Başkasını aciz bırakan’,⁵⁰ ‘Bir şeye güç yetirememek’ anlamındaki acz kökünden türeyen mucizin (âciz bırakan) isim şeklidir.”⁵¹ İstilahta mucize; peygamberlerin, nübüvvet görevlerini ispat etmek için, Allah’tan istedikleri, akli bütünüyle devre dışı bırakmayan harikulade hallerdir. Bir olayın mucize olarak kabul edilebilmesi için belli şartları taşıması gerekmektedir.⁵² Bizim yaptığımız mucize tanımının beş temel şartı vardır. Bunlar:

a) Mucize, peygamberliğin ispatı için kullanılır.⁵³ Zira muhatap olduğu kavim tarafından inkâr edilip davası zora düşen peygamberin, kendisinin Allah tarafından gönderildiğini izah etmesi için mucizeleri kullanması kaçınılmazdır.⁵⁴

b) Mucize, peygamberlerin isteği doğrultusunda gerçekleşmelidir. Aksi halde meydana gelen olağanüstü durum peygamberlik için bir delil teşkil etmez. Bundan dolayı mucize peygamberin ifade ettiği şekilde, olacağını haber verdiği vakitte meydana gelmelidir.⁵⁵

c) Mucize, Allah’ın kudretiyle vücut bulur. Kur’an’ın Hz. Muhammed (s.a.v.)’in attığı bir avuç toprağın bütün kafirlerin gözüne girmesi mucizesinde takip ettiği üslup bunun en belirgin olanıdır.⁵⁶ Peygamberler her ne kadar görevli olsalar bile onlar da insandır. İnsanlıklarından dolayı ellerinde meydana gelen harikulade olayları kendilerinin yaratması düşünülemez. Zira yaratmak bakımından bütün varlıkların mertebeleri birdir. Tek bir yaratıcı vardır. O da, Allah’tır. İşte bu hakikatten dolayı mucizeler, ancak Allah tarafından meydana getirilebilir. Peygamberlerin mucize olaylarındaki rolleri ise, kendi acizliklerinin farkına varmaları ve kâinatın sahibinden medet isteyerek, neticeyi ondan beklemeleridir. Abdullatif Harpûti bu maddeyi (ö. 1334/1916) “Peygamberler, mucizelerin ortaya çıkışının görünümleridir. Cenâb-ı hak onları nübüvvet davasında

⁵⁰ Ebü’l-Hasen Kâdî’l-kudât Abdülcebbâr b. Ahmed b. Abdülcebbâr el-Hemedânî Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu’l-Usûli’l-Hamse: Mu’tezile’nin Beş İlkesi (Mu’tezile’nin Beş Esasının Açılımı)*, ed. Metin Yurdagür, çev. İlyas Çelebi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 2/430; Ya’kûb bin Abdullatif vd., *İslâm Mezhepleri ve Kelâmı* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 261, 262.

⁵¹ Topaloğlu - Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 220.

⁵² Bu konuda bk. H. İbrahim Bulut, *Kur’an Işığında Mucize ve Peygamber* (İstanbul, 2002), 43-55.

⁵³ Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi’u’s-şâhih* (Kahire: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 1374) İman, 239; Buhârî, *el-Câmi’u’s-şâhih*, 1422 Fezâilül-Kur’an, 1.

⁵⁴ Nursî, *Mektubat*, 121.

⁵⁵ Taftazânî, *El-makâsîd*, 622.

⁵⁶ Ahmed Efendi Gurâbzâde - Mehmet Akif Alpaydın, *Züdebü’l-Âsâri’l-Mevâhib ve’l-Envâr: Gurâbzâde Tefsiri*, ed. İsmet İpek - M. Said Güler (Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 374.

te'yd etmek için bu mucizeleri onların şahsında görülür kılmıştır.”⁵⁷ şeklinde ifade eder. Harpûti “görülür kılmak” sözüyle, mucizenin nebinin elinde görüldüğünü ancak Allah tarafından yaratıldığını hatırlatır.

d) Mucize akli bütünüyle elden alıp devre dışı bırakmaz.⁵⁸ Çünkü bir imtihan meydanı olarak yaratılan şu kâinatta, akıl mucizelerin eliyle, devre dışı bırakılırsa imtihan sırrına muhalefet edilmiş olur. İmtihan sayesinde birbirinden ayrılıp mertebe kazanan insanlar, tek bir mertebeye mahkum edilmiş olur. Hz. Ebubekir (r.a.) ile Ebucehil aynı özelliklerle donatılmış olur.⁵⁹ Bu yüzden mucizeler, akli durduracak derecede olmayıp akla teklif kapılarını açar. Bu sayede iman edenler olduğu gibi inkâr edenler de olur. Zaten Allah'ın, mucizelere bütün insanları imana getirme gibi bir fonksiyon yüklediği aşikardır. “Eğer rabbın dileyseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi topluca iman ederdi.”⁶⁰ ayeti, mucizelerin akli devre dışı bırakmakla insanların tümünü imana getirmek gibi bir misyonlarının olmadığını izah etmektedir. Zemahşeri el-Keşşaf'ta insanları imana zorlamanın mümkün olduğunu ve bunun sadece Allah tarafından yapılabileceğini ifade eder.⁶¹ Madem Allah insanların iman etmelerini onların cüz'i ihtiyarlarını kullanmalarına tabi kılmıştır. Mucizelerin eliyle insanların akılları devre dışı bırakıp onları iman etmeye zorlamaz. Zira bu ayet bağlamında her türlü varlığın yaratıcısının Allah Teala olduğu, olaylarda ise seçim gücünün insanda olduğu ve geçerli bir imanın akıl nimetinin kullanımıyla olabileceği unutulmamalıdır.⁶² Eğer Allah'ın maksadı, bütün insanlara iman ettirmek olsaydı, gökyüzüne yıldızlarla *Lailahe illallah* yazarak bunu gayet rahat bir şekilde yapabilirdi.⁶³ İfade edilen deliller, mucizelerin harikulade olmakla beraber akli bütünüyle elden almadığını göstermektedir.

e) Mucize harikulade olmalıdır.⁶⁴ Zira kelime manasıyla acz kökünden türeyen mucize, tabiatın normal seyrinde devam eden hallerinin dışında olmak durumundadır. Yani mucize, insanların değişmez diye kabullendikleri durumların, peygamberin istemesiyle değişmesidir, denilebilir. Yoksa gündelik hayatın bir parçası olarak devam

⁵⁷ Harputi - Karaman, *Tenkihu'l Kelam Fî Akaidi Ehli'l İslam*.

⁵⁸ Nursi, *Sözler*, 732.

⁵⁹ Said Nursi, *Emirdağ Lâhikası-1* (İstanbul: Rnk Neşriyat, 2015), 32.

⁶⁰ el-Yunus 10/99.

⁶¹ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşeri, *El-Keşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâmidü't-Tenzil ve 'uyûni'l-Ekâvil Fî Vucûhi't-Te'vil: Keşşaf Tefsiri*, ed. Murat Sülün, çev. Muhammed Coşkun vd. (Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 3/344.

⁶² Hayreddin Karaman, *Kur'an yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*. 3 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı), 140.

⁶³ Nursi, *Sözler*, 316.

⁶⁴ Cürcani, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 410.

eden bir durumun mucize olarak gösterilmesi ve bunun da delil olarak kabul edilmesi düşünülemez. Mesela insanlarla iletişim kurmak herkes tarafından yapılan bir iştir. Ancak insanların hayvanlarla konuşması ve onları tesiri altına alması, olağanüstü bir durumdur ve buna mucize denir.⁶⁵ Ya da bir binek vasıtasıyla seyahat etmek normal bir durumdur. Fakat Hz. Süleyman (a.s.) gibi bir peygamberin uçak gibi araçlar kullanmadan rüzgârla uçuşması ve bu sayede seyahat etmesi, harikulade bir vakıdır ki buna mucize denir.⁶⁶

1.1.2. Nübüvvet Meselesinin Temel Konuları

Hz. Muhammed (s.a.v.) nübüvvetine olan imanı "...Bana iman etmeyen kimse, Allah'a da iman etmemiştir..."⁶⁷ gibi hadisleriyle Allah'a iman şartına bağlamıştır. Zira Allah'a iman şartının sahilliği nübüvvetine olan imandan sonra anlam kazanmaktadır. Peygamberlere iman şartı, imanın en önemli şartlarından olması onu sıklıkla ele alınan bir konu haline getirmiştir. Elbette her meselede olduğu gibi nübüvvet meselesinde de ilmi derinlik elde edildikçe ihtilaflar çıkmıştır. Bu ihtilaflar genelde nübüvvetin; imkân ve mahiyeti, gereklilik ve ispatı şeklinde süregelmiştir.

1.1.2.1. Nübüvvetin İmkânı ve Mahiyeti

Bu başlığın ana felsefesi iki soru etrafında şekillenmiştir. Bunlar: Allah'ın bir peygamber göndermesi zorunlu mudur? Gelen peygamberin özellikleri nelerdir? sorularıdır. Birinci soru peygamberliğin imkân meselesinin temelini oluştururken; ikinci soru peygamberliğin mahiyeti hakkında meydana gelen bilgilerin temelini oluşturur.

Allah'ın peygamber göndermesi mezheplerin yaklaşımına göre; üç farklı görüş üzerinde şekillenmiştir. Bunlar Allah'ın peygamber göndermesinin mümkün ve caiz olduğunu ifade eden⁶⁸ ve bunu lütuf ve rahmet ekseninde ele alan Eş'ariye;⁶⁹ bu meseleyi

⁶⁵ en-Neml 27/16.

⁶⁶ es-Sebe' 34/12.

⁶⁷ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (Ürdün: Beytü'l-Efkârî'd-Düveliyye, 2005), Birleşik Baskı/6/382 (No. 27687).

⁶⁸ Yusuf Sidkî el-Mardinî vd., *Mesîru Umûmi'l-Muvahhidîn: Şerh u Terceme-i Kitab-i İhyâ Ulûmi'd-Dîn: İhyâ Tercüme ve Şerhi* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 1/646; Ebubekir Muhammed b. Hasan İbn Fûrek, *Mücerredü Mekâlâti'l-Eşari*, thk. D. Gimaret (Beyrut, 1978) akt. Hulusi Arslan, *İslam Düşünce Geleneğinde Şia-Mu'tezile Etkileşimi* (Şerif el-Murtazâ Örneği), ed. Mahmut Ay (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017). 188.

⁶⁹ Mahmut Çinar, "Peygamber'e İtaatin Dayanağı Olarak İsmet Meselesi / The Issue of Ismah as the Ground of Obedience to the Prophet / به الاعتصام برهان النبي عصمة", *İlahiyat Akademi* 7-8 (20 Aralık 2018), 329.

akıl ve hikmet yönünden zorunlu görmekle⁷⁰ beraber bunun Allah için vacip olmadığını ifade eden Matüridiyye⁷¹ -İbn-i Arabi de Maturidiyye gibi nübüvveti akıl yönüyle zorunlu görür.-⁷² ve peygamber göndermenin Allah için vacip olduğunu ifade eden Mutezile⁷³ - İslam filozofları da nübüvvetin aklen ve adeten vacip olduğunu ifade ederler.⁷⁴ - olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁵ Mutezile'nin peygamberin gönderilmesinin vacip olduğu görüşü kendi mensupları arasında da farklı yorumlanmaktadır. Mesela bu bağlamda Kadı Abdulcebbar (ö. 415/1025), farklı ve daha ılımlı bir yorum getirerek, vacipliğin Allah için dayatılan bir zorlama olmadığını, Allah'ın kendisine bunu vacip kıldığını ifade etmiştir.⁷⁶ İslam filozofları ise bu konuyu insanın adalete olan ihtiyacı bağlamında ele almış ve peygamberliğin olması gerektiği tezini bu doğrultuda savunmuşlardır.⁷⁷

Said Nursi'nin bu konudaki fikirlerine iki yönden bakmak daha doğru olacaktır. Birincisi İlahi yöndür. Bunda nübüvvetin mümkün oluşu vardır. Zira Allah, istediğini yapmakta serbesttir. O iradesini sınırlayan her şeyden münezzehtir.⁷⁸ Bundan dolayı ona en ufak bir konuda bile zorunluluk yüklemek onun iradesinin kısıtlanmasına sebep olur. Allah'ın İradesinin sınırlanması ise, O'nun uluhiyetin yokluğuna neden olur. Zira Allah, mutlak irade sahibi olandır. Ona zorunluluk isnat etmek mutlak iradeye zıttır. Allah'ın hem sonsuz irade sahibi olması hem de bir şeyi yapmak zorunda olması iki zıttın aynı anda bulunmasıdır ki bu da mantık ilmine göre muhaldir. Meselenin ikinci yönü ise insanlığa bakan taraftır. Burada zorunluluk ifade etmek doğru olacaktır. Zira -İlahi ilim ve iradeye nispeten- sınırlı bir akıl ve irade ile dünyayı izleyen bir insanın, kâinatı doğru

⁷⁰ Çınar, "Peygamber'e İtaatin Dayanağı Olarak İsmet Meselesi / The Issue of Ismah as the Ground of Obedience to the Prophet / به الاعتصام برهان النبي عصمة", 329.

⁷¹ Detaylı bilgi için bk. Kemal Işık, *Maturidi'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı* (Fütüvvet Yayınları: Ankara Üniversitesi, 1980)103-108; Ebû Masûr Muhammed b. Muhammed Mâtürîdî, *Kitabu't-Tevhid*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara, 2003), akt. Hulusi Arslan, *İslam Düşünce Geleneğinde Şia-Mu'tezile Etkileşimi* (Şerif el-Murtazâ Örneği), ed. Mahmut Ay (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017). 189.

⁷² Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî İbnü'l Arabî vd., *Fusûsu'l-Hikem: Tercüme ve Şerhi*, ed. Mustafa Tahralı (Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 73-75.

⁷³ Ebu'l-Hasan b. Ahmed el-Hemedâni el-Esedâbâdî Kadı Abdülcebbar, *el-Muğni*, thk. İbrahim Medkur - Taha Hüsaeyin (Kahire, 1962), 15./akt. Hulusi Arslan, *İslam Düşünce Geleneğinde Şia-Mu'tezile Etkileşimi* (Şerif el-Murtazâ Örneği), ed. Mahmut Ay (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017). 189.

⁷⁴ Harputi - Karaman, *Tenkihu'l Kelam Fi Akaidi Ehli'l İslam*.

⁷⁵ Hulusi Arslan, *İslam Düşünce Geleneğinde Şia-Mu'tezile Etkileşimi* (Şerif el-Murtazâ Örneği), ed. Mahmut Ay (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017), 188, 189.

⁷⁶ Bu konu hakkında bk. Ebu'l-Hasan b. Ahmed el-Hemedâni el-Esedâbâdî Kadı Abdülcebbar, *el-Muhtasar fi Usûli'di-Din*, ed. Mahmut Ay, çev. Hulusi Arslan (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017), 10.

⁷⁷ Emrullah Yüksel, *Sistemik Kelam* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 130,131; İbrahim Çoşkun (ed.), *İslam'da Peygamber Anlayışı* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2009), 164-166.

⁷⁸ Nursi, *Şualar*, 546; Nursî, *Mektubat*, 310; Nursi, *Sözler*, 240.

bir şekilde anlamlandırabilmesi için nübüvvetin olması zorunludur. Nübüvetsiz beşer, karanlıklarda yürüyen bir köre benzer. Kör -insanın aklıyla kâinatı anlamlandırması kastedilmektedir.- gözünü açsa bile yol karanlık olduğu için bir şey göremeyecektir. Said Nursi, -beşer için olan- bu zorunluluğu “Hiç mümkün müdür?”⁷⁹ sorusuyla gündeme getirip beşerin nübüvetsiz olamayacağını ifade etmektedir.

Nübüvvetin mahiyeti konusunda ise nübüvvetin vehbi-kesbi oluşu, peygamberin cinsiyeti gibi meseleler ele alınmıştır. Nübüvvetin vehbiliği-kesbiliği meselesinde - Nübüvvetin amellerin karşılığı olduğunu söyleyen Abbad (ö. 215/830),⁸⁰ gibi istisnalar hariç- genel kanaatin vehbilik yönünde olduğu ifade edilebilir.⁸¹ Yani Allah peygamberliği dilediğine ihsan etmiştir.⁸² Akı çalıştırmakla ve fazla ibadet etmekle bu yola erişilmez. Hemedânî (ö. 535/1140) her ne kadar “Evliyânın sonu, enbiyânın başıdır.”⁸³ dese de buradaki kasıt, hiçbir şekilde velayet makamının çalışma yoluyla nübüvvet makamına erişemeyeceğini ifadeden ibarettir. Razi (ö. 606/1210) bu duruma şöyle bir izah getirir: “Velî sadece zâtında kâmil olandır. Nebî ise kâmil ve kemâle erdiren kimsedir. Mâlûmdur ki ikincisi ilkinden daha faziletlidir.”⁸⁴ İbrahim Hakkı Bursevi de (ö. 1137/1725) “Velî nebînin makâm-ı nübüvvetine terakkî etmez.”⁸⁵ demektedir.

Cinsiyeti meselesinde ise Sabuni (ö. 580/1184) ve İsmail Hakkı İzmirli (ö. 1365/1946) Eş’ariyye’nin görüşünün kadın peygamber gelebileceği yönünde olduğunu ifade ederler.⁸⁶ Kemaleddin el-Beyadi (ö. 1098/1687) ise bu görüşün mezhep alimlerinin

⁷⁹ Nursi, *Sözler*, 76, 77.

⁸⁰ Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâil b. Ebî Bişr İshâk b. Sâlim el-Eş’arî el-Basrî Eş’arî, *Makâlâtü'l- İslâmiyyîn: İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, çev. Ömer Aydın - Mehmet Dalkılıç (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 622.

⁸¹ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *El- Fasl: Dinler ve Mezhepler Tarihi*, çev. Halil İbrahim Bulut (Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 344; Taftazânî, *El-makâsîd*, 620; Cürcanî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 388; Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî Gazalî, *Mearicü'l-Kuds*, çev. Serkan Özburun (İstanbul: İnsan Yayınları, 2002), 112, 113.

⁸² el-İbrahim 14/11.

⁸³ Hakîm Ebû'l-Meâlî Abdullâh b. Ebî Bekr Muhammed b. Alî el-Miyâneçî el Hemedânî, *Zübdetü'l-Hakâik: Hakikatlerin Özü ; Şekva'l-Garîb: Garibin Şikâyeti*, ed. Ahmet Kâmil Cihan, çev. Ahmet Kâmil Cihan vd. (Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 306.

⁸⁴ Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî Fahreddin er-Razi - Orabi Orabi, *Me'âlimü Usûli'd-Dîn: Kelâm İlminin Esasları*, çev. Muhammet Altaytaş (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 192.

⁸⁵ İsmail Hakkı Bursevi - Ali Namlı, *Kitâbü'n-Neftice: Bursevî'nin Vâridâtü ve Şerhleri* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu), 90.

⁸⁶ Nureddin Ahmed b. Mahmud es-Sâbûnî, *el-Bidâye fî Usûli'd-Dîn* (Ankara: Bekir Topaloğlu, 1995), 46; İsmail Hakkı İzmirli, *Yeni İlm-i Kelam*, ed. Sabri Hizmetli (Ankara, 1981), 72. akt. Recep Ardoğan,

çoğunun görüşü olduğunu ifade eder.⁸⁷ Bununla beraber Eş'ariyye alimi sayılan Taftazani (ö. 792/1390) ise peygamberlik şartları arasında erkek olma şartını da beyan ederek kadın peygamber olamayacağını ifade eder.⁸⁸ Bütün bunlarla beraber Eş'ariyye'nin genel görüşünün kadın peygamber olabileceğidir denilebilir.⁸⁹ Maturidiye'de ise, Kadı Beydavi (ö. 685/1286) kadından peygamber olamayacağı fikri üzerinde icma vardır demekle Maturidiyye'nin bu konu hakkındaki fikrini ifade eder.⁹⁰ Müellifimiz ise, Risale-i Nur eserlerinde, bu gibi konuları direkt olarak ele almamıştır. Çünkü ona göre, zamanın ihtiyaç ve gereksinimleri başkadır. Bu konu sonraki başlıklarda detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

1.1.2.2. Gerekliliği ve İspatı

Nübüvvet konusunun en önemli başlıklarından biri, nübüvvetin gerekliliği ve ispatıdır.

“Kelâmcılar, nübüvveti temellendirirken konuya Allah açısından baktıklarında O'nun rahmet, lütuf ve hikmetini öne çıkarırlar; kul açısından baktıklarında, insanların bilgisizlik ve aralarındaki anlaşmazlıkları giderme, dinî ve dünyevî konularda kendilerine rehberlik edecek bir rehber ihtiyacı duyma gibi hususları ön plana çıkarmaktadır.”⁹¹

Nübüvvetin gerekliliği bütün mezheplerce kabul edilmiş bir durumdur. Bundan dolayı her alim kendi tefekkür ve anlayış dünyasından öğrendikleriyle bu konuyu incelemeye ve izah etmeye çalışmıştır. Mesela Eş'ariler bu konuyu şeriatın gerekliliği ekseninde,⁹² Maturidiler, aklın yetersizliği etrafında ele alır.⁹³ Biz de tezimizin ikinci

“Kelâmcılara Göre Nübüvvette Erkeklik Şartı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2012), 79.

⁸⁷ Kemaleddin el-Beyâdî, *İşârâtü'l-Meram min İbârâti'l-İmâm* (Kahire, 1949), 56. akt. Ardoğan, “Kelâmcılara Göre Nübüvvette Erkeklik Şartı”, 79.

⁸⁸ Sa'duddin Mes'ud b. Ömer Taftazânî, *Şerhu'l-Makâsîd* (Beyrut: Abdurrahmân Umeyra, 1998), V/62.

⁸⁹ Emrullah Yüksel, *Maturidiler İle Eş'ariler Arasındaki Görüş Ayrılıkları* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012), 124, 125.

⁹⁰ Kâdî Nâsirüddîn el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl - Tefsîru'l-Beydâvî* (Dersââdet Yayınları, ts.), I/159. akt. Recep Ardoğan, “Kelâmcılara Göre Nübüvvette Erkeklik Şartı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2012), 80.

⁹¹ Mahmut Çınar, *Nübüvvet İnanıcı Bağlamında Şa'rânî'nin İbnü'l-Arabî Yorumu* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Din, 2011), 95.

⁹² Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed Beydavi, *Tavali'u'l-Envar: Kelam Metafiziği*, çev. İlyas Çelebi - Mahmut Çınar (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 218.

⁹³ Arslan, *İslam Düşünce Geleneğinde Şia-Mu'tezile Etkileşimi (Şerif el-Murtazâ Örneği)*, 2017, 188.

bölümünde Risale-i Nur eserlerinde nübüvvetin gerekliliğinin delillendirilmesini izah etmeye çalışacağız. Fakat asıl meseleye geçmeden önce konuyu anlamamıza yardımcı olacak birkaç başlığı ele almakta fayda var. Bunların birincisi Said Nursi'nin, nübüvveti anlama şekli, ikincisi ise nübüvveti -ya da diğer konuları- delillendirirken nelere dikkat ettiği meselesidir.

1.2 Risale-i Nur Eserlerinde Nübüvvet

1.2.1. Nübüvvet Konusunun Farklı Başlıklar Altında İncelenme Sebepleri

Risale-i Nur eserleri incelendiğinde nübüvvet konusunun müstakil bir başlık altında toplanmadığı görülmektedir. Bunun yerine konunun, Risale-i Nur külliyyatının farklı kitaplarında, muhtelif konu başlıkları altında, belli bir bütünü oluşturacak parçalar şeklinde ele alındığı görülmektedir. Bunun başlıca nedenlerinden biri Risale-i Nur müellifinin, izlediği yoldur. Zira müellif, Risale-i Nur'ları sadece Kur'an'ın rehberliğinde yazdığını ifade etmektedir.⁹⁴ Kur'an'ın her an, bütünü okunamadığı için her bir surenin işlenen konular bakımından küçük bir Kur'an'ı barındırdığını ifade etmektedir.⁹⁵ Risale-i Nur'lar da hacim olarak büyük bir külliyyattır. Bu büyüklük risalelerin kısa bir süre içerisinde okunmasına engel teşkil etmektedir. Bundan dolayı müellifin, iman hakikatlerini birbiriyle bağlayarak bu sayede okuyucunun hepsine -bağlantı noktalarıyla- erişimini sağladığı anlaşılmaktadır. Mesele nübüvvet bağlamında düşünülecek olursa bazen haşır bahsinde Allah'ın varlık delilleri sayılırken nübüvvet konusu onun varlık delilleri üzerinde temellendirilmekte,⁹⁶ bazen hayatın gaye ve hikmetleri işlenirken nübüvvetin hayata bakan yönü ifade edilmektedir.⁹⁷ Bu durumun bir başka nedeninin ise, müellifin imanın bütünlüğüne ve bölünmesinin imkansızlığına yaptığı vurgudur. Zira Said Nursi, imanın altı şartının birbirinden ayrılmasının imkânsız olduğunu, birinin varlığının diğerinin varlığını da gerektirdiğini ifade etmektedir.⁹⁸ Bundan dolayı izahı yapılan bir hakikatin diğer hakikatlerle olan ilişkileri ve birbirlerini gerektirmeleri; müellifi, imanın şartlarını beraber işlemeye sevk ettiği görülmektedir. Bununla birlikte,

⁹⁴ Said Nursi, *Mesnevî-i Nuriye*, çev. Abdülmecid Nursi (Ankara: DİB Yayınları, 2016), 33; Nursi, *Mektubat*, 453, 454.

⁹⁵ Nursi, *Şualar*, 252.

⁹⁶ Nursi, *Sözler*, 76, 77.

⁹⁷ Said Nursi, *Lemalar* (İstanbul: Rnk Neşriyat, 2015), 403; a.mlf. *Sözler*, 131.

⁹⁸ Nursi, *Şualar*, 243.

konunun farklı risaleler ve başlıklar altında kısa cümlelerle işlendiği görülse de külliyat nübüvvet kavramının incelenmesi için taranmaya tabi tutulduğunda, konunun bir bütünlük ifade ettiği anlaşılmaktadır.

1.2.2. Nübüvvet Anlayışı

Said Nursi, nübüvvet meselesini, ekseriyetle asrın genel ihtiyaçları olan nübüvvetin gerekliliğinin ispatı bağlamında ele almıştır. Zira ona göre, zaman iman kurtarma zamanıdır.⁹⁹ Bundan dolayı müellifin, okuyucunun kafasını karıştıracak ve itikadına zarar verebilecek her türlü ifadeyi telaffuzdan, ihtilafı ise hatırlatmaktan uzak durduğu görülmektedir. Bu bağlamda onun, kelim alimlerinin nübüvvet meselesinde ihtilafa düştükleri meseleleri okuyucunun itikadına zarar ya da kafasında karışıklığa mahal vermeyecek şekilde ele aldığı ve okuyucunun yakinine bir katkısı olmayacak ya da İslami yaşantısına fayda vermeyecek bilgileri vermekten çekindiği görülmektedir. Said Nursi, çoğunlukla bir konu hakkında fikrini açıklayacağı zaman, konu hakkında bugüne kadar gelmiş ve tartışmalara sebep olan bütün malumatı vermek yerine, ayet ve hadislerle mezcettiği fikir dünyasını, okuyucunun dikkatine arz etmektedir. Konu geçmişte tartışılmış ancak ittifak sağlanamamışsa, tartışma konusu hakkında çok kısa bir malumat verdiği ve sonrasında kendi fikrini açıkladığı görülmektedir.¹⁰⁰

Peygamber kıssalarını ise, zamanın manevi hastalıklarına reçeteler olarak izah etmekte ve bundan dolayı detaycı bir anlatım tarzından uzak durduğu görülmektedir. Bundan dolayı, Hz. Yunus (a.s.) ve Hz. Eyyüb (a.s.) kıssalarını ele aldığı risalelerinde, takip ettiği anlatım tarzı ve iktifa ettiği rivayet bilgileri son derece sınırlıdır. Müellif, aktardığı malumattan hemen sonra kıssanın, Kur'an'da neden zikredildiği ve Hz. Yunus (a.s.) ve Hz. Eyyüb (a.s.)'ın kıssasının okuyucu için ne gibi uyarılar içerdiği açıklanmaktadır. Ayrıca Kur'an-ı Hakim'in kıssalar aracılığıyla her asrın manevi hastalıklarına reçeteler sunduğunu kıssalardan aktardığı hakikatlerle ifade etmektedir.¹⁰¹

Bu minvalde bir talebesinin, "Cinlerden peygamber gelmiş midir?" sorusuna Risale-i Nur'ların, insanları küfür ve dalaletten kurtarmak gibi daha mühim konuları ele aldığını

⁹⁹ Said Nursi, *Emirdağ Lâhikası-1* (İstanbul: Rnk Neşriyat, 2015), 28; a.mlf. *Tarihçe-i Hayat*, 217.

¹⁰⁰ Mesela ifadelerimize delil teşkil eden kader meselesinde Maturdiye ve Eş'ariyye arasında ihtilaf konusu olan cüz'-i ihtiyarideki meyelan duygusunun kula verilip verilemeyeceği meselenin izahını yaptığı risalenin detayı için bk. Nursi, *Sözler*, 573-575.

¹⁰¹ Nursi, *Lemalar*, 5-8, 9-16.

ve bu gibi meselelere sıra gelmediğini ifade etmesi,¹⁰² onun nübüvvet meselesinde ele aldığı konuların mahiyetini göstermektedir.

Bütün bunlarla beraber, Risale-i Nur eserlerinde, nübüvvet meselesinin daha çok ispatı ve gerekliliğin delillendirilmesi bağlamında ele alındığı görülmektedir. Gerekliliğin delillendirilmesi, uluhiyetin ilanı ve insanlığın ihtiyaçları etrafında şekillenmiştir. Peygamberlerin ise nübüvvetlerini ancak mucizelerin yardımıyla ispat ettiğini ifade etmektedir.¹⁰³

Risale-i Nur'daki delillere geçmeden önce, Bediüzzaman'ın delillendirme hususunda dikkate aldığı bazı unsurları saptamakta yarar vardır. Getirilen delilin anlam kazanması, delillendirme yönteminin anlaşılmasına bağlıdır.

1.2.3. Nübüvvetin Delillendirilmesinin Nedenleri

Kelime olarak kılavuz, rehber gibi manalara gelen delil, insanı aradığı hakikate ulaştıran işaret olarak tarif edilmektedir.¹⁰⁴ Bâkıllani (ö. 403/1013) delili “Duyguların ötesinde bulunan ve zaruri olarak bilinemeyen hususların bilgisine götüren şey”¹⁰⁵ şeklinde tarif eder. Said Nursi, konuların delillendirmesini, çağın bir gereği ve modern dünya insanının bir ihtiyacı olarak görmektedir. Bu nedenle iman meselelerini ele aldığı risalelerinde sıklıkla delil yolunu tercih etmektedir. Bu şekilde muhatabını ikna etmekte ve iman dairesindeki müminleri, küfür cephesinden gelen ideolojilerden korumaktadır.

1.2.3.1. Pozitivizmin İnsanlar Üzerindeki Etkisi

Bilinmez bir konunun anlaşılması ve ispat edilebilmesi için delil istemek bütün asırlarda varlığını korumuştur. Ancak bu durum, pozitivist fikir akımının varlık sahasına çıkmasıyla ve dini, metafizik olarak tarif edip kendine uygun dizayn ettiği delillendirme

¹⁰² Nursi, *Şualar*, 347, 348.

¹⁰³ Nursi, *Sözler*, 121, 732.

¹⁰⁴ Topaloğlu - Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 71; Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmine Giriş* (Ankara: Damla Yayınevi, 2013), 75.

¹⁰⁵ Ebubekir Muhammed b. Tayyib Bakıllani, *Kitabü't-Temhid* (Beyrut: Richard J. McCarthy, 1957), 13 akt. Topaloğlu, *Kelâm İlmine Giriş*, 75.

metotlarıyla dini ortadan kaldırmak istemesiyle zirveye ulaşmıştır.¹⁰⁶ Pozitivizmin bu saldırıları başlangıç düzeyinde elbette dine zarar vermiştir. İnsanların, imanla alakalı meselelerde şüpheli davranmalarına neden olmuştur. Ancak başlangıç düzeyinde çok kötü gibi algılanan bu durum, daha sonra yeni güzelliklerin vücut bulmasına olanak sağlamış ve durumu dinlerin lehine çevirmeyi başarmıştır. Bu da pozitivist fikir akımının mutlak kaçınılmaz olarak gördüğü; dinin ortadan kalkması¹⁰⁷ ve tek gerçek olarak kendi algılarında oluşturdukları bilimin hâkim olması fikrini söndürmeye başlamıştır. Zira tarihin hiçbir noktasında görülmemiş saldırılar dini meselelere yöneltilmekteydi. Bu da din cephesinde kapanması zor yaralar açmaya başlamaktaydı. Bunu görenler yapılan bu saldırılara ve meydana çıkarılan yeni argümanlara karşı cephe almaya ve onların yeni itiraz ve tenkitlerine, onların usullerince cevap vermeye ve mantık kurallarına uygun deliller üretmeye başladılar. Bu da başlangıç düzeyinde dinin karşısında yer alan pozitivist saldırıların, dini gerçeklerin aklî ve mantıkî sahada, daha aktif kullanılmasını sağlamıştır. Günümüz insanının var olan içsel ve toplumsal yaralarına çözümler üretmesine ve dinin toplumda kaybolan yönünün, tekrar yükselmesine vesile olmuştur.

Pozitivizmin yeniden alevlendirdiği delillendirme yolunun elbette birçok güzel yönü vardır. Ancak bu güzel yönlerle beraber eleştirilecek yönlerinin de olduğu muhakkaktır. Zira farkına varılmasa bile, pozitivistin mutlak tesiri altında kalıp delillendirme yapmak son derece yanlıştır. İnsanın sadece akıldan ibaret bir varlık olduğu mülahazasına kapılıp delil sunmak, insanın varlık yapısına aykırıdır. Çünkü insan salt akıldan oluşan bir varlık değildir. Evet insan akılla donatılmış şerefli bir varlık olsa da insanın aklının yanında kalp, ruh ve hislerini yok saymak, insana fikirsiz olarak tesir etmenin önündeki en büyük engeldir. Said Nursî'nin, risalelerinde kelam alimlerini eleştirdiği noktalardan biri de budur. O bu eleştirilerini bu cümlelerle ifade eder:

İman yalnız ilim ile değil; imanda çok letâifin hisseleri var. Nasıl ki, bir yemek mideye girse, o yemek muhtelif âsâbâ, muhtelif bir surette inkısam edip tevzi olunuyor. İlimle gelen mesâil-i imaniye dahi, akıl midesine girdikten sonra, derecatına göre ruh, kalb, sır, nefis ve hâkezâ letâif kendine göre birer hisse alır, masseder. Eğer onların hissesi olmazsa noksandır.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Cemaleddin Güvenç, "Sosyal Bilimlerde Yöntem Olarak Pozitivizm Bakış Açısı ve Değerlendirmesi", *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 3/2 (01 Temmuz 2020), 112.

¹⁰⁷ Yasin Gökhan, "Dine Eleştirel Yaklaşımlar Bağlamında Pozitivizmin Serencamı", *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (15 Eylül 2020), 559.

¹⁰⁸ Nursî, *Mektubat*, 422-423.

1.2.3.2. İnsanlığın Yeni İhtiyaçları

Said Nursi, günümüz insanının meselelere karşı olan tutumunun eski zamanın insanına göre çok değiştiğini ifade etmektedir. Risale-i Nur'un insanlar arasında rağbet görüp okunmasını, onun bu değişime cevap vermesine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre günümüzün belli başlı değişimleri vardır. Mesela bunlardan birinci değişim küfürle alakalı fikirlerin geliş yönüdür. Eski zamanlarda küfr-ü mutlak ve fenden gelen küfür, bu zamana göre çok azdı. Eskiden bir memlekette bir tane bulunabilen böyle bir kafire karşı, bu zamanda bir kasabada bile yüz tane bulunabilir.¹⁰⁹ Buna göre çağımızda küfür çoğunlukla bilimsel fikirlerle ve kendine has geliştirdiği argümanlarla meydana çıkmaktadır. Bundan dolayı, küfrün bu çeşidinin ortadan kaldırılması, onların argümanlarının çürütülmesiyle olur. İkinci değişim ise, eski zaman insanların delil ve hüccete tabi olmadan büyük olarak algıladıkları zatların sözlerine olan bağlılıklarıdır.¹¹⁰ Zira eski zamanda iman umumi olduğundan, küfre düşen birisi şeyhinin cehennem ile korkutmasından dolayı hemen küfründen dönebilirdi.¹¹¹ Şeyh, bir konu hakkında fikrini söylediği zaman, müritler bunun doğruluğunu ve yanlışlığını delil beklemeden kabul ederdi. Ancak günümüz insanı, söylenen sözlere mukabil delil istemekte, delilsiz söze itibar etmemektedir. Çağın bu değişimleri göz ardı edildiği takdirde, insanların küfre düşmesinin önüne geçilemeyecektir. Ateizmin uluhiyet fikrine; deizmin ise nübüvvet ve bu bağlamda kitaplara iman şartına ve semavi dinlere olan saldırıları, bu tür imanla ilgili konuların izah ve ispatına duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Özelde Türkiye ve İslam, genel de ise dünya ve tüm semavi dinler, bu tür fikir akımlarının saldırılarına ancak imanla ilgili meseleleri ispata dayanan izah ve yöntemlerle cevaplandırabilirler.

Özellikle son zamanlarda varlık alanını genişletmekte olan deizm, gerekli ve etkili tedbirler alınmadığı takdirde büyüyen bir inanç sıkıntısı olarak karşımıza çıkacaktır. Yapılan bir anket çalışmasında imam-hatip lisesinde bile İlahi kitaplara ihtiyacın olmadığını ya da ihtiyacın olup olmaması hakkında fikrinin olmadığını ifade eden öğrencilerin sayısının %10 olması dikkate alınması gereken önemli bir tehdittir.¹¹²

¹⁰⁹ Said Nursi, *İman ve Küfür Muvazeneleri* (İstanbul: Rnk Neşriyat, 2016), 9.

¹¹⁰ Nursî, *Mektubat*, 481.

¹¹¹ Nursi, *İman ve Küfür Muvazeneleri*, 9.

¹¹² Hamdi Gündoğar - Muhammet Sait Yürgüç, "Deizm Bağlamında Ortaöğretim Okullarında İnanç Algısı-Adıyaman Örneği", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (30 Aralık 2019), 662.

Said Nursi'nin, ispat ve delile önem vermesinin, bir diğer nedeni günah psikolojisi ve iman arasındaki bağlantıdır. Günahlarla çepeçevre sarılan ve günah bataklığına saplanan insanların yegane kurtuluş yolu, iman ve küfrün bu dünyadaki etkilerini görmeleridir. Zira günah psikolojisinin insanı inkara ittiği ve günaha erişimin de bu denli rahat olduğu bir asırda, yapılabilecek en önemli hamle, iman erkanını izah ve ispat etmektir. Bu sayede, küfrün içindeki manevi cehennem ve imanın içindeki manevi cennet görünecek ve insanlar imandaki saadete koşacaklardır.¹¹³ Günahlar içinde çırpınan ve temel inanç meselelerini asrın gereklerine uygun bir şekilde erişemeyen bir kişinin, hazır durumda imanını muhafaza etmesi mümkün değildir.

Bu bağlamda ehl-i sünnet ve'l-cemaat ekolünün genel kanaati olan iman ve amel arasındaki görüşüne¹¹⁴, müellifin ilaveten eklediği şöyle bir bilgi mevcuttur:

Günah kalbe işleyip, siyahlandıra siyahlandıra, tâ nur-u imanı çıkarıncaya kadar katılaştırıyor. Herbir günah içinde küfre gidecek bir yol var. O günah, istiğfarla çabuk imha edilmezse, kurt değil, belki küçük bir mânevî yılan olarak kalbi ısırıyor. Meselâ, utandıracak bir günahı gizli işleyen bir adam, başkasının ıtılardan çok hicap ettiği zaman, melâike ve ruhaniyâtın vücudu ona çok ağır geliyor. Küçük bir emâre ile onları inkâr etmek arzu ediyor.¹¹⁵

Bu durum peygamberlere imanla şöyle ilişkilendirilebilir. Elindeki malın zekatını vermeyi bir kayıp olarak yahut günde beş defa namazı kılmayı yük olarak gören birisi, dinin getirdiği kurallar çerçevesinde yaşamak istemeyecektir. Bu istek de onu dinin kurucusu ve vahyin muhatabı olan kişiyi, yani peygamberi inkâr etmeye ve bu sayede din denilen olgudan kurtulmaya çalıştıracaktır. Zira peygamberi kabul etmesi halinde, zenginse zekatını vermesi, kılmıyorsa namaz kılmaya başlaması ve ölene kadar bunu devam ettirmesi gerekecektir. Kişi bunları yapmadığı takdirde, peygamberin söylediklerine uymadığından ahirette azap göreceğini bildiği için, bu aşamada en kolay yol olan inkâr yolunu seçecek ve o günah kişiyi imanından edecektir. Günaha bulaşan kişi imanını kaybetmese bile, bütün cezayı ahirette bildiğinden, kendisini rahatlatmak adına Allah'ın Rahim ve Gafur isimlerini kendisine kalkan yapacak¹¹⁶ ve günah yolundan ayrılamayacaktır.¹¹⁷

¹¹³ Nursi, *Sözler*, 24, 372-397; a.mlf. *İman ve Küfür Muvazeneleri*, 8.

¹¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecciddîn Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiye, *İman*, çev. Cemal Güzel (İstanbul: Tevhid Yayınları, 1999), 120-122.

¹¹⁵ Nursi, *Lemalar*, 10, 11.

¹¹⁶ el-Fatır 35/5.

¹¹⁷ Nursi, *İman ve Küfür Muvazeneleri*, 6.

Özellikle maddenin önemseniþ maneviyatın hiçe sayıldığı bir zamanda, iman nurunu söndürmeye çalışan bu dehşetli durumlar karşısında, uygulanabilecek tek çözüm; imanla ilgili meseleleri ispat etmektir. Bahsi geçen durumların tatbiki noktasında Bediüzzaman, Risale-i Nur'un modern argümanları en ince ayrıntısına kadar kullandığını ifade etmektedir. Kullandığı bu argümanlardan dolayı Risale-i Nur eserlerini, küfrün başına atılan manevi bir atom bombasına¹¹⁸ ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ümmetini selamet sahiline çıkaran bir gemiye¹¹⁹ benzetmektedir.

1.2.3.3. Deizm Gibi İnkâr Akımlarının Yayılması

Kilisenin baskıları sonucu Avrupa'da ortaya çıkıp Allah'ın varlığını kabul edip nübüvveti ve ona bağlı bulunan bütün kavramları reddeden bir fikir akımıdır.¹²⁰ Bu fikir akımının, daha çok Hristiyanlık ekseninde gelişen bir din ve bilim ilişkisi üzerinden temellendirildiği söylenilebilir. Zira -Hristiyanlık özelinde- batıda din ve bilim ilişkisi üzerine yapılan çoğu araştırmada, din ve bilim arasında ayrımın olduğu, din ile bilimin çoğu noktada taban tabana zıt fikirleri savunduğu görülmektedir.¹²¹

Deistik anlayışta Tanrı evreni mükemmel yaratmıştır, dolayısıyla âleme sonradan müdahale etmesine gerek yoktur. Aynı şekilde Tanrı insanı ve onun aklını da mükemmel yaratmıştır ve insan aklı ile hem Tanrı'nın varlığını anlayabilir hem de hayatını aklı ile düzenleyebilir. Tanrı evreni o kadar kusursuz yaratmıştır ki sonradan ona müdahalesi bir eksiklik ve acizyeti ifade eder ki bu da Tanrı için düşünülemez.¹²²

Deistik görüşe göre Allah'ın, kâinatı mükemmel bir düzen içerisinde yaratması ve insana akıl vermesi O'nun bütün sorumluluklarını yerine getirdiği anlamını taşımaktadır.¹²³ Sonradan meydana gelen bütün durumlar insanın sorumluluğu dahilindedir.

¹¹⁸ Nursi, *Şualar*, 568.

¹¹⁹ Nursi, *Lemalar*, 194.

¹²⁰ Zeynep Şeker, "Uluslararası Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm Sempozyumu", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, (31 Temmuz 2017), 530.

¹²¹ Selim Özarslan, "Din-Bilim İlişkisinin Serencamı Hristiyanlık ve İslam Örneği", *Diyanet İlmî Dergi* 56/3 (2020), 894-896.

¹²² Hamdi Gündoğar, "Müslüman Kimliğine Yönelen İki Tehdit: Deizm ve Sekülerizm", *Journal of Analytic Divinity* 4/2 (15 Aralık 2020), 247.

¹²³ Mahsum Aytepe, "Deizm-Bilim İlişkisi ve İslam Düşüncesi", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 3/1 (2017), 114.

Bu kavram her ne kadar 16. yüzyıl Avrupa'sında ortaya çıkmış gibi görünüp taraftar kazandıysa da bu kavramın tarihi ataları hükmünde olan ve İslam kaynaklarında *Berahime*¹²⁴ olarak tarif edilen bir grubun var olduğu, antik Yunan anlayışında da bu görüşün bazı kesimlerce benimsendiği ve bu görüşlerin bazı kişilerce savunulduğu - kelamcılarca mülhid diye nitelendirilen Ebu Bekir Zekerriya gibi¹²⁵ - bilinmektedir.¹²⁶ Bu fikri oluşum temel olarak aklın insanlar için yeterli olduğuna, tabiatüstü öğretilerin ise olamayacağına dayanmaktadır.¹²⁷ Yine Hindistan'da Sümeniyye'nin de peygamber göndermenin caiz olmadığını ifade eden düşünceleri vardır.¹²⁸ Bu fikri yapıların temeli ile günümüzde varlık gösteren deizmin fikri alt yapısının bir olması, Berahime ve Sümeniyye gibi inançların deizmin bir nevi fikir atası olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Bediüzzaman, Berahime'nin peygamberliğin aslını inkâr etmesini, Allah'ın ihtiyarını inkâr etmek olarak tarif etmektedir.¹²⁹ Bu tarifi, asıl itibariyle müellifin, nübüvvet ve uluhiyet arasında kurduğu bağlantının temeli hükmünde olduğu söylenebilir. Bu inkârcı akımların asrımızda revaç bulması ve iman hakikatlerinin köklerine saldırması nübüvvet ve diğer iman hakikatlerinin delillendirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlantı, ikinci bölümde detaylarıyla izah edilecektir.

1.2.4. Said Nursi'nin Delillendirme Usulü

Said Nursi, Risale-i Nur eserlerinde genel olarak imanla ilgili meseleleri akli temellendirme ve delillendirme yoluna gitmiştir. O, Risale-i Nur'ların en inatçı kişileri bile ikna edebileceğini ifade etmektedir.¹³⁰ Müellif bunu yaparken birbirini tamamlayan ve destekleyen metotlar kullanmıştır. Tespitini yaptığımız temellendirme metotları,

¹²⁴ Bu kavram hakkında bk. Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *El- Fasl: Dinler ve Mezhepler Tarihi*, çev. Halil İbrahim Bulut (Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 1/336; Ebu'l-Feth Taceddin Muhammed b. Abdülkerim Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal*, çev. Mustafa Öz (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015), 788.

¹²⁵ Abdullah Namlı, "Nübüvvet Müessesesi ve Muarızların İleri Sürdüğü Bazı İtirazlar", *Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/2 (Aralık 2018), 476; Hüseyin Karaman, *İslam Felsefesi; Tarih ve Problemler*, ed. M. Cüneyt Kaya (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2018), 136-139.

¹²⁶ Gündoğar, "Müslüman Kimliğine Yönelen İki Tehdit", 247.

¹²⁷ Bu konu hakkında bk. Orhan Şener Koloğlu, "Kelâm ve Mezhepler Tarihi Literatüründe Berâhime", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 131/1 (2004), 161-165.

¹²⁸ Sadrü'l-İslâm Ebü'l-Yüsr Muhammed b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdilkerîm el-Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, çev. Şerafeddin Gölcük (Kayıhan Yayınları, 1994), 129.

¹²⁹ Nursi, *Sözler*, 468.

¹³⁰ Nursî, *Mektubat*, 476.

Risale-i Nur'ların genel üslubu halini almıştır. Ancak delillendirme yapılırken bu metotlara tam manasıyla bağlı kalındığı tespit edilmiştir.

1.2.4.1. Delillendirmede Sıralama

Nübüvvet başta olmak üzere iman şartlarını izah ve ispat etme girişiminde dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri, takip edilecek sıralamadır. Örneğin nübüvvetin ispatına çalışan birisinin, bu meseleyi hangi meselelerden önce hangi meselelerden sonra açıklayacağını iyi belirlemesi gerekmektedir. Çünkü imanın şartları, birbirinin açıklanma ve anlaşılmasında son derece mühim rol oynamaktadır. Bundan dolayı takip edilen sıralama yanlış olursa, ispat metodundan beklenen sonuç elde edilemeyecektir. Bediüzzaman, bu meseleyi Hz. Muhammed (s.a.v.)'in miraç mucizeninin gerekliliğini akli delillerle ispat ettiği bir risalesinde şöyle ifade etmektedir:

Mi'rac meselesi, erkân-ı imaniyenin usûlünden sonra terettüp eden bir neticedir. Ve erkân-ı imaniyenin nurlarından meded alan bir nurdur. Erkân-ı imaniyeyi kabul etmeyen dinsiz mühlidlere karşı elbette bizzat ispat edilmez. Çünkü Allah'ı bilmeyen, Peygamberi tanımayan ve melaikeyi kabul etmeyen veya semavatın vücudunu inkâr eden adamlara mi'racdan bahsedilmez. Evvela o erkânı ispat etmek lâzım geliyor.¹³¹

Nübüvvetin ispatı için bu metot dikkate alındığında, önce kâinatın başıboş ve sahipsiz olmadığı ve Allah tarafından idare edildiği fikrinin izah edilmesi gerekir. Sonra insanın da içinde olduğu bütün varlıkların, O zatın emir ve idaresinde ve onun buyruklarına mutlak derecede muhtaç olduğunun bilinmesi lazımdır. Ayrıca bu idare edicinin mutlak irade sahibi bir zat olduğunun ispat edilmesi gereklidir. Ta ki dinleyen kişi Allah'ın hikmeti gereği birisini seçmesi ve yarattığı varlıklardan istediklerini seçtiği kişiye iletmesi gerektiğini anlayabilsin. Belirtilen bu sıralamanın göz ardı edildiği bir konuşma, fikri olarak kısır kalmaya mahkumdur. Çünkü nübüvvet, uluhiyet ve beşeriyet kavramları arasında yer bulabilecek bir kavramdır. Nübüvvet müessesesine tâbi her bir nebi, uluhiyetin elçisi ve insanlığın tellalı hükmündedir. Bundan dolayıdır ki delillendirme yapılırken takip edilmesi gereken bir sıralamanın olması kesinlikle gereklidir.

¹³¹ Nursi, *Sözler*, 695.

1.2.4.2. Delillendirmede Yakınlık

Risale-i Nur eserlerinde, kelimelerine getirilen en büyük eleştirilerden biri, yine delillendirme yöntemleri ile alakalıdır. Müellife göre delil en yakından getirilmelidir. Bu sayede şüphe ve itiraz kapıları kapanır. Said Nursi eleştirisi ve önerisini şu sözlerle ifade eder:

Bazı Sözlerde ulema-i ilm-i kelâmın mesleğiyle, Kur'an'dan alınan minhâc-ı hakikînin farkları hakkında şöyle bir temsil söylemişiz ki: Meselâ, bir su getirmek için, bazıları küngân (su borusu) ile uzak yerden, dağlar altında kazar, su getirir. Bir kısım da, her yerde kuyu kazar, su çıkarır. Birinci kısım çok zahmetlidir, tıkanır, kesilir. Fakat her yerde kuyuları kazıp su çıkarmaya ehil olanlar, zahmetsiz her bir yerde suyu buldukları gibi, aynen öyle de: Ulema-i ilm-i kelâm, esbabı, nihayet-i âlemde teselsül ve devrin muhaliyetiyle kesip, sonra Vâcibü'l- Vücudun vücudunu onunla ispat ediyorlar. Uzun bir yolda gidiliyor. Amma Kur'an-ı Hakîmin minhâc-ı hakikîsi ise, her yerde suyu buluyor, çıkarıyor. Her bir âyeti, birer asâ-yı Mûsâ gibi, nereye vursa âb-ı hayat fişkırtıyor. شَيْءٌ كُلُّ وَفِي وَاجِدُ أَنَّهُ عَلَى تَدُلُّ آيَةٌ لَهُ düsturunu her şeye okutturuyor.¹³²

Said Nursi, nübüvvet meselesini bu ifade ettiği ikinci yola uygun olarak, bazen bir arı ve karıncayı örnek göstererek¹³³ bazen de kâinatı koca bir saraya temsil ederek¹³⁴ ispat etmeye çalışmıştır.

1.2.4.3. Delillendirmede Anlaşılrlık

Delilin açık olması, delil getirme makamında son derece mühimdir. Zira delil ya itiraz edene ya da cahile getirilir. Konu hakkında bilgi sahibi olmayan adam konu hakkında bilgisi olan kişiye gelerek ondan bilgi ister. Eğer bilgi sahibi, cahil adamın bilgi düzeyini umursamaz ve kendi makamından delil getirmeye kalkışırsa, bilgisiz adam için bilgi istediği konudan daha zor bir mesele meydana çıkacaktır. Bu da konuya getirilen delildir. Kur'an-ı Hakîm, bu delillendirme metodunu sıklıkla kullanır. Mesela “Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmıştır! Göğe bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiştir! Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl dikilmişlerdir! Yeryüzüne bakmıyorlar mı, nasıl yayılmıştır!”¹³⁵ ayetleri meselemize güzel bir örnektir. Bunlar ve bunlara benzer ayetler, Kur'an'ın delil getirme metodunun insanlar için açık ve gündelik hayatlarının bir parçası olan şeylerde yoğunlaştığını gösteriyor. Zira Kur'an, bir önceki başlıkta ifade ettiğimiz gibi kâinatın

¹³² Nursî, *Mektubat*, 422.

¹³³ Nursi, *Sözler*, 869.

¹³⁴ Nursi, *Sözler*, 143-154.

¹³⁵ el-Ğasiye 88/17-20.

her yerinde iman nurunu gösterir. Bu sayede kâinatı, cisimleşmiş bir Kur'an olarak insanlara okutmayı hedef ittihaz etmektedir. Allah, vahyettiği bu ayetlerle, insanın çok basit ve sıradan olarak algıladığı her şeyin üzerinden sıradanlık ve gaflet perdelerini yırtar. Her şeyi Allah'ın varlık ve birliğinin bir delili olduğunu ifade eder. İşte müellif de “Delilin müddeadan hafi olması, makam-ı istidlale uymaz.”¹³⁶ sözleriyle bu hakikati ifade etmektedir. Eğer Kur'an-ı Hakîm, bu metot yerine gizli ve anlaşılmasız deliller getirmeyi kabul etmiş olsaydı, insanlar ondan istifade edemezdi. Mesela Kur'an, Allah'ın varlık ve birliğini izah ve ispat için 1400 yıl önce yaşayan insanlara: ‘Ey insanlar bir damla suda binlerce canlının yaşatılmasına bakın ve Allah'ın azamet ve büyüklüğünü anlayın!’¹³⁷ deseydi, muhatap anlamsız bir şaşkınlıktan başka hiçbir şey elde edemezdi. Zira 1675 yılında kendi icadı olan mikroskopla mikroorganizmaları keşfeden Anton van Leeuwenhoek'tan (ö. 1723)¹³⁸ önce yaşayan bütün insanlar için bu delil, delil getirilen konudan daha kapalı ve gizli kalmış olacaktı. Zira mikroorganizmaların varlığından habersiz olan insanlara, onları bir konunun açıklığa kavuşması için delil getirmek, konuyu daha da anlaşılmasız hale getirecekti. İşte bundan dolayı Kur'an, herkesin her an görebileceği; yer ve gökten,¹³⁹ gece ve gündüzden,¹⁴⁰ bitkiden ve hayvandan,¹⁴¹ yağmurdan¹⁴² deliller getirerek delilini olabildiğinin en açık haliyle ifade eder. Allah bu gibi açık delilleri getirmekten hatta sivrisineği bile delil ve misal olarak getirmekten çekinmez.¹⁴³ Zira az önce ifade edildiği gibi bu delil getirme metodu sayesinde, hem açık ve anlaşılabilir deliller getirilmekte, hem de üflet ve gaflet karanlığı altında kalıp değersizlikle itham edilen mahlukatın ne denli mühim ve değerli olduğu ifade buyrulmaktadır. Bu kural bir önceki kural olan “Delillendirmede Yakınlık” başlığıyla doğrudan ilgilidir. Bu bağlamda müellif, bazen içinde buldukları bahçeden ve o bahçeye gelen kuşlardan örnekler vererek cennetin azametinin hikmetini açıklar.¹⁴⁴ Bazen

¹³⁶ Said Nursî - Abdülmecid Nursî, *İşârâtü'l-icâz fî mezânni'l-icâz* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 486.

¹³⁷ Nursî - Nursî, *İşârâtü'l-icâz fî mezânni'l-icâz*, 482.

¹³⁸ “Mikroorganizma”, *Vikipedi*, 02 Ağustos 2021.

¹³⁹ el-Yusuf 12/105.

¹⁴⁰ Halil Altuntaş - İbrahim Paçacı, *Kur'an-ı Kerim meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009), er-Rad 13/3.

¹⁴¹ en-Nahl 16/13.

¹⁴² en-Nahl 16/65.

¹⁴³ el-Bakara 2/26.

¹⁴⁴ Nursi, *Sözler*, 621.

ders dinleyen bir talebesinin göz bebeğine yerleşen bir atomun durumundan, ahireti ispat eder.¹⁴⁵ Bu sayede delili hem yakından hem de açık ve anlaşılır kılar.

1.2.4.4. Delillendirmede Sınır

Bir önceki başlıkta ifade edildiği üzere delil ya itiraz edene ya da cahile getirilir. Cahile ve itiraz edene verilecek cevap ve getirilecek delil farklı olmalıdır. İtiraz eden, delil istediği zaman konu hakkında evvelden -eksik ya da yanlış olsa da- bilgi sahibidir. Var olan bilgisinin aksi iddia edildiği için itiraz etmektedir. Bundan dolayı bu kişiye delil getirilirken izah edilen bilgiler konusunda son derece dikkatli ve seçici olunmalıdır. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus; itiraz edenin eski bilgilerine katkı sağlamamak ve karşıt görüşleri o kişinin zihninde tesis etmemek olacaktır.

Konunun nübüvvet meselesi üzerinden izahının yapılması gerekirse, yanlış anlama ya da eksik bilgidен kaynaklı olarak deizmi savunan ve nübüvvet konusu hakkında delil getirilmesini talep eden birisine, nübüvvetin temellendirilmesi ve izahının yapılması gerekir. Fakat bunu yapmak yerine deizmin bütün fikir ve argümanlarını açıklamak ve kendi bilgilerini bu fikirlerin üzerine inşa etmek son derece yanlıştır. Böyle bir izah karşıt görüşün fikrine yardım etmek manasındadır. Bundan dolayı Said Nursi, bir konu hakkında delil getireceği zaman, karşıt fikirlerin görüşlerini detaylandırmaz. Ancak itiraz edenin itirazlarına cevap verir. Bu metodun müellife, hem karşıt görüşü fikrîsel olarak çürütme olanağı sağladığı, hem de itirazlara cevap verme kabiliyeti kazandırdığı anlaşılmaktadır.

Bu metodun en önemli getirisi fikri karmaşanın engellenmesidir. Zira müellif, İslam akidesinin dışında bulunan bâtil fikri yaklaşımların, ya da İslamiyet'e göre bâtil olarak kabul edilen her şeyin, muhatabın zihin dünyasında tasvir edilebilecek seviyede izah edilmesini saf ve temiz zihinleri, dalaletle kirletmek manasında olduğunu ifade etmektedir.¹⁴⁶

1.2.4.5. Akli ve Nakli Delilin Kullanımı

Said Nursi, imanla ilgili meselelerin bazılarında akli ve nakli delili birlikte kullanır. Bazı konularda ise sadece akli delili kullanır ve bu konularda naklin kullanımını caiz

¹⁴⁵ Nursî - Nursî, *İşârâtü'l-icâz fî mezânni'l-icâz*, 186.

¹⁴⁶ Nursî, *Mektubat*, 606.

görmez. Mesela ona göre nübüvvet meselesi ancak akli delillerle ispat edilebilir. Çünkü nübüvvet meselesi için nakli delil getirilmesi durumunda, getirilen delil, inkâr edilen müessesesinin ürünü olduğu için kabul edilmeyecektir.¹⁴⁷ Örneğin Hz. Muhammed (s.a.v.)’in peygamberliğini inkâr eden birisine Kur’an-ı Kerim’den “Muhammed Allah’ın Resul’üdür.”¹⁴⁸ ayetiyle cevap verip bunu ispat etmek yahut hadis-i şeriflerden delil getirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bediüzzaman, aynı hususun tevhit meselesinde de geçerli olduğunu ifade etmektedir. Ancak haşir için hem aklî hem de naklî delilin sahih olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁹ Bunun da başlıca nedenini “Delillendirmede Sıralama” başlığımızda ifade etmiştik. Zira haşir, Allah’ın varlığının kabulünden sonra izah edilebilecek bir meseledir. Haşrin ispatı meselesinde önce tevhit akli delillerle ispat edilir, sonra haşir onun varlığının kabulü şartına bağlı olarak açıklanır. Bu da naklî delillerin haşir noktasında kullanımını caiz kılar. Nitekim müellifin, telif ettiği Haşir Risalesi’nde hem aklî hem nakli delilleri kullandığı görülmektedir.¹⁵⁰

1.2.4.6. Delillendirmede Temsil Metodu

“Bir düşüncüyü örnek vererek sembol diliyle açıklamak anlamında beyân terimi.”¹⁵¹ anlamına gelen temsil, Risale-i Nur eserlerinde çokça kullanılmaktadır. Bu metod Risale-i Nur eserlerinin tamamında varlığını göstermektedir.¹⁵² Kur’an-ı Hakîm de bu metodu sıklıkla kullanmaktadır. Mesela sadaka olarak verdiklerini minnet eden adamın halini, üzerinde toprak tabakası bulunup şiddetli bir yağmurla çıplak kalan kayanın haline,¹⁵³ Allah rızası için sadaka verenin halini de güzel bir bahçenin haline,¹⁵⁴ dünya hayatının halini gökten inen bir suyla yeşerip birbirine karışan sonra esen bir rüzgarla çöp halini alan bitkilere benzetmesi,¹⁵⁵ Kur’an-ı Hakîm’in temsillerine örnek olarak verilebilir.

¹⁴⁷ Nursî - Nursî, *İşârâtü’l-icâz fî mezânni’l-icâz*, 532.

¹⁴⁸ el-Fetih 48/29.

¹⁴⁹ Nursî - Nursî, *İşârâtü’l-icâz fî mezânni’l-icâz*, 532.

¹⁵⁰ Nursî, *Sözler*, 62-140.

¹⁵¹ “Temsil - TDV İslâm Ansiklopedisi”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 16 Ağustos 2021).

¹⁵² Nursî, *Sözler*, 10, 22 vb.

¹⁵³ el-Bakara 2/264.

¹⁵⁴ el-Bakara 2/265.

¹⁵⁵ el-Kehf 18/45.

Kur'an-ı Hakîm'in, bu özelliğinden dolayı Said Nursi, temsili "mazhar-ı i'caz"¹⁵⁶ ve Kur'an'ın mucizelik yönlerini gösteren en parlak bir ayna olarak¹⁵⁷ tanımlıyor. Ona göre temsil metodunun meseleleri izah etmekte sağladığı temel dört fonksiyon vardır.

- a. “Uzak hakikatleri yakınlaştırmak
- b. Dağınık olan meseleleri odak noktasında toplamak
- c. Yüksek hakikatlere yetişmek
- d. İman ve İslam'la alakalı soyut meseleleri somutlaştırmaktır.”¹⁵⁸

Müellif, meleklerin varlıklarının ispatını,¹⁵⁹ “(Ey insanlar!) Sizin yaratılmanız ve öldükten sonra tekrar diriltmeniz, ancak bir tek insanı yaratmak ve diriltmek gibidir.”¹⁶⁰ tarzındaki anlaşılması zor olan ayetlerin hakikatlerini,¹⁶¹ getirdiği temsillerle açıklamaktadır. Ahirette cesetlerin de dirileceği itikadının akli delillerini¹⁶² ve daha bunlara benzer anlaşılması ve kabul etmesi günümüz insanının anlam dünyası için son derece soyut, dağınık ve müşkül olan imanla ilgili meseleleri, temsil yöntemini kullanarak açıklar. Müellifin bu sayede konuyu bir odak noktasında topladığı, somutlaştırdığı ve meselenin hakikatlerine her tabakadan insanın erişimini sağladığı görülmektedir.

Risale-i Nur'larda kullanılan temsil metodunun en büyük engel noktası, temsillerin klasik mantık kaidelerine göre delil olarak kabul edilip edilmeyeceği meselesidir. Zira ekseriyetle hikâye tarzında anlatılan bu temsillerin, klasik mantık kurallarınca delil sayılması mümkün görülmemektedir. Klasik mantık bilginleri, genel olarak dedüksiyonun üç parçasından biri olan kıyası incelemiş, akıl yürütmenin diğer iki yolu olan tümevarım ve temsile pek önem vermemişlerdir.¹⁶³ Fakat Said Nursi, klasik mantıkçıların aksine bu meseleye şöyle bir açıklık getirmektedir. Ona göre temsilin bir çeşidi klasik mantığın en büyük delili olan kıyastan bile daha üstündür. Bu meseleyi şu cümleleriyle ifade eder:

¹⁵⁶ Nursî, *Mektubat*, 481.

¹⁵⁷ Nursi, *Sözler*, 231.

¹⁵⁸ Nursî, *Mektubat*, 481.

¹⁵⁹ Nursi, *Sözler*, 630, 631.

¹⁶⁰ el-Lokman 31/28.

¹⁶¹ Nursi, *Sözler*, 109, 110, 654-658; a.mlf. *Mektubat*, 311-320; a.mlf. *Lemalar*, 231-233.

¹⁶² Nursi, *Sözler*, 62-73.

¹⁶³ Halil İmamoğlu, “Necati Öner’e Göre Klasik Mantıkta Akıl Yürütme”, *Mantık Araştırmaları Dergisi* 1/1 (01 Temmuz 2019), 39.

Bir temsil-i cüz'î vasıtasıyla bir hakikat-i küllînin ucunu gösterip, hükmü o hakikate bina ediyor; o hakikatin kanununu, bir hususî maddede gösteriyor—tâ o hakikat-i uzmâ bilinsin ve cüz'î maddeler ona ircâ edilsin.¹⁶⁴

Bu ifadelerini de şöyle örneklendirir. Mesela "Güneş nuraniyet vasıtasıyla, bir tek zât iken her parlak şeyin yanında bulunuyor."¹⁶⁵ ifadesini bir temsil olarak beyan ederek, kâinatta bulunan ve cilveleri görülen nur ve nuraniyet kanunun bir ucunu gösteriyor. Gösterdiği bu kanunla, Nur ismine sahip olan bir Allah'ın kudreti için az ya da çoğun; yakın ya da uzağın hiçbir farkının olmayıp bir insan ile bütün insanların aynı anda yaratılmasının İlahi kudret için eşit olduğunu açıklıyor.¹⁶⁶ Küçük şeylerin Allah'ın ilminden kaçamayacağını, gizlenemeyeceğini¹⁶⁷ ve Allah'ın ilminin onlardan haberdar olduğunu ifade ediyor.¹⁶⁸ Hz. Muhammed (s.a.v.)'in haşırde bütün ümmetiyle nasıl buluşabileceğini belirtiyor.¹⁶⁹ Allah'ın bize şah damarımızdan bile yakın¹⁷⁰ olurken bizim ona nihayetsiz bir uzaklıkta olduğumuzu¹⁷¹ yine nur ve nuraniyet kanununu ifade ettiği temsille izah ediyor.

¹⁶⁴ Nursi, *Sözler*, 765.

¹⁶⁵ Nursi, *Sözler*, 765.

¹⁶⁶ Nursi, *Sözler*, 109.

¹⁶⁷ Nursi, *Sözler*, 233.

¹⁶⁸ Nursi, *Sözler*, 199.

¹⁶⁹ Nursî, *Mektubat*, 492.

¹⁷⁰ el-Kaf 50/16.

¹⁷¹ Nursî, *Mektubat*, 67, 68.

İKİNCİ BÖLÜM

2. RİSALE-İ NUR KÜLLİYATINDA NÜBÜVVETİN GEREKLİLİĞİNİN DELİLLENDİRİLMESİ

Risale-i Nur eserlerinde, nübüvvetin gerekliliğinin anlaşılabilmesi temelde iki ana etkene bağlıdır. Bunların birincisi, bir önceki bölümde ifade edilen Said Nursi'nin delillendirme yaparken uyguladığı yöntemlerdir. İkincisi, Risale-i Nur eserlerinde konular için seçilen delillerin kaynağıdır. Zira müellif, konuları, ayet ve hadislerle mezcettiği anlam ve tefekkür dünyasının bir ürünü olarak ele almakta, kâinatı da bu bağlamda, kendisi için delil kaynağı olarak görmektedir. Bundan dolayı özelde nübüvvet meselesini, genelde de tüm konuları delillendireceği zaman, argümanlarını kâinatta görünen hükümlerden seçer. Bu da meseleyi epistemolojik olarak birbirini takip etmekle sağlamaştırılan katmanlara dayandırmaktadır. Sonuç olarak sağlam ve anlaşılır deliller meydana çıkarmaktadır.

Bu konuda dikkat edilmesi gereken başka bir husus ise; imanla ilgili meselelerin çoğunlukla parçalar halinde işlenmesidir. Nübüvvet bağlamında konu ele alınacak olursa müellifin nübüvvet meselesini bütün olarak incelediği bir eseri yoktur. Yani Said Nursi, klasik kelim eserlerinde takip edilen başlıksal ilerleme metodunu esas almamıştır. O, nübüvvet meselesini, Risale-i Nur'un farklı başlıkları altında ele almıştır. Bu doğrultuda nübüvvet konusunun, bazen haşrin ispatının anlatıldığı bir bölümde,¹⁷² bazen hayatın özünün anlatıldığı bir bölümde¹⁷³ bazen de kâinatta hüküm süren sanat bağlamında¹⁷⁴ ele alındığı görülmektedir.

Müellif, nübüvvet meselesinde temellendirme yaparken genelde kısa ve sonuç bağlamında değerlendirilebilecek cümleler seçmiştir. Bu da meselenin anlaşılabilmesi için mevcut konunun müellifin ilişki kurduğu diğer konularla birlikte ele alınmasını gerektirmektedir. Mesela nübüvvetin sanat yoluyla tespitini ele alacak olursak; bağlamın tam anlaşılabilmesi için önce Risale-i Nur eserlerinde sanata yüklenen misyonun analiz edilmesi gerekmektedir. Sonra nübüvvet ve sanat kavramları, bağlam noktaları dikkate alınarak sentez edilip sonuca gidilmelidir. Nübüvvetin delillendirilmesi ancak bu tür bir

¹⁷² Nursi, *Sözler*, 76, 77.

¹⁷³ Nursi, *Lemalar*, 403.

¹⁷⁴ Nursi, *Mesnevî-i nuriye*, 65-67.

incelemenin sonucunda meydana çıkabilir. Aksi takdirde konular yüzeysel bir bakışla incelenmeye tabi tutulursa, dağınık ve alakasız görülebilir. Bu da Said Nursi'nin, tefekkür dünyasında kurguladığı zincirin kopmasına sebep olacaktır. Müellifin, bir talebesine gönderdiği mektupta "...Gazete gibi okumayınız"¹⁷⁵ tavsiyesi, yazdığı risalelerin ancak dikkatle okununca anlaşıldığını ifade etmektedir. Biz de bundan dolayı bu bölümde, önce müellifin, nübüvvetin delillendirilmesini ilişkilendirdiği ve epistemolojik olarak dayandırdığı kavramları analiz ederek, kainattaki durumlarını anlamaya çalışacağız. Sonra bu bağlam çerçevesinde delillendirmenin meydana geliş şeklini inceleyeceğiz.

Risale-i Nur eserlerinde nübüvvetin gerekliliğinin, temelde iki başlık üzerinde delillendirildiği görülmektedir. Bunların birincisi nübüvvetin uluhiyet makamının temsilcisi ve tanıtıcısı olması yönüdür. İkincisi ise, nübüvvetin insanın ihtiyaçlarına cevap veren yegâne müessese olmasıdır.

2.2. Uluhiyet Bağlamında Nübüvvetin Gerekliliğinin Delillendirilmesi

İman ve İslamiyet, kişiyi varlık aleminde en yüksek makam olan hakiki insaniyet makamına çıkarmaktadır.¹⁷⁶ Küfür, insanın yaratılışında var olan bütün güzellikleri silmekte ve onu yaratılış makamlarının en aşağısına kadar düşürmektedir.¹⁷⁷ Tarih boyunca bütün peygamberler, insanların üstüne gece gibi çöken küfür perdesini, iman nuruyla yırtmışlardır. Bu sayede ümmetlerini, imanın parlak nurundan çıkan, hidayet sabahına çıkarmayı hedef edinmişlerdir. Bu durum ilk peygamber olan Hz. Adem (a.s.)'dan *Hatemü'l-Enbiya* Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)'e kadar varlığını devam ettirmiştir. Bütün peygamberler kendi kavimlerinin idrak ve anlayış seviyelerine uygun şekilde İlahi vahyi kavimlerine tebliğ ederek¹⁷⁸ onları, insanlığın hakiki mertebelerine çıkarmışlar ve bu hakikat yolunda onlara rehberlik etmişler.

İman peygamberlerin tebliği¹⁷⁹ ve Allah'ın (c.c.) hidayet buyurmasıyla¹⁸⁰ meydana gelmekte ve temelde altı şarttan oluşmaktadır. Ancak bu altı şart birbirinden bağımsız

¹⁷⁵ Nursî, *Mektubat*, 54.

¹⁷⁶ et-Tin 95/4.

¹⁷⁷ et-Tin 95/5.

¹⁷⁸ Nursi, *Sözler*, 408; a.mlf. *Sualar*, 221.

¹⁷⁹ en-Nur 24/54.

¹⁸⁰ el-Kasas 28/56.

değildir. Birisinin vücudu, otomatikman diğerlerinin de varlığını gerektirir.¹⁸¹ Bundan dolayıdır ki İslamiyet, hakiki iman; Allah'tan gelen her şeyi kabul etmek ve inanmak olarak tarif etmektedir. Kişiye, var olan şartların hepsine inanması halinde mü'min; bu şartların hepsini ya da herhangi birisini inkâr etmesi durumunda ise kafir denilir.¹⁸²

Peygamberlere iman şartı bütün yönleriyle Allah'a iman şartına muhtaçtır. Çünkü peygamber, Allah'tan haber aldığını iddia etmekte ve bütün davasını bu iddiası üzerine temellendirmektedir. Bundan dolayı müellif peygamberlere iman şartıyla ilgili bir konuyu açıklamadan önce Allah'ın varlığını şu dört adımda ispatlamaktadır:

- a. “Madem şu kâinat ve mevcudat var.
- b. Ve içinde ef'al ve icad var.
- c. Hem madem muntazam bir fiil fâilsiz olmaz, mânidar bir kitap kâtipsiz olmaz, san'atlı bir nakış Nakkâşsız olmaz.
- d. Elbette, şu kâinatı dolduran efâl-i hakîmânenin bir fâili ve yeryüzünün mevsim be mevsim tazelenen hayretfezâ nukuşlarının, mânidar mektubatının bir kâtibi, bir Nakkâşı vardır.”¹⁸³

Bu gerçekler ışığında nübüvvetin dayanağı olan uluhiyetin varlığını izah eden Said Nursi, nübüvvetle alakalı bütün delillerini bu doğrultuda açıklamaktadır.

Alt başlıklarda izah edilecek olan bütün delillerin anlaşılması için dikkat edilmesi gereken en önemli husus delili bağlandığı kavramla ilişkili bir şekilde açıklamaktır. Çünkü müellif sayacağımız bütün delilleri çok kısa ve veciz bir şekilde ele almıştır. Bunların anlaşılabilmesi için delillerin bağlı oldukları kavramların Risale-i Nur eserlerinde işleniş tarzının bilinmesi gerekmektedir. Bundan dolayı biz de her delilden önce delilin bağlı olduğu kavramın Risale-i Nur eserlerindeki kullanımı tespit edip en sonunda nübüvvetin bu delildeki konumunu ifade etmeye çalışacağız. Bu yöntem bize katmanlı bir temellendirmeye her başlığı bağlı olduğu kavramla delillendirme ve nübüvvetin gerekliliğini bu şekilde ispat etme olanağı sağlamaktadır. Bu da deizmin temel görüşünü çürütmemize yardımcı olmaktadır. Çünkü deizm; mevcut bir ilahın varlığını kabul etmekte, ancak nübüvveti ve dolayısıyla onunla bağlanan din ve semavi

¹⁸¹ Nursi, *Şualar*, 238.

¹⁸² Topaloğlu vd., *İslâm'da İnanç Esasları*, 36.

¹⁸³ Nursi, *Sözler*, 705.

kitapları inkâr etmektedir.¹⁸⁴ Biz de Risale-i Nur eserlerinin “Allah’ın varlığı, nübüvveti gerektirir.” düşüncesini nasıl temellendirdiğini bulmaya çalışıp deizmin en temel düşüncesinin, yanlış olduğunu ispat edeceğiz. Mesela sanat ve hikmet delili başlığında evvela Risale-i Nur eserlerinde sanat kavramını ve haiz olduğu kullanımı açıklayıp nübüvvetin gerekliliğini bu bağlam üzerine delillendireceğiz. Çünkü Said Nursi delillerini kainatta meydana gelen olaylar üzerine inşa etmektedir. Aksi halde temellendirme yapılmadan direkt olarak nübüvvet hakkında izaha kalkmak delilin anlaşılmasına neden olur. Yani sonuç olarak delilin anlaşılması müellifin bağlantı kurduğu noktaların anlaşılmasına tabidir.

2.2.3. Sanat ve Hikmet Delili

2.2.3.3. Kâinata Görünen Sanat ve Sanatçı İlişkisi

Kâinat, barındırdığı harikalarla taklit kabul etmez bir sanat eseridir. Bu gerçeği her akıl sahibi kolaylıkla anlamakta, her göz sahibi rahatlıkla görebilmektedir. Kainattaki bu sanat, en ufak varlıktan en büyük varlığa kadar hükmünü icra ettirmektedir. Bu sanat, kendini mikro alem denilen atomlarda gösterdiği gibi, makro alem olan uzayda da göstermektedir. Küçük bir sineğin küçücük gözündeki sanat ve koca güneş sistemindeki nakışlar ve sanat aynı elin eseri olduklarını ifade etmektedirler.¹⁸⁵ Zira bütün bu eserler birbirini tamamlar niteliktedir. Bu doğrultuda koca kâinat bir yapboz şeklini almakta ve her bir varlık diğer bir varlığı tamamlamaktadır. Nihayette bütün bu parçalar, koca bir bütünü oluşturup parçadaki güzel ayrıntıları, bütünde mükemmelliğe ulaştırmaktadırlar.

Kainattaki bütün sanat eserleri birbirini tamamlamakla birbirlerine değer katmaktadır. Mesela güzel renklerle boyanmış, güzel kokular sürülmüş ve güzel tatlar takılan bir portakalı; ancak o güzel renkleri gören bir göz, o eşsiz kokuyu koklayan bir burun ve o mükemmel tadı en ince ayrıntısına kadar tadabilecek bir dil tamamlayabilir. Portakalın asıl değeri, ancak böyle muhteşem bir sistem sayesinde anlaşılabilir. Bu durum küçük örneklerde görüldüğü gibi büyük örnekleri barındıran uzayda da görülmektedir.

¹⁸⁴ Mümin Köktaş, “Aydınlanma, Hristiyanlık ve Deizm”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/1 (15 Mart 2017), 150.

¹⁸⁵ Nursi, *Sözler*, 866; a.mlf. *Mektubat*, 603.

Mesela karanlık ve kasvetli görünen koca uzayı, ancak parıl parıl parlayan ve her biri dünyadan milyonlarca defa büyük olan yıldızlar tamamlayabilir. Ona sanat eseri halini aldırabilir. Yoksa koca uzay karanlık ve boş görünseydi, insana dehşet vermekten başka bir işe yaramazdı. Bunlar ve bunlara benzer sonsuz örnek kâinatın her tarafında hüküm süren bir sanatın varlığından haber vermektedir.

Kâinatta hüküm süren bu sanat da bir sanatçının varlığını haber verir. Ayrıca bu sanat, sanatçının sanatını sevdiğini gösterir.¹⁸⁶ Zira yarattığı her şeye nakış ve ziynet vermesi ve onları süsleyip güzelleştirmesi, sanatını sevdiğini göstermektedir. Ayrıca onları, izleyicilerin ve seyircilerin hoşuna gidecek şekilde yaratması, sanatını beğendirmek istediğini gösterir. Mesela o izleyiciler arasında olan insanın, sadece ağzının tadı için acı, tatlı, ekşi gibi tatlardan oluşan binlerce lezzeti hazırlayan, gözünün göreceği alemleri renklerin mükemmel ahengiyle boyayan, kulağı için kuş sesinden yağmur damlalarına; gök gürlemesinden kedi miyavlamasına kadar farklı sesleri yaratan bir sanatçı, elbette izleyiciler tarafından sanatının beğenilmesini ister. Bundan dolayıdır ki kainatın hakiki sanatçısı olan Allah, koca kâinatı her izleyicinin hoşuna giden sanat eserleriyle bir sergi salonuna çevirmiştir. Bu sayede seyircilerin eserden eser sahibine ulaşmalarını¹⁸⁷ ve sanat eserinin ardında görünen sanatçının hünerli ellerini görmelerini istemiştir.

Kâinatta görünen bunca sanat ve güzellikler, Allah'ın kendini dikkatli seyircilere göstermek istemesindedir. Seyirciler sanattaki güzellikleri görecek ve bu eser sahibine, iman ve marifetle mukabele edecekler.¹⁸⁸ Bu bağlamda kâinatta gözle görülen her bir sanat eseri Allah'ın, seyirci hükmünde bulunan insanlara gönderdiği hikmetli güzel mektuplarıdır.¹⁸⁹ Evet “Her cemal ve kemal sahibi kendi cemal ve kemalini görmek ve göstermek istemesi”¹⁹⁰ sırrınca güzellikler gizli bırakılmaz, gösterilir. Harika resim yapan bir ressamın çizdiği resimleri sadece kendisinin bilmesi ve kimseye göstermemesi mümkün müdür? Ya da karmaşık kelimelerden mükemmel beyitler inşa eden bir şairin şiirlerini kimseye duyurmaması düşünülebilir mi? Elbette mümkün değildir ve düşünülemez. Ressam resimleri için sergi açarak, şair şiirlerini kitap şeklinde basarak

¹⁸⁶ Nursi, *Şualar*, 240.

¹⁸⁷ Nursi, *Sözler*, 394.

¹⁸⁸ Nursi, *Sözler*, 394.

¹⁸⁹ Nursî, *Mektubat*, 371.

¹⁹⁰ Nursi, *Sözler*, 143.

halka arz eder ve bu sayede halkın beğenilerini ve tebriklerini toplamak ister. Aynen böyle de kainattaki güzel varlıkların ve ender sanatların, mutlak yaratıcısı olan Allah, elbette kendi sanatını görmek ve göstermek isteyecektir. Görmek istemesi zaten sonsuz ilminde mevcuttur. Kendi sanatını yaratmadan da görebilir, vücuda getirmeden de seyredebilir. Burada asıl dikkat edilmesi gereken husus, kendisinde var olan süsleyip güzelleştirmeye sanatını teşhir etmek istemesi ve kâinatı bunun için yaratmasıdır. Fakat bunun için sadece kâinatın yaratılması ve sanatla doldurulması yetersizdir. Zira muhatabın anlayış ve kavrayışı kainattaki sanatın tamamıyla anlaşılması noktasında yetersiz kalmaktadır. Bundan dolayı sanatkâr, sanatının incelik ve güzelliklerini tarif ve tebliğ edici insanları görevlendirmeli ve sanatının bütün inceliklerini önce onlara benimsetmeli.¹⁹¹ Ta ki onlar da halka tebliğ yoluyla bu sanat eserlerinin asıl gayelerini ve yaratılış hikmetlerini izah edebilsin. İşte bu ihtiyaçtan dolayı uluhiyet makamı, kendisinde mevcut bulunan sonsuz güzellik ve sanatın tarifi için nübüvvet makamının varlığını gerektirir. Bu vesileyle tarif edici peygamberler görevlendirir.

2.2.3.4. Peygamberlerin Tarif Vazifesi

Kâinatta görünen sanat peygamberlerin izah ve açıklamalarıyla anlam kazanabilir. Çünkü peygamberlerin kainattaki umumi sanat ve güzellikleri tarif etmediği bir durumda, mevcut bütün güzellikler yerini israfa bırakır. Eğer mevcut düzende devam eden yaratılış, peygamberlerin getirdiği haberlerle anlam kazanmazsa, kâinat bir israf bataklığına dönecektir. Çünkü gözlemlenebilir kâinatta 100 milyar galaksi ve her birinin içinde de milyarlarca yıldız olduğu saptanmaktadır.¹⁹² Bu durumda istifadeye sunulmayan veya zahiren boş olan bu galaksiler, peygamberlerin getirdiği haberlerle anlam kazandırılıp sanatçının sanatını görmek ve göstermek istemesi hakikati ifade edilmezse, israf olarak algılanacaktır.¹⁹³ Ayrıca hiçbirinin boş olmadığı, şuur sahibi meleklerle dolu mescitler hükmünde oldukları izah edilmezse, mevcut bulunan koca kâinat israf çöplüğü halini alacaktır. Eğer peygamberlerin getirdiği bu hakikatler olmazsa israf sadece uzayda değil, dünyanın içinde de varlığını kabul ettirecektir. Zira her yıl vücut verilen milyarlarca bitki ve hayvanın öldürülüp misliyle tekrar diriltilmesi, bu hakikatleri bilmeyen bir insan için israf hükmünde olacaktır. Ama peygamberlerin getirdiği vahiylerle mevcudatın her

¹⁹¹ Nursi, *Sözler*, 77.

¹⁹² "Galaksi", *Vikipedi*, 16 Temmuz 2021.

¹⁹³ Bu görüş ile ilgili bk. Nursî, *Mektubat*, 360-380.

birinin bir mektup olduğu,¹⁹⁴ vazifedar memur olduğu,¹⁹⁵ kendisine has olan vazifesini yaptıktan sonra zahiri bir vücudu terk edip kendisinden sonra bıraktığı selefleriyle ve İlahi ilimde ve insanların zihin dünyasında manasını korumasıyla manevi bin vücudu giydiđi¹⁹⁶ gibi manalar anlaşılır. Zihinlerde yer edinmeye çalışan israf perdesi yırtılır, yerine sanat perdesi serilir.

Peygamberlerin getirdiği ilahi haberler olmazsa sanat sadece kendini tanıtacaktır. Seyirciler sanattan sanatçıya geçemeyecek, maddede ve güzellikte boğulacaklardır. Her ne kadar akılı selim olan insanlar, sanattan sanatçıya geçebiliyor olsa da¹⁹⁷ çoğu insan ancak tarif edici birisinin yardımıyla bu hakikati anlayabilir. Zira çizilen bir harf kendini bir harf kadar gösteriyorsa, onu çizeni binler harf kadar tarif eder ve tanıtır.¹⁹⁸ Mesela bir üzüm tanesi, kendisini bir üzüm tanesi kadar tanıtır. Ama kendi yaratıcısı olan Allah'ı, binler dillerle tarif eder. Zira akıl sahibi herkes bir üzüm tanesine baktığı zaman, bu üzümün kendiliğinden olamayacağını, o yüzden onun yaratanının olması gerektiğini, o yaratanın bu üzümü sanat ve güzellikle ve belli ölçüler dahilinde yarattığını bilir. Hem bu yaratıcının, üzüme verdiği renk, tat gibi özelliklerinden dolayı çok kerem sahibi, cömert ve şefkatli olduğu gibi manaları anlar. İşte bu gibi manalar ancak sanattan sanatçıya geçmekle anlaşılabilir. Bu durumun tesisi de mutlak derecede peygamberlerin varlığını gerektirir. Zira günümüzde bile, kâinata bulunan mutlak düzen ve sanatı; düzensizlik ve kaos¹⁹⁹ olarak telakki etmek, insanın salt akıyla her şeyi hakkıyla göremediğinin en büyük örneklerindedir.

Peygamberlerin olmadığı bir durumda varlıkların sanatlı nakışları anlaşılrsa bile, var olan diğer hikmet ve gayeleri göz ardı edilecektir. Faaliyetteki sanattan elde edilmeye çalışılan diğer İlahi maksatlar anlaşılmayacaktır. Mesela kış ve bahar arasında meydana gelen müthiş faaliyet zamanında seyirci hükmünde olan insanlar, eğer peygamberlerin öğrettiği hakikatlerden habersiz olarak dünyayı izlese, sanatsal olarak hayranlık uyandıran kışın manzaraları ve baharın rengarenk çehresi onları hayret secdelerine

¹⁹⁴ Nursî, *Mektubat*, 365.

¹⁹⁵ Nursî, *Sözler*, 791.

¹⁹⁶ Nursî, *Mektubat*, 374.

¹⁹⁷ el-En'am 6/75-79.

¹⁹⁸ Nursî, *Lemalar*, 373; a.mlf. *Sözler*, 157, 356.

¹⁹⁹ Semra Uçar, "Kaos Teorisine Felsefi Bir Bakış", *Kutadgubilig: Felsefe Bilim Araştırmaları* 0/27 (2015), 294.

götürmeye yeterlidir. Ancak burada gizli ve ancak peygamber dersleriyle açılabilen ibretli bir pencere vardır. O da kışın ölümü; baharın ise ölümden sonraki dirilmeyi temsil etmesidir. Evet, kışın beyaz kefeni bütün varlıklara giydirilip bir alem öldürüldükten sonra, ilkbaharda, kefene sarılan alem, yeniden diriltiliyor.²⁰⁰ Kurumuş kemiklere benzeyen ağaçlara yeniden hayat veriliyor. Yüzbinlerce türden canlı, Allah'ın emriyle yeniden icat ve inşa ediliyor. İşte kış ve bahar serüveninde, meydana gelen bu harika sanatsal faaliyetin ardında, akılları hayrette bırakan ibretli ve hikmetli gayeler varlığını akıl gözlerine göstermektedir. Seyirci hükmünde olan insanın dikkatli bakışları, bu hikmet ve gayelere yönlendirilmektedir. İşte bu sırdan dolayı kâinat bu hikmetlerin anlaşılmasıyla daha da anlam ifade etmeye başlamaktadır. Demek faaliyetteki sanatlarda gizlenen hikmetler, bütün varlıklarıyla peygamberlerin vücudunu gerektiriyor. Zira peygamberler olmazsa, o hikmetler anlaşılmaz ve gizli kalır. Varlıklardaki gayeler ve hikmetlerin gizli ve anlaşılmaz olması, onları hiç hükmüne indirir. Bundan dolayı Bedüzzaman, kâinatı içi sırlarla dolu bir kitaba ve peygamberleri de bu kitapların muallimlerine benzeterek “Anlaşılmaz bir kitap muallimsiz olsa manasız bir kâğıttan ibaret kalır.”²⁰¹ demektedir. Bu meselenin daha iyi anlaşılması için şöyle bir örneklem vermek gerekirse; mesela elimizde dünyanın bütün hazinelerinin yerlerini gösteren bir harita olsa ve biz bu haritada kullanılan alfabeyi okuyamıyorsak bu harita bizim için bir anlam ifade eder mi? Bu haritanın dilini bilmediğimiz için bizim nazarımızda bu harita manasız bir kâğıt olmaz mı? Aynen böyle de kâinat her ne kadar sanat, hikmet ve sırlarla dolu olursa olsun, bunları anlatıp tarif eden bir öğretici olmazsa, bütün bu güzellikler hiç hükmüne düşer. Demek kâinat, bütün sanatıyla ve sanatına yerleştirilen hikmetlerinin dilleriyle nübüvvet makamını gerektirir. Zira nübüvvet olmazsa sanatlar ve sanatların hikmetleri görülmez. Hikmetler görülmezse, uluhiyet makamı anlaşılmaz ve bilinmez. Sonuç olarak kâinat boşa yaratılmış olur.

2.1.2. İrade ve İhtiyar Delili

Varlıkların yaratılabilmesi için yaratıcıda ilim, irade ve kudret denilen üç sıfatın sonsuz bir şekilde bulunması gerekir.²⁰² Bu üç sığata karşısında eşyanın küçüklüğünün

²⁰⁰ er-Rum 30/50.

²⁰¹ Nursi, *Sözler*, 146.

²⁰² Nursi, *Şualar*, 546.

ya da büyüklüğünün hiçbir farkı yoktur. Bu doğrultuda üç sıfatın küçük bir saman çöpünün yaratılmasındaki gerekliliği ile koca Samanyolu Galaksisinin yaratılmasındaki gerekliliği eşittir. Bu üç sıfatı bir ressam örnekleme ile açıklayalım. Mesela ressamın resim çizebilmesi için önce resim sanatı hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Sonra bu resmi yapabilmesi için fırça, tuval ve boya gibi malzemelere ve bunları kullanabilecek güce ve imkana sahip olması gerekir. Daha sonra bu resmi yapmak istemesi ve neyi çizmek istediğine karar vermesi gerekir. Ta ki, sonuç olarak bir resim meydana çıksın. Bu üç özellikten herhangi birinin eksikliği, resmin çizilememesine neden olur.²⁰³ Mesela, ressamın resim bilgisi ve resim yapma isteği olsa ancak resmi yapacak malzeme ve gücü yoksa resim çizilmez. Ya da gücü ve bilgisi olduğu halde, resim yapma isteği yoksa, resim yine çizilmez. Yani bu üç özelliğin aynı anda bulunması şarttır. Aynen böyle de kâinata bulunan bütün varlıklar dahi; ilim, kudret ve iradenin bir mahsulü olarak Allah tarafından yaratılmıştır. Allah sonsuz kudreti ve tükenmez hazineleri, her şeyi ihata eden ilmi ve sonsuz iradesi ile bu kainattaki her şeyi yokluk aleminden varlık alemine çıkarmıştır. İlim sıfatı “İlim Delili” başlığında ele alınacağı ve kudret sıfatı da dolaylı olarak “Sanat ve Hikmet Delili” başlığında ele alındığı için, bu başlık altında irade sıfatının mutlak surette nübüvvet makamını gerektirmesini ele alacağız.

2.1.2.1. Varlıklarda Görünen İrade ve İhtiyar Eserleri

Kâinata vücut bulan her şey sonsuz bir iradenin eseridir. Zira kâinat ezeli değildir ve sonradan vücut bulmuştur. Bu da kâinatın başlangıcının bile, bir iradenin eseri olduğunu gösterir. Zira kâinatın yaratılması, onun yokluğunu, varlığına tercih eden bir tercih edicinin varlığını gerektiriyor ki, klasik kelimelerin ilminin en büyük iki delilinden biri olan imkân delili de irade ve ihtiyar hususları üzerinden bir ilahın varlığını temellendirmektedir. Tabi bu irade ve ihtiyar, kâinatın yokluğunun varlığına tercih edilişi ile durmamıştır. Kâinata bulunan bütün varlıkların, özellikle hayat sahiplerinin en ufak ferdinin şekil ve sıfatlarının oluşturulmasına kadar işlemiş ve karar verici olarak kendini göstermiştir.²⁰⁴ Mesela bir zebra örneği üzerinden meseleyi açmak gerekirse; zebranın bir, iki ya da üç ayaklı değil de ona en uygun hal olan dört ayaklı olarak seçilip yaratılması, bir iradenin sonucudur. Ya da zebraya tavuk, aslan veya fil bacağı gibi milyonlarca ihtimal arasından, en uygun olan zebra bacağına verilmesi hikmetli bir

²⁰³ Nursi, *Şualar*, 546.

²⁰⁴ Nursî, *Mektubat*, 310.

iradenin eseridir. Ya da birbirine benzer milyonlarca zebranın arasında, her bir zebraya kendine has bir çizgi düzeni vermek, ilmi sonsuz olan bir ilahın iradesini göstermektedir. Sadece zebra örneğinde bile bu kadar karışık ve sayısı milyonları bulan ihtimaller arasında, zebranın varlığını en iyi şekilde devam ettirebileceği özelliklerde vücut parçalarının seçilmesi ve ona has bir şekilde yaratılması, kapsayıcı bir iradeyi gösterir. Çünkü sonsuz ihtimaller arasında birisini seçmek tercihi, tercih de tercih edeni gerektirir ki oda Allah'ın iradesidir.²⁰⁵

Allah'ın iradesi, kâinatın yaratılışı gibi büyük bir meseleden başlayıp kâinatta bulunan en ufak varlıklara kadar etkisini göstermektedir. Allah meydana gelen her olayda bizzat var olduğunu²⁰⁶ ve iradesi ile tercihte bulunduğunu kanıtlamaktadır. Elbette kainattaki her varlıkta iradesini gösteren Allah, kainatın neticesi olan insanda da iradesini gösterecektir. İnsan hakkında görünen irade, *kevni ayet* olarak, insanın bütün vücut azalarında kendini göstermektedir. İnsanın vücut azalarının sonsuz ihtimaller arasından en iyilerinin seçilmesi, şekillerinin de insanın yaşayışına en uygun şekilde düzeltilip en münasip konuma yerleştirilmesi gibi meseleler, bu iradenin eseridir.

2.1.2.2. İrade ve İhtiyar Nübüvveti Gerektirir

İnsan akıl sahibi bir varlık olduğu için onun hakkında gösterilen irade sadece maddi vücudunun şekillendirilmesinden ibaret kalmamıştır. Zira Said Nursî, bu noktada iki farklı şeriatı bahsetmektedir. Bu şeriatların ilki, kâinatın kanunlarını tanzim eden *şeriat-ı tekviniyedir*; diğeri ise insanların hayatlarını tanzim eden *şeriat-ı İlahiyedir*.²⁰⁷ Şeriat-ı tekviniyeye, kâinata yerleştirilen kütle çekim kanunu, hareket kanunları ve termodinamik kanunları örnek olarak gösterilebilir. Şeriat-ı tekviniye kanunları, herkes için geçerlidir. Bu kanunlara inanıp inanmamakta insan tercih sahibi değildir. Zira “ateş yakar” kanunu mümin ve kafir için birdir, değişmez. Bundan dolayı ateşe uzanan bir elin sahibi, ister mü'min; ister kafir olsun, bu kanun gereği olarak elini çekmek zorundadır. Aksi halde ateş için belirlenen yakma kanunu o eli yakar. Fakat insanların seçilimsel fiillerini düzenleyen şeriat-ı İlahiyede²⁰⁸ ise bir tercih vardır. İnsanlar yapmak noktasında kararsız kaldıkları seçenekler arasında bu şeriat sayesinde doğru yolu bulmaktadırlar. Bu

²⁰⁵ Nursî, *Mektubat*, 310.

²⁰⁶ er-Rahman 55/29.

²⁰⁷ Nursi, *Sözler*, 634.

²⁰⁸ Nursi, *Mesnevî-i nuriye*, 346.

da bize insanın yaşamı boyunca uygulayacağı kanunların da Allah tarafından irade edilip insana aktarılmasının kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Zira bir bal arısının yaptığı bal peteğindeki deseni şariat-ı tekviniye ile tertip edip belirleyen bir iradenin, insan gibi en şerefli bir mahlukun hayatını düzenlemesi için şariat-ı ilahiye ile müdahalesinin bulunmaması düşünülemez. Bundan dolayı Allah'ın, insanların hayatlarını tertip eden kanunlarını, insana aktarıp insanlarla konuşması ve insanı bu kanunlara göre yaşatması gerekir. Çünkü insanın kendi akıl ve düşüncesiyle meydana getirdiği kanun ve düzenlemeler insan gibi ihtiyarlamakta²⁰⁹ ve belli bir düzeyden sonra bir anlam ifade etmeyip kullanımdan kaldırılmaktadır. Bunun yanında kendi akıl ve fikirleriyle meydana getirdikleri kanunlar, insanın ihtiyaçlarına tamamıyla çare olamamaktadır. Çünkü insan, her ne kadar aklıyla düşünse de nefis ve şeytanının tesirinden kurtulamamaktadır. His ve heveslerinin fikirlerine karışmasına mâni olamamaktadır. Bu da insan için mutlak iradeye sahip olan bir İlahın varlığını ve bu ilahın buyruklarının insana aktarımını zorunlu kılmaktadır. Kâinatta görünen bütün eserleriyle Allah sonsuz irade sahibidir. O zaman bu sonsuz irade sahibi olan Allah'ın, insanların konuşmalarına müdahale etmesi kaçınılmazdır. İşte Allah, peygamberler aracılığıyla insanlarla konuşmaktadır. İnsanlar için en uygun olan yaşam tarzını insanlara aktarmaktadır. Bu sayede kâinatta Allah'ın iradesiyle meydana getirilen düzen, insanın da bu iradeye tabi kılınmasıyla kâmil noktasına erdirilmektedir.

Allah'ın irade buyurup konuşmaması yani peygamber göndermemesi iradesinin olmamasına sebebiyet verecektir.²¹⁰ Bu da kâinatta hüküm süren mutlak bir ilahın olmadığı anlamına gelecektir. Zira bu başlığın, en başında belirtilen üç sıfatın, kâinatın yaratıcısı olan bir ilahta, sonsuz derecede olması gerektiğini belirtmiştik. Eğer Allah, insanlarla konuşup kararsız kaldıkları hususlar hakkında onlara yol göstermezse, kâinatta eserleri görünen mutlak düzen, insanlar için geçerli olamayacak ve insan nizamın dışında tutulmuş olacaktır.

Demek Allah'ta sonsuz derecede bulunan ihtiyar ve irade müdahaleyle düzenlemeyi; müdahaleyle düzenleme de mutlak surette nübüvvet müessesini gerektirir. Çünkü Allah'ın seçime bağlı bırakılan fiilleri düzenlemesi için vahiy ettiği İlahi kanunlar, tekvini

²⁰⁹ Nursi, *Sözler*, 494.

²¹⁰ Nursi, *Sözler*, 468.

kanunlar gibi mutlak surette, ayırım yapılmaksızın tatbik ettirilirse, insanın yaratılış sebebi olan imtihan sırrı ortadan kaldırılmış olacaktır. Bütün insanlar bir tek mertebeye mahkûm edilmiş olacaktır. Kişinin manevi makamını belirlemesi için hazırlanan dünya hayatı hikmetsiz kalacaktır. Yani şeriat-ı ilahiye kanunları şeriat-ı tekviniye kanunları gibi bu dünyada hükmünü hemen icra ettirirse imtihan gayesiz olacaktır. Ateşe uzanan el yanar kanunu gibi yalan söyleyen hemen çarpılır tarzından bir kanun insanları doğru olmaya zorlamak olacaktır. Bundan dolayı Allah, bu kanunları, insanların kendi iradesiyle seçebilecekleri ve bunun sonucunda manevi bir makam kazanabilecekleri bir şekilde vahiy etmiştir. Bu da insanlar arasında bir elçi tayin edip emir ve yasaklarını ona aktarmak ve onun da başkalarına aktarmasını sağlamak şeklinde gerçekleşecektir. Ta ki seçilen bu yolla Allah, ihtiyar ve iradesinin bir sonucu olarak kelim sıfatıyla konuşmuş olacaktır. Hem de insanların ihtiyar ve iradesini elinden almamış ve insanları manevi bir sınama ile tecrübe edecektir. Bu sayede kâinatta hüküm süren hikmet ve düzenin devamı sağlanmış ve de kâinattaki mutlak irade sahibinin “Dilediğini mutlaka yapandır.”²¹¹ sıfatı tamamıyla gösterilmiş olacaktır.

2.2.4. İnyet Delili

2.2.4.3. Varlıkların İhtiyaçları ve Allah

Allah, kainattaki bütün varlıkları, kendisine muhtaç bir şekilde yaratmıştır.²¹² Bundan dolayı kâinatta görünen her varlık, kendisine verilen misyonla orantılı farklı ihtiyaçlara sahiptir. Bu ihtiyaçların halledilmesi ve karşılanabilmesi ise, varlığın kudretinin çok üstündedir. Bu da o varlığı, her ihtiyacı için başka bir güce muhtaç etmektedir. Mesela çekirdek ve tohumların filizlenebilmesi için suya kendisinden yüzlerce kat ağır toprak tabakasını delmeye ihtiyaçları vardır. Ya da anne karnında olan bir bebeğin, gelişimi için hava ve gıda gibi ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Denizin dibinde olan bir balığın, toprağın altında hareket eden bir solucanın, gökyüzünde uçan bir kuşun kendilerine has rızka ihtiyaçları vardır. İşte Allah, her varlığı farklı şekillerde, kendisine muhtaç ederek onların varlıklarının devamının ancak kendi kudretiyle olabileceğini göstermektedir. Zira tohumun kendisine nispetle koca toprak tabakasını delmesi, bir kâğıt inceliğinde olan ağaç yapraklarının sıcak yaz mevsiminde güneşin altında solmadan yeşil ve yaş

²¹¹ el-Büruc 85/16.

²¹² el-İhlas 112/2.

kalabilmesi,²¹³ ancak Allah'ın sonsuz kudretiyle muhtaç oldukları durumları onlar için yaratmasına bağlıdır.

Kâinatta görünen muhtaçlık, varlıkların acizlik ve fakirliğini gösterdiği gibi yardım eden zatın da sonsuz kudret ve zenginliğini göstermektedir. Zira yüzbinlerce çeşit bitki ve hayvan türünün ve her türde bulunan milyarlarca mensubun; yiyecek, içecek, elbise ve barınmalarını temin etmek, elbette nihayetsiz bir kudret ve zenginliğin işaretidir.²¹⁴ Bununla birlikte yardım eden zatın mutlak derecede herşeyi bilen, gören ve duyan bir zat olduğunu da gösterir. Çünkü okyanus ortasında acıkan bir balığı bilip, ihtiyaç sesini işitip, merhametle ona bakıp yardım etmek ve ihtiyacı olan rızkı ona göndermek, yardım eden zatın bu üç sıfatı taşıdığını göstermektedir.

Allah, bütün kâinattaki varlıkların vücut dilleriyle çıkarmış oldukları ihtiyaç seslerini duyup onlara cevap vermektedir. Kâinatta görünen bütün fiiller, bu hakikatin ispatı hükmündedir. Aciz bir bebeğin ağlamasına mukabil ona en uygun rızık olan anne sütünü göndermek,²¹⁵ Allah'ın bebeğin sesini işittiğini ve ona merhamet edip gönderdiğini gösterir. Ya da yazın kavurucu havasından sonra suya muhtaç kalan toprağın ve bitkilerin sesini işitip tam vaktinde onları sulamak, elbette merhametli bir İlahın varlığını gösterir.²¹⁶ Çünkü yardıma koşturulan bulut ve yağmur gibi varlıklarda, merhamet ve bilgi yoktur. Bu bilgi ve merhamet dolu işleri onlara yüklemek, akılsız ve şuursuz varlıklara yaratıcıda olan özellikleri vermek anlamına gelir ki bu da kabul edilemez. Bundan dolayı, kendilerinde gösterilen merhamet ve bilgi dolu vazifeler, elbette onları çalıştıran zata aittir.²¹⁷ O zat da kâinatın bütününde görünen düzenin ve yardımların diliyle tek ve pek merhametli olan Allah'tır.

2.2.4.4. İnsanın İhtiyaçları

2.2.4.4.1. Maddi İhtiyaçlar

Evet Allah, her bir varlığın ihtiyaç diliyle yaptığı duayı duyar ve ona münasip olan cevabı verir. İnsan dahi Allah'ın bir varlığı olduğundan dolayı, Allah insanın da haliyle

²¹³ Nursi, *Sözler*, 11.

²¹⁴ Nursi, *Şualar*, 206.

²¹⁵ Said Nursi, *Asa-yı Musa* (İstanbul: Rnk Neşriyat, 2015), 109.

²¹⁶ Nursî, *Mektubat*, 308, 309.

²¹⁷ Nursi, *Asa-yı Musa*, 141.

ve diliyle yaptığı dualara cevap verir.²¹⁸ Bu başlığın başında beyan edilen ‘varlığa atfedilen misyon bazında varlığın ihtiyaçları olur.’ fikri, insanın ihtiyaçlarını anlamak bağlamında son derece önemlidir. Çünkü insan, diğer varlıklar gibi değildir. Onun ihtiyaçları sınırlandırılmamıştır. Konuyu anlamak için bir ineği ele almak gerekirse; bir ineğin yaşaması için belli başlı ihtiyaçları vardır. Mesela ineğin yaşamını devam ettirebilmesi için ota, suya ve korunaklı bir yere ihtiyacı vardır. İnek de bundan fazlasını talep etmez. Çünkü ineğe yaratıcı tarafından yüklenen misyon sınırlı bir vazifedir. Bu sınırlı vazifenin ihtiyaçları da sınırlıdır. Ancak insan için aynı durumu beyan etmek son derece yanlıştır. Çünkü yaratıcı tarafından insana yüklenen misyon son derece kapsamlı bir vazife olan halifeliktir.²¹⁹ İnsanın diğer varlıklardan farklı olarak, varlıklar üzerinde tasarruf edebilmesi, yeryüzünün halifesi olduğunun en büyük kanıtıdır. Çünkü yaratıcı tarafından insan dışında hiçbir varlığa, diğer varlıklar üstünde kullanabileceği bir tasarruf yetkisi verilmemiştir. Bu bağlamda hayvanların en güçlüsü olarak bilinen bir aslanın kendisine diğer varlıkları kullanarak elbise diktirip giydiği veya bunu düşünebilecek kabiliyette olduğu görülmemiştir. O dünyaya gönderildiği hal üzerinden devam eder. Ama insan, çıplak olarak gönderildiği bu dünyada, kendisine verilen tasarruf yetkisi ile diğer varlıkları kullanarak kendisi için elbise diker ve giyer. Hayvan ve bitki başta olmak üzere bütün kâinatta hak talep eder. Bu da ona tasarruf yetkisinin verildiğinin ve varlıkların manevi halifesi olarak tayin edildiğinin delilidir.²²⁰

Yeryüzünün halifesi görevi ile vazifelendirilen insanın ihtiyaçları da kendisine biçilen bu misyon ile doğru orantılı bir şekilde artmaktadır. Hem bu vazifeden dolayı insana verilen maddi ve manevi cihazlar da insanın ihtiyaçlarının çoğalmasına sebep olmuştur. Mesela bir hayvan, bir çeşit yemekle yetinirken, insan kendisine verilen dil ve iştah sayesinde çeşit çeşit tatlar tatmak ister.²²¹ Hayvanlar için içecek olarak su yeterken insan meşrubatın her çeşidinden içmek arzu eder. Bu, insanın yaratıcı tarafından özel bir konumda yaratıldığını göstermektedir. İnsanın bu maddi ihtiyaçları dünya sofrasında

²¹⁸ el-Mü'min 40/60.

²¹⁹ Bakara 2/30 ayetinde geçen halife kelimesi hakkında ortaya atılan diğer fikirler için ayrıca bk. Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmeden-Nesefî es-Semerkandî Nesefî, *Et-Teysir Fi't-Tefsir*, ed. & çev. Muhammed Çoşkun (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 718; Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmeddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî Molla Caami, *Tefsîru Molla Câmî: Molla Câmî Tefsiri*, ed. Davut Ağbal (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), 462-466.

²²⁰ Nursî, *Mektubat*, 492, 493.

²²¹ Nursî, *Sözler*, 617.

giderilmekte ve onun damak zevkinin manevi duasına, binlerce çeşit tatta yemek ve içeceklerle cevap verilmektedir. Bütün bunlarla beraber insanın asıl ihtiyaçları, onun maddi aleminden ziyade manevi alemiyle alakalıdır.

2.2.4.4.2. Manevi İhtiyaçlar

İnsana verilen akıl ve kalp gibi kapsamlı organlar, insanın manevi alemdeki mesuliyetlerini artırmakta, ihtiyaçlarının artmasına sebebiyet vermekte ve insanı diğer varlıklarla manen bağlamaktadır. Mesela hayvanın akli olmadığı için geçmişten gelen elemeleri ve gelecekle ilgili endişeleri yoktur. O hayvan sadece kendisi ile alakadardır. Ama insan kendisine verilen akıl sayesinde şimdiki zamanla alakalı olduğu gibi geçmiş ve gelecek zamanla da alakalıdır. Geçmişten gelen kederler, onun hazır lezzetini bozduğu gibi gelecekte gelen endişeler dahi onu mahzun edebilmektedir.²²² Hem insan alakadar olma yönüyle hayvan gibi sadece kendini düşünerek yaşayamaz. Aksine yine kendisine bahşedilen akıl ve fikir sayesinde bütün varlıklarla alakadardır.²²³ Bu alakadarlık yüzünden insan, kendi derdiyle dertlenip kederlendiği gibi, hiç görmediği ve tanımadığı bir insanın da derdiyle dertlenip üzülebilir. İşte insana verilen akılla alakalı olarak gösterilen bu iki örnekten de anlaşılacağı üzere; insana verilen akıl ve kalp gibi nice ince cihaz ve duygular, insanı manevi alemde yaratıcısına daha da muhtaç kılmaktadır.

İnsan kendisine verilen aklın neticesi olarak, kâinatı ve kendisinin içinde bulunduğu yolculuğu anlamlandırmak ister. Bu anlamlandırma isteğini ise, kendisinde kapsamlı bir şekilde bulunan merak duygusu ile yapar. Zira merak duygusu, insanın elinde bulunan bir fener hükmünde olup insanın yüzünü istediği şeye çevirebilmektedir. Zamanın ihtiyaçları değişkenlik gösterip merak edilen bazı hususlar değişmiş olsa da insanlık tarihi boyunca değişmeyen temel sorular kalmıştır. Bu sorular genel olarak; ‘Varlıklar nerden geliyorlar? Nereye gidecekler ve buraya gönderilmelerindeki hikmet nedir?’²²⁴ diye toparlanabilir. İnsanlar sordukları bu sorularla, kâinatı anlamlandırıp kendisinin bu kainattaki konumunu anlamaya çalışmışlardır. Çünkü insan, ancak bu soruların doğru ve tatmin edici cevaplarıyla kendini ve kâinatı anlamlı hale getirebilir ve bu sayede mutlu yaşayabilir. Aksi halde kendisine nimet olarak verilen akıl, sürekli olarak onu, geçmişin elemeleri ve

²²² Said Nursi, *Kastamonu Lahikası* (İstanbul: Rnk Neşriyat, 2015), 143; a.mlf. *Asa-yı Musa*, 17.

²²³ Nursi, *Lemalar*, 17; a.mlf. *Asa-yı Musa*, 43, 44.

²²⁴ Nursi, *Şualar*, 241.

geleceğin endişeleriyle taciz eden uğursuz bir alet halini alacaktır.²²⁵ Bundan dolayı kişi de cevapsız kalan soruların merakı içinde ömrünü geçirecek ve mutlu olamayacaktır. Hem bu soruların cevapları, insanın en mühim meselesi olan ölüm ve sonrasını anlamlandırabilmesinin yegâne çaresidir. Yoksa insan, kabrin arkasını görmediği için ve gidenlerin hiçbiri göz önünde geri gelmediği için ya yok oluş korkusuyla titreyecek ya da kendisini bu sorularla taciz eden aklını sarhoşlukla iptal edecektir.²²⁶ Demek bütün bu silsile insanın bu mühim sorularının doğru ve tatmin edici cevaplarına mutlak surette muhtaç olduğunu göstermektedir.

2.2.4.5. Manevi İhtiyaçlara Cevap: Nübüvvet

Kainattaki en küçük varlığın en küçük ihtiyaç sesine cevap veren Allah'ın, yeryüzünün halifesi olan insanın en mühim sorularını yani ihtiyaçlarını cevapsız bırakması düşünülemez. Said Nursi, Allah'ın insanın sorularına ve ihtiyaçlarına cevap vermeme durumunu -yani peygamber göndermeme durumunu- “Zerreyi görsün, güneşi görmesin? Sivrisineğin sesini işitsin, gök gürültüsünü işitmesin? Hâşâ, yüz bin defa hâşâ!”²²⁷ şeklinde ifade etmektedir. Evet, Allah insanın maddi-manevi bütün ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Allah'ın, insanların maddi ihtiyaçlarını, bu dünya sofrasıyla karşıladığı gibi manevi ihtiyaçlarını da konuşmasıyla karşılaması kaçınılmazdır. İşte bu yüzden Allah'ın insanlarla konuşması ve onların tarih boyunca sormuş oldukları mühim sorularına ikna edici, doğru cevaplar vermesi gereklidir. Aksi takdirde insan, bu dünyadaki vazifesini hakkıyla bilemeyecek ve bu ihtiyaçları karşılanmamış bir şekilde dünyadan ayrılacaktır.

Allah, tarih boyunca insanların akıllarını meşgul eden bu mühim sorularını, insanların manevi reisleri olan peygamberle cevaplamıştır.²²⁸ İnsan için korkunç ve dehşetli olan ölüm ve sonrası gibi meseleleri, bu yolla açığa kavuşturmuştur. Bu sayede müminler, ölümün dehşetli ve korkunç görünen yüzünü, Allah'a kavuşmak olarak gördüklerinden ölümü istemişlerdir.²²⁹ Demek insanların manevi bütün ihtiyaç ve sorularının karşılanması ve cevaplanabilmesi için nübüvvet müessesesi gereklidir. Aksi halde ise insanlık tarihi ya korkuya ya da sarhoşluğa mahkûm olmak durumundadır. Bu meselede

²²⁵ Nursi, *Sözler*, 35.

²²⁶ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 102.

²²⁷ Nursi, *Sözler*, 128.

²²⁸ Nursi, *Asa-yı Musa*, 61.

²²⁹ el-Yusuf 12/101.

akla şöyle bir itiraz gelebilir: Peygamberlerin getirdiği hakikatlere inanmadan yaşayan mutlu insanların varlığı, peygamberlerin varlığının gerekliliği tezini yanlışlar niteliktedir. Müellif, bu tür itirazlara kafirin mesleğinin iç yüzünü düşünmediği gerçeğiyle cevap vermektedir.²³⁰ Zira ölümü yokluk olarak gören ve ahireti inkâr eden bir kafirin -eğer söylediği şeyin hakiki manada ne anlama geldiğinin farkındaysa- mutlu yaşaması mümkün değildir. Çünkü onun itikadına göre sevdiği her şey yok olacaktır. Onunla alakalı her şey, bir daha asla geri dönmek üzere elinden alınacaktır. Bu da annesinin, babasının, kardeşlerinin, çocuklarının, çok sevdiği gençlik ve dünyası gibi sonsuz güzelliklerinin bir daha gelmemek üzere gitmesi anlamına gelmektedir ki insan takati bunu kaldıramaz. Bu da iki sonucu doğurmaktadır. Ya kafir ne söylediğinin farkında değildir. Ya da sevgi, şefkat ve vefa gibi insani erdemlerden soyutlanmış vaziyettedir ki, söylediği söze ve bu sözün netice verdiği korkunç sonuca rağmen mutlu yaşayabilmektedir. Demek insanlık nübüvvet müessesinin getirdiği haberlere suya ve havaya olan muhtaçlığından daha fazla muhtaçtır. Kainattaki en küçük bir ihtiyacı bile karşılayan Allah'ın, bütün insanlığı ilgilendiren böyle bir ihtiyacı ihmal edip peygamber göndermemesi düşünülemez.

2.2.5. İlim Delili

2.2.5.3. İnsan, Eşya ve Bilgi İlişkisi

Kâinat vardır ve varlığı ezeli olmadığı için biri tarafından yaratılmıştır. Bu yaratıcı elbette yarattıkları hakkında en fazla bilgiye sahip olandır. Bundan dolayı konuşması ve bu bilgilerini yarattıklarına aktarması gerekmektedir. Yoksa bütün bu fiilleri anlamsızlıkla itham edilmek durumunda kalacaktır. Bu konuyu bir örnekleme açmak daha uygun olacaktır. Şöyle ki; teknoloji hayatın bir parçası olarak her geçen gün ilerlemektedir. Ancak teknolojiden faydalanmak, onun hakkında edinilen bilgiyle doğru orantılıdır. Bundan dolayı teknoloji firmaları ürünlerini halka tanıtan lansmanlar düzenlerler. Bu sayede insanlar ürünü kendisinde barındırdığı bütün fonksiyonları bilir ve ürünü bütün fonksiyonlarıyla kullanır. Bununla beraber şirketler unutma ve yanlış paylarını minimize etmek için kullanım kılavuzları da yayınlarlar. Bütün bunların temel hedefi; kullanıcıya ürün hakkında bilgi vermektir. Demek ki ürünün değer ve kıymeti, ürün hakkında verilen ve bilinen bilgiye bağlıdır. Mesela 200 yıl önce yaşamış biri

²³⁰ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 102; a.mlf. *Lemalar*, 214.

bugünün en gelişmiş bilgisayarlarını görse bu onun için bir anlam ifade eder mi? Ya da devasa büyüklüklere erişen uzay mekiklerinden birinin fırlatışını gören bir ilkçağ insanı, korkudan başka hangi duyguyu hisseder? İşte bunlar ve bunlara benzer verilebilecek binlerce örnek, her şeyin bilgilendirilmeye tabi olduğunu ifade etmekte ve verilen en doğru bilginin de ürünün tasarımcısı ve yapanı tarafından verilen bilgi olduğunu göstermektedir. Zira ürün hakkında en fazla bilgiye sahip olan kişi, ürünü tasarlayan ve icat edendir.

Said Nursi'nin, örneklemini verdiğimiz eşya, insan ve tasarımcı arasındaki ilişkiyi; kâinat, insan ve vahiy arasında kurduğu görülmektedir. Bu gerçeği de şu cümleyle ifade etmektedir: “Madem yapan bilir, elbette bilen konuşur.”²³¹ Ona göre, insanın bu kâinatı doğru bir şekilde anlamlandırabilmesi ancak ve ancak nübüvvet makamının varlığıyla ve faaliyetleriyle mümkün olabilir. Bundan dolayı Allah'ın konuşması ve emir ve yasaklarını iletmesi gerekmektedir. Emir ve yasak akıl ve anlayış sahibine yapılır. Demek ki Allah'ın, yarattığı varlıklar arasında emir ve yasaklarını anlayabilecek potansiyelde olan insanlarla konuşması gerekir ki,²³² Allah'ın binlerce hikmet ve gayelerle yarattığı ve içinde binlerce esrarı sakladığı kâinat, doğru bir şekilde okunabilsin. Yoksa insan, bilgisiz ve cahil olarak gönderildiği bu dünyadaki asıl vazifesini bilemeyecek, varlığın gaye ve nizamını hakkıyla anlayamayacak ve kâinatı yaratılış amacının dışında kullanmaya başlayacaktır. Kâinattaki her bir atom, kendi yaratıcısının ve tasarlayanının sıfat ve isimlerini tarif etmek için yaratılmışken - bilgisizlikten ya da yanlış okumadan kaynaklı olarak- her bir atom yaratıcısının inkarına bir delil olarak kullanılacaktır.

2.2.5.4. İlmin Nübüvveti Gerektirmesi

Allah'ın doğru bilgiyi peygamberler aracılığıyla insanlara ulaştırmaması insanı sorumluluktan soyutlanmış bir varlık haline getirecektir. Zira insan, diğer varlıkların aksine bu dünyaya mutlak bir cehaletle gönderilmektedir.²³³ Bu da insanın asıl gelişiminin, bu dünyada bilgi edinerek meydana geleceğini gösterir.²³⁴ İnsan, dünyaya geldikten sonra kâinat hakkında en doğru bilgiyi, ancak kâinatın yaratıcısından elde edebilir. Onun dışında elde edilen her bilgi şüpheli olacaktır. Böyle bir durumda, Allah'ın

²³¹ Nursî, *Mektubat*, 120.

²³² Nursî, *Mektubat*, 120.

²³³ Nursi, *Sözler*, 378.

²³⁴ Nursi, *Sözler*, 378.

peygamberler aracılığıyla insanları bilgilendirmemesi ve onlara doğru yolu göstermemesi, insanı şüphe bataklıklarına atmak olacaktır. Böyle bir durumdaki insan, elbette kendi kafasında şekillendirdiği doğrulara göre hareket etmeye başlayacaktır. Bu da insanı, çoğu zaman sonu hüsrarla biten yollara mahkûm edecektir. Kendi nefis ve hevasının da katkı sağladığı anlayış dünyasını oluşturan insan, sonuç olarak Allah tarafından bir sorguya tabi tutulamayacaktır. İnsan bütün sorumluluklarından kurtulmuş olacaktır. Bu durum, kâinatı gayesiz ve hikmetsiz kılacaktır. Zira insana emir ve yasaklarını vahyederek insanın kemale ulaşma sürecini başlatmayan ve herkesin eşit olarak bitirebileceği bir dünya hayatını var eden bir ilahın bu fiili, elbette hiçbir gaye ve hikmeti barındırmadığından gayesizlik ve hikmetsizlikle itham edilecek. Fiilleri, failer yaptığından hikmetsizlik, fail olan ilaha erişecek ve sonuç olarak Allah -haşa- hikmetsiz iş yapmakla itham edilecektir. Çöldeki devenin kirpiklerinden, sudaki balığın solungaç yapısına, atom çekirdeği etrafında dönen bir elektrondan güneşin etrafında dönen gezegenlere kadar bin bir hikmetle yaratılan bütün varlıklar, Allah'ın hikmetsiz iş yapmadığının delilleridir. O zaman Allah, elbette insanla konuşacak ve insana emir ve yasaklarını bildirerek onları imtihana tabi tutacaktır. Bu sayede insanı, hakiki insanlık makamı olan ala-yı illiyine çıkaracaktır. Bu da ancak peygamberlerin varlığı ve Allah'tan aldığı bu emir ve yasakları insanlara tebliğ etmeleriyle mümkün olur.

Allah peygamberler aracılığıyla konuşmaz ve kendi varlığını bildirmezse sahte ilahlar peyda olacaktır. Bu sahte ilahlar, Allah'ın haklarını kendileri için istemeye başlayacaklardır. Zira değerli mal yerde kalmaz. Hakkı olmazsa bile insafsız insanlar tarafından alınır. Bu da kâinat gibi mükemmel bir varlığın, elbette sahipsiz kalmayacağını ispat eder. Eğer Allah konuşmazsa, Allah namına yalan konuşan ve Allah'ın bütün haklarını gasp edenlerin çıkacağı muhakkaktır. Bu da Allah için şeriklerin çıkmasına ya da insandan elde edilmek istenen gayelerin zayi olmasına sebep olacaktır. Bundan dolayı Allah'ın insanlarla konuşması ve hakkı olan buyruklarını insanlara bildirip insanları doğru yola iletmesini gerekli kılar. Bu husus da ancak peygamberlerin varlığıyla mümkün olur.

Hem Allah'ın konuşmaması -haşa- ya kendi yokluğunun ya da cehaletinin işareti olur. Fâilsiz bir fiilin meydana gelemeceği önceki başlıklarda ispat edildiği için yokluk şikkı Allah için imkansız olur. Geriye kalan cehalet şikkı ise, -bütün kâinatın şehadetiyle-

Allah için düşünülemez. Küçük bir tohuma koca ağacın programını çizen²³⁵ ve insanın hafızasının hardal tanesi büyüklüğünde olan bir bölümüne insanın bütün hayatını kaydeden²³⁶ ve her baharda binlerce varlığı diriltip onlara özel elbiseler giydirip has rızıklarını veren ve hiçbirini unutmayan²³⁷ bir zat elbette cehaletle itham edilemez. O, her an her şeyden haberdardır. O zaman hayat sahibi ve mutlak bilgi sahibi olan Allah'ın, kendi yarattıkları hakkında olan konuşması elbette gerçekleşmeli ve Allah konuşmalıdır. Bu konuşma da peygamberlere vahiy göndermekle olmuştur.

2.2.6. Terbiye Delili

2.2.6.3.Kainattaki Terbiye ve Kemal Noktası

Eşyanın varlığı yaratıcının yaratmasına bağlı olsa da düzen içinde devamı ancak mutlak bir terbiyeyle olur. Zira yaratıp bırakmak, idare ve kontrol etmemek eşyanın yok olup harap olmasına sebebiyet verir. Yapılan en ufak bir yapı ya da kurgulanan çok küçük bir kural bile sürekli olarak kontrole muhtaçtır. Yoksa yapı çöker, kural bozulur. Bu bağlamda kâinatın yaratıcısı ve devam ettiricisi olan Allah'ın, *Rab* ismine sahip olması kâinat yapısının ve içine yerleştirilen kuralların devamı için gerekmektedir. Rab; kısaca bütün kâinatı terbiye eden ve kâinatın atomlarını, mükemmel bir düzenle hareket ettiren anlamına gelmektedir.²³⁸

Kâinat, mükemmel bir terbiyenin eseridir. Terbiye etme kanunu, maddenin en ufak yapı taşı olan atomlarda görüldüğü gibi koca galaksilerde de varlığını gösterir. Zira akıllı insanların düzenlemelerle meydana getirmiş oldukları trafikte bile her gün yüzlerce kaza olurken; atomların içinde bulunan elektronları müthiş hızlarla, çekirdekleri etrafında dolaştırmak ya da devasa boyuttaki gezegenleri belli rotalar dahilinde bağlı buldukları güneşlerinin etrafında milyarlarca yıldız arasında kusursuzca, hareket ettirmek elbette müthiş bir terbiye edicinin varlığını gösterir. Ayrıca düzenlediği döngülerle mutlak bir düzen kurmak dahi, bir terbiye edenin ve düzenleyenin olduğunu gösterir.

²³⁵ Nursi, *Lemalar*, 374; a.mlf. *Şualar*, 32, 216 vb.

²³⁶ Nursi, *Mesnevî-i nuriye*, 41; a.mlf. *Sözler*, 577, 578.

²³⁷ Nursi, *Sözler*, 187.

²³⁸ Nursî - Nursî, *İşârâtü'l-icâz fî mezânni'l-îcâz*, 108.

Bunlarla beraber kâinatta bulunan bütün varlıklara bir kemal noktası vererek onların bu yolda koşturmak ve karşılaştıkları zorlukları ortadan kaldırarak ihtiyaçları olan gıda, elbise ve silah gibi cihazları onlara vermek de mutlak bir terbiye etmenin varlığını gösterir. ²³⁹Mesela bal arısının küçük kafasına koca programını yazmak ve küçük karnına en tatlı bir yiyecek olan balı koymak ve karışılacağı düşmanlarına karşı kullanması için ona küçük ve zehirli bir iğne vermek bu meseleye uygun bir örnektir. ²⁴⁰ Bu ve buna benzer milyonlarca örnek, bütün varlıkları bilen ve onların ihtiyaçlarını görerek, bilerek temin eden bir İlahın varlığını ve terbiyesini düzen ve adalet içinde gösterir.

Bütün kâinat için var edilen kemal noktasına hareket etmek insanlar için de geçerlidir. İnsanın mutlak kemali ise, terbiye edicisini bulmak ve iman edip imanının bir tezahürü olarak ibadetini O'na göstermektir. Bu bağlamda insana kemal yolculuğunda kullanması için gerekli bütün cihazlar İlahi rahmet tarafından ihsan edilmiştir. Mesela kainattaki düzeni ve düzenleyiciyi görmesi için bir göz, bunları anlamlandırabilmesi için mükemmel çalışan bir akıl ve en sonunda bütün bunların Rabbine, iman ve itaat edecek bir kalp ihsan edilmesi insanlarda bulunan cihazlara verilebilecek örneklerdir. Ancak kâinatta -insan elinin değmediği yerlerde- mükemmel ve eksiksiz bir şekilde çalışan bu sistem, insanlarda farklılık göstermektedir. İnsan kemal yolculuğunda sürekli olarak sağa sola savrularak yaratılış amacının aksine hareket etmektedir. Mesela hayvanlar için bir örnek vermek gerekirse; ineğin vazifesi süt vermek, tavuğun vazifesi yumurtlamak, bal arısının vazifesi bal yapmaktır. Sayılan bütün varlıklar ve daha niceleri, vazifelerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmektedirler. Hem de vazifelerini kendilerine verilen sınırlı özelliklerle yapmaktadırlar. İnsandaki özellikler hayvanlara nispeten çok geniştir. Mesela bütün renkleri ve sanatı görebilen bir göz, bütün tatları algılayan bir dil, varlıklardaki hakikatlerin ayrıntılarını inceleyebilen bir akıl elbette hayvan türünde bulunmayan özelliklerdir. ²⁴¹ Fakat insan bu yüksek özellik ve kabiliyetlerle donatıldığı halde, asıl vazifesi olan iman ve ibadeti ²⁴² unutmaktadır. Yaratılış gayesinin dışında hareket etmekte, asıl vazifesini de ihmal etmektedir. Bu da kendisine verilen yüksek özelliklerin kullanılmamasından dolayı onu hayvanların bile aşağısına düşürmektedir. Said Nursî,

²³⁹ Nursî - Nursî, *İşârâtü'l-icâz fî mezânni'l-îcâz*, 108.

²⁴⁰ Nursî, *Şualar*, 153.

²⁴¹ Nursî, *Sözler*, 389.

²⁴² ez-Zariyat 51/56.

dünyaya geliş vazifelerini ve bu dünyada sergiledikleri vaziyetleri bakımından insan ve hayvanın durumunu şöyle bir temsille izah eder:

Meselâ, bir zat bir hizmetçisine yirmi altın verdi, ta mahsus bir kumaştan kendisine bir kat libas alsın. O hizmetçi gitti, o kumaşın âlâsından mükemmel bir libas aldı, giydi. Sonra gördü ki, o zat, diğer bir hizmetkârına bin altın verip, bir kâğıt içinde bazı şeyler yazılı olarak onun cebine koydu, ticarete gönderdi. Şimdi, her akli başında olan bilir ki, o sermaye, bir kat libas almak için değil. Çünkü evvelki hizmetkâr yirmi altınla en âlâ kumaştan bir kat libas almış olduğundan, elbette bu bin altın bir kat libasa sarf edilmez. Şayet bu ikinci hizmetkâr, cebine konulan kâğıdı okumayıp, belki evvelki hizmetçiye bakıp, bütün parayı bir dükkâncıya bir kat libas için verip, hem o kumaşın en çürüğünden ve arkadaşının libasından elli derece aşağı bir libas alsın, elbette o hâdim nihayet derecede ahmaklık etmiş olacağı için, şiddetle tazip ve hiddetle te'dip edilecektir.²⁴³

2.2.6.4. Rububiyeti İlan Noktasında Nübüvvet

Kâinatta görünen bütün varlıklar ilham ve Allah'ın sevketmesiyle²⁴⁴ kemal noktalarına hareket ederken insan kemal noktasına giden yoldan çoğu zaman sapmaktadır. Bu da insanın diğer varlıklar gibi olmadığını ve onun kâinatta bulunan terbiyeyi doğru bir talimle öğrenip kemale erebileceğini ifade etmektedir.²⁴⁵ Müellifin, “Terbiye resüller vasıtasıyla olur.”²⁴⁶ dediği hakikat bu olsa gerektir.

2.2.6.4.1. Sahte Rablerin Ortadan Kaldırılması

Tarihin şهادetiyle peygamberlerin gönderilmediği kavimler, karanlıklarda kalmıştır. O milletlerde sahte rabler türemeye başlamıştır. Mesela Firavun denilen Mısır kralının, Allah'ın bütün isim ve sıfatları arasından kendisi için rab ismini seçmesi ve kendisini en yüce rab olarak tarif etmesi,²⁴⁷ bunun için gösterilebilecek bir örnektir. Terbiye etmek anlamına gelen rab, insanın hayat serüvenindeki her anında onunla beraber olmakta ve önüne çıkan engelleri aşmasını ve bu yolda ihtiyacı olan durumları karşılamasını sağlamaktadır. Firavunun da kendisini rab olarak ilan etmesi, tebaasının yemek ve barınak gibi ihtiyaçlarını karşılaması ve onları dışarıdan gelebilecek saldırılardan muhafaza ettiğini düşünmesinden kaynaklanmaktadır. İşte rububiyet

²⁴³ Nursi, *Sözler*, 150, 151.

²⁴⁴ en-Nahl 16/68.

²⁴⁵ Nursi, *Sözler*, 378.

²⁴⁶ Nursî - Nursî, *İşârâtü'l-icâz fî mezânni'l-icâz*, 102.

²⁴⁷ en-Naziat 79/24.

hakkında meydana atılan bu gibi yanlış düşüncelerin ortadan kaldırılması ve insanın erişebileceği kemal noktasını bulması, bütün kâinatın Rabbinin insanlarla konuşmasıyla ve kendisini onlara tanıtmalarıyla mümkündür. Bu da ancak peygamberlerin gönderilmesi ve kitapların indirilmesiyle mümkün olabilir. Çünkü elinde maddi güç ve kudret olduğundan dolayı insanları tesir altına alan yalancılara ancak elinde bütün kâinatın saltanatı bulunan alemlerin Rabbi mukabele edebilir.

Firavun örneğinden anlaşılacağı üzere bütün kâinatı yaratan ve terbiye eden bir ilah, peygamber göndermekle kendi rububiyetini ilan etmez ve kendisini mahlukatına tanıtmazsa yalancı rablerin varlıklarını ve ortaklıklarını kabul etmiş olur. Bu da kâinata birden fazla rabbin bulunmasına ve sonuçta kâinatın bozulup yıkılmasına²⁴⁸ sebebiyet verir. Ancak atomlardan, gezegenlere kadar kâinata düzen hâkimdir. O zaman kâinata mutlak bir tevhit, yani mutlak bir terbiye edici vardır. Mutlak terbiye edici de mutlak surette bilinmek ve teşhir olunmak ister. Ta ki bu sayede yalancı rabler terbiye etme makamından uzaklaştırılabilirler. Bu da ancak nübüvvetin varlığıyla mümkün olur. Demek düzen, birliği; birlik, tek bir terbiye ediciyi; terbiye edicinin bilinmesi de nübüvvet müessesesinin varlığını gerektirir.

2.2.6.4.2. Mutlak Rububiyetin Tesisi ve Nübüvvet

Mutlak rububiyet, bütüncül bir şekilde Allah'ın birliğini kabul etmek ve farkında olmadan, bütün mülkünü başkalarına dağıtmakla sahih olmaz. Bu bağlamda Said Nursî, *Tabiat Risalesi*²⁴⁹ namındaki eserinde ifade ettiği ve Müslümanların bile farkında olmadan kullandığı üç kelimedenden bahsetmektedir. İnsanların, kâinatın yaratılışından bugüne kadar devam eden düzenin tesisi ile alakalı olarak varlıkların yaratılışını bağladıkları

- a. Sebepler yaratıyor
- b. Kendi kendine oluyor
- c. Tabiatı gereği vücut buluyor

gibi cümlelerin²⁵⁰ aslında zihinlerde yerleşen yanlış bir rububiyet anlayışından kaynaklandığını ifade etmektedir. Zira Allah, uluhiyetinde ortaksız olduğu gibi rububiyetinde de birdir ve ortağı yoktur.²⁵¹ İşte bundan dolayı nübüvvet mesleği, uluhiyet

²⁴⁸ el-Enbiya 21/22.

²⁴⁹ Bu konuda bk. Nursi, *Lemalar*, 214-235.

²⁵⁰ Nursi, *Lemalar*, 216.

²⁵¹ Nursî, *Mektubat*, 285.

bağlamında Allah'ın birliğini tebliğ ettiği gibi; icraat ve fiillerinde de ortaya çıkarılan ortakları meydandan kaldırmaktadır. Mesela Hz. Musa (a.s.)'ın inek kurban etmesi bu konu ekseninde değerlendirilebilir. Zira İsrail oğulları tarımla geçinirlerdi. Tarımda kullanılan yegâne araç ise, inek ve öküzdü. Onlar da ineği rızık kapısı olarak görür ve onu mukaddes kabul ederlerdi. Bu mukaddeslik, Hz. Musa (a.s.)'ın Tur Dağına çıkmasıyla yerini Allah'ın şeriki olarak algılanmasına bırakmış, kavmin dana şeklinde bir put yapmasına sebep olmuştu.²⁵² Kavmi için ineğin ne anlama geldiğini bilen Hz. Musa (a.s.)'ın inek kesmesi²⁵³ elbette basit bir kurban kesme vakıası değildir. Kur'an'ın bu olayı haber vermesi, elbette yüksek bir sırdan dolaydır. Hz. Musa (a.s.)'ın ineği kurban etmesi, aslında onların rızık konusunda Allah'ın şeriki olarak kabul ettikleri ilahlarının yok edilmesidir.²⁵⁴ Peygamberler tarihinden verilebilecek nice örnek, peygamberlerin insanların hayatlarından hatta zihinlerinden bile şirkin bütün çeşitlerini silmeyi esas gaye ettiklerini gösterir. Bu bağlamda mesele ele alındığı zaman hakiki tevhit de kendisini ispat eden kainattaki atomlar adedince nübüvveti ister ve gerektirir.²⁵⁵ Zira tevhidi, tebliğ ve ilan eden peygamberlerdir. Bu büyük bağlantıdan dolayı Muhammedü'r-Resulullah iman terazisinde Lailaheillallah'a yakın bir merteye almıştır.²⁵⁶ Çünkü tevhidin tesisi ancak nübüvvetin vesilesiyle ve tebliğiyle mümkün olabilir. Deizmin ifade ettiği gibi konuşmayan ve insanlara doğruyu vahyetmeyen bir İlah düşüncesi, bu noktada çürümektedir. Çünkü Allah'ın konuşmaması kendi mülkü ve icraatını şeriklere taksim etmek ve bütün bu şeriklerin ortaklığını kabul etmek manasındadır. Bu da Mâlikü'l Mülk ve Vahidü'l Ehad olan Allah için düşünülemez.

Kur'an-ı Kerim, tevhidin bu manasını en şiddetli şekilde işleyip insanların bütün dikkatlerini, rububiyeti umumi ve mutlak olan Allah'a yöneltir. Gaflet ehlinin zihninde bulunan bütün muhsin, halık ve büyükleri bile ehsanü'l halikin²⁵⁷ ve hayrü'l fasilin²⁵⁸ gibi ism-i tafdil sigalarıyla yokluk karanlıklarına, hiç dirilmemek üzere atar. Zira insan, ihsana düşkün ve iyilik gördüğü yere meyil edicidir. Bundan dolayı bazen yanlış da olsa, Cenab-ı Hakk'a ait olan isim ve sıfatları, hususi ve az da olsa başkalarına verebilir ve bu noktada

²⁵² et-Tâhâ 20/83-94.

²⁵³ el-Bakara 2/67-73.

²⁵⁴ Nursi, *Sözler*, 486.

²⁵⁵ Nursi, *Mesnevî-i nuriye*, 264.

²⁵⁶ Nursi, *Mesnevî-i nuriye*, 107.

²⁵⁷ el-Mü'minun 23/14.

²⁵⁸ el-En'am 6/57.

yanılabilir. Mesela bir işçinin, Allah'ı unutup rızkını patronundan beklemesi, tamamıyla Allah'a ait olan bir meseleye, insanları ortak etmek manasını taşır. Bu da bilinçsizle yapıldığında gaflete, bilinçli bir şekilde yapıldığında ise dalalete sebebiyet verir. Zira bütün vücut sahiplerinin rızkını adaletle, kimine daraltarak kimine de bol vererek dağıtması Allah'a aittir.²⁵⁹ Her şey bu noktada müracaat edilmesi, fakat kaynak olarak görülmemesi gereken sebeplerdir. Zira sebepleri var eden ve sebeplerden sonuçları yaratan Allah'tır. Küçük meselelerde bile sonucu sebebe vermek, Allah'ın mutlak rububiyetine eksiklik isnat etmek manasına gelir. Bu da bir ilahın saltanatı için düşünülemez. Allah'ın varlığı ve birliği ile alakalı bunlar gibi nice hakikat peygamberlerin tebliğini gerektirir. Kur'an'ın bu konudaki tahşidatı, nübüvvetin ve nübüvete bağlı bulunan semavi kitapların Allah'ın doğru tanınması noktasında ne kadar gerekli olduğunu ispatlamaktadır.

Yani rububiyet noktasında sahte rablerin ortadan kaldırılması, insanın kemal noktasını bulması ve ona ulaşması, Allah'ın Rabbü'l Alemin olarak tanınması ve icraat ve fiillerinde oluşturulan ortakların ortadan kaldırılması gibi meseleler, bütün yönleriyle nübüvvet mesleğini getektirir.

2.2.7. İbadet ve Şükür Delili

Allah, bu kâinatı bir ağaç suretinde yaratmıştır. Ağacın ekilme amacı, meyve olduğu gibi kâinatın yaratılışından elde edilmek istenen meyve elbette şuur sahibi varlıkların gördüğü nimetlere karşı Allah'a şükretmesi yani ibadette bulunmasıdır.²⁶⁰ Bundan dolayı kâinatı dehşetli bir ihtişam ve özenli bir şekilde süsleyip yaratan Allah'ın, kendisine has olması gereken ibadetin, başka makamlara yapılmasını kabul etmesi düşünülemez.

Diğer başlıklarda ifade edildiği gibi Allah bu kâinatı mükemmel bir güzellikte yaratmış. İçini sanatlı eşya ve varlıklarla donatmıştır. Gözün gördüğü her yerde sanat, kulağın işittiği her seste ahenk ve aklın erişebildiği her noktada hikmet kendini göz, kulak ve akıl sahiplerine göstermektedir. Ayrıca kainattaki her şey, rububiyeti her şeyi saran bir terbiye edicinin eserleri olduğunu şuur sahiplerine göstermektedir. Said Nursi de bu konu hakkında iki levha ve iki dairenin var olduğunu ifade etmektedir. Dairelerin ilki önceki başlıkta ifade edilen Rububiyet dairesidir ki bu daire de muhatabı olarak ibadet dairesini

²⁵⁹ el-Cuma 62/11; er-Rum 30/37.

²⁶⁰ ez-Zariyat 51/56.

görmek ister. Levhalar ise sanat levhası ve onun tamamlayıcısı olan tefekkür levhasıdır.²⁶¹

2.2.7.3.Nimet-Şükür ve İnsan İlişkisi

Mutlak rububiyet sahibi Allah, yarattığı bütün varlıklardan kendilerine verilen nimetlere karşı şükür ister. Bu da uluhiyetin gereğidir. Zira şükür, verilen nimetlerin nimet olduğunu kabul ve onların birisi tarafından verildiğini ikrar etmek anlamına gelir. Şükürsüzlük ise, nimeti yalanlamak²⁶² ve onun verilmediğini iddia etmektir. Bu da rububiyetin ve dolayısıyla bir yaratıcının olmadığını dolaylı yoldan ifade etmek anlamına gelmektedir. Mesela insanın var edilmesi, cansızken ona hayat verilmesi ve bu sayede cansızlar sınıfından üstün kılınması, hayatın yanında ona ruhun bahşedilmesi ve bitkilerden ayrıştırılması, ruhuyla beraber ona akıl nimetinin verilmesi ve hayvanlardan daha üstün bir varlık olarak yaratılması, insana verilen en büyük nimetlerdir.²⁶³ İşte insan şükürüyle bu nimetlere karşı, bir yaratıcının olduğunu ve bunların O'nun bir nimeti olduğunu kabul etmektedir. Şükürsüzlüğüyle de verilen bu nimetlerin hepsini, dolayısıyla nimetleri vereni yalanlamaktadır.

İnsan bazen nimetleri ihsan edenin yerine başkaları önünde, ibadet vaziyetini almaktadır. Allah'a teşekkürde bulunmak için verilen şükran duygusunu, Allah dışında herkese taksim etmektedir. Bu da bir ihsan edicinin varlığını kabullenmemek için kâinatın atomları adedince ihsan edicilerin varlığını kabul etmek anlamına gelmektedir. Zira ihsan etme fiili meydana dururken onu yalanlamak akılsızlıktır. Bunun yerine ihsanın Allah tarafından verilmediğini iddia etmek insanı ibadet ve şükür vazifelerinden kurtarmaktadır. Bu yolla verilen nimetlerin kaynağı akılsız varlıklar olarak kabul edilmekte, akılsız varlıklar da şükür beklememektedir. Müellif, bunu, kendisine gönderilen bir hediye karşısında hediye sahibine teşekkür etmek yerine hediyeyi getiren postacının ayağını öpen bir adama benzetmektedir.²⁶⁴ Mesela elma yiyen bir adamın elmayı ağaçtan bilmesi ve ona minnettar olması; kainattaki güzellikleri, Allah'ın kanunlarından meydana gelen tabiata kuvvet isnat edip 'doğanın bize armağanı' ya da 'doğadan gelen iyilikler' tarzında algılaması, bu konuya örnek olarak gösterilebilir. Bu

²⁶¹ Nursi, *Sözler*, 273, 274.

²⁶² er-Rahman 50/13, 16, 18 vb.

²⁶³ Nursî, *Mektubat*, 363.

²⁶⁴ Nursi, *Sözler*, 12.

sayede kişi, Allah'ın ihsan olarak bahşettiği nimetleri, kendisinden bir karşılık beklemeyen akılsız varlıklara y¼klemektedir. Bu da insanı, hem zahiri olarak ibadet gibi s¼reklilik gerektiren ağır bir y¼kten kurtarmakta hem de ihsanı yalanlamamasını sağlamaktadır. İhsanı yalanlamak imkânsız olduğundan, ihsanın kaynağını değiştirmek, daha kolaydır. Kişi bu sayede psikolojik baskıdan kurtulur ve vicdan azabı çekmez. Çünkü insan fitratı gereği, ona ihsan ve iyilikte bulunana karşı teřekk¼r etmek ister.²⁶⁵ Teřekk¼r edilecek zatın ise insandan, devamlı ve kesintisiz olan ihsana mukabil, s¼reklilik arz eden bir ibadet istemesi, kişinin zahiri rahat anlayışına ve iradesinin kısıtlanmasına sebebiyet verir. Bundan da kurtulmanın yegâne çaresi, ihsanın geliş kaynağını değiştirmek olacaktır. İşte n¼b¼vvet mesleği, nimetleri verenin Allah olduğunu bildirir. Nimetin ve b¼t¼n g¼zelliklerin ondan geldiği ve hamdin sadece O'na mahsus olduğunu tebliğ eder.²⁶⁶ Bu sayede insan yaratılış gayesine muvafık hareket etmiş olur.

B¼t¼n bu gerçekliklerle beraber hiç imkân var mıdır ki kâinatı, aklı hayrette bırakan sanatlarla donatıp terbiye eden bir zat, b¼t¼n kâinatın yaratılış gayesi ve meyvesi olan teřekk¼r¼ ve ibadeti istemesin? Ya da yapılan ibadet ve teřekk¼r¼n yanlış ellere gitmesine m¼saade etsin?²⁶⁷ Cansız ve ruhsuz resimler yapan bir ressam bile, resim tuvaline attığı imza ile kendini tanıtırmak ve resme bakanlara kendini bildirmek ve resimden gelen g¼zellikleri kendine çekmek ister. Acaba hiç m¼mk¼n m¼d¼r ki koca kâinatı eşi ve benzeri olmayan boyalarla boyayan ve hayat sahibi tablolar h¼km¼nde olan bitki, hayvan ve insan gibi kompleks sanat eserleri yaratan Allah, bunların yaratılma sebebi olan teřekk¼r¼ ve tebriki başka birisine vermek gibi hikmetsiz bir iş yapsın?²⁶⁸ Elbette sorulan b¼t¼n bu soruların cevabı hayır olacaktır. Öyleyse, bu kâinatı sanatla dolduran sanatçı ve hikmetle terbiye eden alemlerin Rabbi, bunca g¼zellik ve iyiliğe karşı, teřekk¼r¼n nasıl olması gerektiğini birilerine gösterecek ve onlardan bu öğrendiklerini diğerlerine de öğretmelerini isteyecektir. Ta ki kâinattan istenilen umumi hamd ve ř¼k¼r elde edilebilsin. Bundan dolayı Allah, varlıkların öz¼n¼ teşkil eden insanın en seşkinleri olan peygamberlere ibadetin her çeşidini öğretmiş ve onlar da bu öğrendiklerini kavimlerine

²⁶⁵ Nursi, *Sözler*, 406.

²⁶⁶ el-Fatiha 1/1.

²⁶⁷ Nursi, *Asa-yı Musa*, 177,178.

²⁶⁸ Nursi, *Asa-yı Musa*, 177,178.

tebliğ etmişlerdir. Demek ilah olmak ibadet edilmeyi, ibadetin muhtevası da peygamberlerin tebliğini gerektirir.

2.2.7.4. İbadeti Tarif Etme Noktasında Nübüvvet

2.2.7.4.1. İmanın Devamı ve İbadet İlişkisi

İbadet Allah'ın zihinlerde varlık ve devamlılığını sürdürebilmesi için son derece önemlidir.²⁶⁹ Çünkü imanın devamı, devamlı bir ibadetle mümkün olur. İbadetin bu gibi fonksiyonlarından dolayı Bediüzzaman “Kâinatta en yüksek hakikat imandır. İmandan sonra namazdır.”²⁷⁰ buyurmaktadır. Yani kişi, iman ettikten sonra eğer o imanını sürekli olarak aklında ve kalbinde tazelemezse, değişen dünya ve gündemde mevcut imanını elinde barındıramaz. Bundan dolayı kişi, ibadet ederek iman meselelerini sağlamlaştırmış ve perçinlemiş olacaktır. Aksi takdirde sadece bir defalığına mahsus olarak kabul edilen ve sadece sözde kalan bir imanın, kalpte yer edinmesi ve devamlılık sağlaması imkansızdır. Zira insan her an şüphelerle karşılaşmakta ve insi ve cinni şeytanların, desise ve vesveselerine maruz kalmaktadır. Hiç kimse olmazsa bile rahata müptela ve sürekli olarak kötülüğü emreden insanın nefsi²⁷¹ bile, zahiri bir rahatlık için insanı küfür fikirlerine inandırmaya zorlayabilir. Kötülüğe ve sonuç olarak küfre teşvik eden bunca varlığın olduğu bir durumda, Allah'ın, insanları iman dairesinde tutmak için elçiler göndermemesi ve imanlarını muhafaza etmeleri için akıl ve kalplerine takviyede bulunacak, başta namaz olmak üzere ibadeti öğretmemesi düşünülemez. Böyle bir görevlendirme de ancak peygamberlerin varlığıyla mümkün olabilir. Zira Allah'ın gönderdiği dinin uygulayıcıları resullerdir.²⁷² İşte peygamberlik insana nasıl ibadet edeceğini öğreten yegâne müessesedir.

2.2.7.4.2. Nübüvvetin İbadeti Öğretmesi

İnsan kâinattan yola çıkarak kendi Rabb'ini ve Hâlık'ını tanısa bile ona nasıl teşekkür edeceğini bilemez. Zira kâinat bir ilahın varlığını kabul ettirecek delillerle dolu olsa da insan kainattaki nimetlere karşı nasıl teşekkür edebileceğini yani ibadet edeceğini

²⁶⁹ Nursî - Nursî, *İşârâtü'l-icâz fî mezânni'l-îcâz*, 406.

²⁷⁰ Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, 724.

²⁷¹ el-Yusuf 12/53.

²⁷² Nursî - Nursî, *İşârâtü'l-icâz fî mezânni'l-îcâz*, 406.

bilemez. Bununla beraber kâinatın yaratılma sebebi de; akıl sahibi olan insanların, Rabbini tanınmasından sonra ona secde etmesi ve bu sayede ibadette bulunmasıdır. Demek peygamberlerin, kâinatın asıl gayesi olan ibadeti tanıtmaması, kâinatın varlık amacının eksik kalmasına sebep olacaktır. Demek gönderilen nebilerin insanlara, ibadetin ve şükrün her çeşidini -evvela kendileri yaparak- öğretmesi, uluhiyetin varlığı bağlamında bir gerekliliktir. Peygamberler tarihi bu bağlamda çokça ibadet eden peygamberlerin, hayat hikayeleriyle doludur. Zira onlar kabul etmedikleri hiçbir şeyi, kendi kavimlerine tebliğ ve ilan etmemişlerdir. Eğer ilan etmiş olsalardı halkın tenkidine maruz kalırlardı. Bu bağlamda Hz. Nuh (a.s.), Kur'an-ı Kerim'de çokça şükreden bir abd manasına gelen bir niteleme ile isimlendirilmiştir.²⁷³ Demek peygamberler ilan ettikleri her şeye, herkesten daha bağlıdırlar. Bu da onların doğruluklarının delili hükmündedir.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in "Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz siz de öyle namaz kılın."²⁷⁴ şeklinde ifade ettiği hadis yine bu bağlamda ele alınabilir. Zira İslamiyet'te mevcut bulunan bütün ibadetler ve hükümler Hz. Muhammed' (s.a.v.)'in aldığı ve vahye ve bu vahyin izahı ve tefsiri olan sünnet-i seniyesine dayanmaktadır. Bu da bize ubudiyetin sadece peygamberler tarafından öğretilebileceğini ifade etmektedir.

2.2.7.5. Tefekkür İbadeti ve Nübüvet

Başta ifade edilen sanat levhası tefekkür eden varlıklar ister. Çünkü sanat, fikirle birleşince ve tefekküre medar olunca kıymet alır ve değerlenir. Mesela dünyanın en pahalı tablosu, balta girmemiş ormanlarda yaşayan insanlar için bir anlam ifade eder mi? Ya da dünyanın en meşhur bestekarlarının besteleri sağır bir adam için ne manaya gelir? Antika bir saatin demirciler çarşısında birkaç kuruştan fazla bir kıymeti olur mu?²⁷⁵ Demek sanatın kıymetinin bilinmesi, sanatın anlaşılmasına tabidir. Sanatın hakkında düşünüldükçe ve tefekkür edildikçe incelikler ve güzellikler görünmeye ve sanat kıymet almaya başlar. Ancak sanat eseri denilen eşya, kâinat büyüklüğünde ve kıymetinde olunca, elbette bu sanat eserinin her bir noktası akıl sahiplerince tamamıyla anlaşılmaz. Bundan dolayı tefekkür emrine uyan ve bu sayede kâinatı mütalaa ederek ibadet edenlerin sanatçı tarafından bilgilendirilmesi lazımdır. Bu da yine Allah'ın konuşmasını ve görevli

²⁷³ el-İsra 17/3.

²⁷⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhih* (Dâru Tavki'n-Necât: Muhammed Zühayr b. Nasr, 1422), "Ezân", 18.

²⁷⁵ Nursi, *Sözler*, 373.

memurlar tayin etmesini gerektirir. İşte bundan dolayı Allah nübüvvet makamı aracılığıyla insanı düşünmeye ve akletmeye²⁷⁶ bu sayede ibret almaya²⁷⁷ davet etmektedir.

2.2.8. İletişim Delili

2.2.8.3. Canlılar Arası İletişim

İletişim “Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması”²⁷⁸ anlamına gelmektedir. İlk etapta sadece insana has olarak görünen iletişim, kâinattaki bütün canlılar arasında cereyan etmektedir. Her hayvan kendine has yöntemlerle iletişim kurmakta²⁷⁹ ve bu sayede yaşamına devam etmektedir. Mesela kuşlar, ses göstergeleri gelişmiş olarak yaratıldığı için ses ile iletişim kurup bu sayede diğer kuşlarla bağlantı kurarlar.²⁸⁰ Okyanusun derinliklerinde, fosforlu renklerle yaratılan bazı balık türleri ise; iletişimlerini görsel göstergelerle sağlamakta ve bu sayede hem bağlantı kurup hem de birbirlerini tanımaktadırlar.²⁸¹ Bitkiler de kendi kök, sap ve dallarıyla meydana getirmiş oldukları bütünü devamını sağlamakta yine iletişimi kullanırlar.²⁸² İletişim ve bağlantı kurma yeteneği, sadece hayvanlarla ya da bitkilerle sınırlı değildir. İnsan bedeninde mevcut bulunan trilyonlarca hücre, her an meydana gelen kusursuz bir iletişimin sayesinde düzen içinde varlıklarını devam ettirebilmektedir. Bu iletişim sayesinde her hücre kendi sınırını, görevini tanımlayıp vücutta bulunan diğer 100 trilyon hücre ile ahenkli bir şekilde, vücut denilen eşsiz organizmanın varlığını -Allah’ın takdiriyle- devam ettirebiliyorlar.²⁸³ Bunlar ve bunlara benzer nice iletişim yöntemi, bize kâinatta yaratılan her varlığın cüz’i olsun, külli olsun bir iletişim içinde olduğunu göstermektedir.

²⁷⁶ Altuntaş - Paçacı, *Kur’an-ı Kerim meâli*, 2009, el-Bakara 2/242, en-Nahl 16/12, el-Kamer 54/17.

²⁷⁷ Altuntaş - Paçacı, *Kur’an-ı Kerim meâli*, 2009, er-Rum 23/21,30, el-Ankebut 29/15,24, el-Mü’minun 23/21.

²⁷⁸ “iletişim ne demek TDK Sözlük Anlamı” (Erişim 17 Eylül 2021).

²⁷⁹ Meliha Taşkiran, “Hayvanlar Âleminde İletişim”, *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 1/1 (31 Mart 2016), 37.

²⁸⁰ Taşkiran, “Hayvanlar Âleminde İletişim”, 38.

²⁸¹ Taşkiran, “Hayvanlar Âleminde İletişim”, 39.

²⁸² Melih Apa, “Canlılar Dünyası ve Sanat”, *Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları Dergisi* 32 (2015), 20, 21.

²⁸³ Abdurrahman Coşkun, “Hücrelerarası İletişim ve Haberleşme”, *Bilim ve Teknik Dergisi* Eylül (2011), 85.

Bu iletişim çeşitleri içinde en bilineni insanın sergilediği iletişim çeşididir. Anlamalı kelimelerin kullanılmasıyla meydana getirilen bu iletişim sayesinde kişi, karşı tarafa kendi iç dünyasında oluşturduğu manaları aktarır. Bu sayede fertler arası bağlantı kurulmuş olur.

2.2.8.4. İletişimin Nübüvveti Gerektirmesi

İnsandan hayvana; hayvandan bitkiye ve bunları meydana getiren parçalara kadar, her şeyde görünen iletişim, yaratıcının bütün varlıklara kendilerine özgü bir şekilde konuşma yeteneği verdiğini gösterir. İşte Said Nursî'nin bu konuda ifade ettiği fikrin kaynağı, tam olarak kâinata görünen bu iletişim ve her türün kendine has olarak sergilediği konuşma tarzı ve bağlantı kurma çeşididir. Müellif bu meseleyi “Hem hiç imkân var mı ki bu kâinatın Sani’i, mahlukatını yüz bin diller ile birbiriyle konuştursun ve onların konuşmalarını işitsin ve bilsin ve kendisi konuşmasın? Haşa!”²⁸⁴ cümleleriyle ifade ediyor. Zira o, özellikle ruh sahibi varlıkların her birini, kendilerine özel dillerle ve yöntemlerle konuşturan ve bütün bu konuşmaları duyan ve bilen bir ilahın konuşup onların konuşmalarını düzeltmemesinin imkânsız olduğunu ifade ediyor.²⁸⁵ Müellif, bu cümleleriyle varlıkları konuşturanın konuşmasının gerekliliğine vurgu yapıyor.

Allah’ın konuşması, O’nun var olduğunu ve hayat sahibi olduğunun en büyük göstergesidir. Zira perde arkasında durup icraatta bulunan ve kendisinin varlığını haber vermeyen bir ilahın varlığı bilinemez. Bundan dolayı Allah’ın insanlarla konuşması ve var olup hayat sahibi olduğunu insanlara haber vermesi gerekmektedir. Aksi takdirde bir ilahın varlığını kabul etmek son derece müşkülleşir. Konuşmak, Allah’ın hayat sahibi olduğunu gösterdiği gibi ayrıca bilgi sahibi olduğunu da ifade eder. Bu konuyu diğer başlıklarda detaylı bir şekilde ele aldığımız için burada kısa kesiyoruz. Demek konuşmak ancak bilgi sahibi ve hayat sahibi varlıkların işidir.²⁸⁶ İşte bundan dolayı Allah tarih boyunca, konuşan insanlarla konuşmuş ve bu sayede onlara varlığını, ilminin genişliğini ve sonuç olarak hayat sahibi olduğunu bildirmiştir. Zira hayat sahibi olmayan bir varlığın, hayat sahibi varlıklara müdahale etmesi düşünülemez.

²⁸⁴ Nursi, *Asa-yı Musa*, 62; a.mlf. *Şualar*, 241.

²⁸⁵ Nursi, *Şualar*, 122.

²⁸⁶ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 364; a.mlf. *Asa-yı Musa*, 145; a.mlf. *Şualar*, 145.

Allah'ın konuşması da iki şekilde olmaktadır. Bunların ilki *ilhamdır. İlham*; Allah'ın iyi bilgileri kulun kalbine ulaştırması olarak tarif edilebilir.²⁸⁷ İlham kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de de kullanılır. Mesela Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın bal arısına ilham ettiği buyrulur.²⁸⁸ Bu ayet, Allah'ın rububiyetinin genişliğini ve kapsamını ifade etmesi bağlamında son derece önemlidir. Zira Allah'ın bal arısına ilham etmesi ve onun vazifelerini ona bildirmesi, Allah'ın kainattaki her varlıktan haberdar olduğunu ve onlar hakkında mutlak bilgi sahibi olduğunu ifade etmektedir. Allah'ın diğer konuşma türü ise, vahiyle konuşmadır. Vahiy ise; Allah'ın, iletmek istediği bilgileri peygamberlerine ulaştırmasıdır.²⁸⁹ Bilgilerin peygamberlere ulaştırılması, Allah'ın vasıtalı ya da doğrudan konuşması şeklinde gerçekleşmiştir.

2.2.8.5. İnsan Algısı ve İlahi Mesaj

Allah'ın konuşması insan denilen varlığın algı sınırlarının ötesindedir. Zira O, *vacip varlıktır*. Vacip varlığın *mümkün varlık* olan insan tarafından tamamıyla anlaşılması olanaksızdır. Bundan dolayı Allah, insanlarla konuşurken onların seviye ve algılarına münasip konuşur. Said Nursî, bu durumu "*tenezzülat-ı İlahiye*"²⁹⁰ ve "*tenezzülat-ı kelamiye*"²⁹¹ kavramlarıyla açıklar.

Konuşmada esas olan muhataptır. Konuşan, konuşmasını muhatabının bilgi düzeyine göre sunmak durumundadır. Aksi halde hitap edenin konuşmaları, muhatap için anlamsız kalacaktır. Bundan dolayı Allah, peygamberlerle konuşurken bu konuşmaların tebliğ edileceği avam insanları göz önünde tutmuştur. Onların basit anlayışlarını okşamak noktasında zihinlerine uygun bir konuşma şekli esas almıştır.²⁹² Kur'an-ı Kerim'de, Allah'ın çoğunlukla yeryüzü ve gökyüzünden örnek göstermesi,²⁹³ ve bu sayede insan gözünde basitleşen örneklerle kudretinin mucizelerini izah etmesi, *tenezzülat-ı İlahiye* ve kelamiye bağlamında değerlendirilebilir.²⁹⁴ Kur'an'a muhatap olan her insanın gördüğü yeryüzü ve gökyüzünün insanların anlayışları için örnek seçilmesi, vahyin anlaşılması

²⁸⁷ Yusuf Şevki Yavuz, "İlham- TDV İslâm Ansiklopedisi", *TDV İslam Ansiklopedisi* (17 Eylül 2021).

²⁸⁸ en-Nahl 16/68.

²⁸⁹ Yusuf Şevki Yavuz, "Vahiy - TDV İslâm Ansiklopedisi", *TDV İslam Ansiklopedisi* (17 Eylül 2021).

²⁹⁰ Nursi, *Mesnevî-i nuriye*, 187.

²⁹¹ Nursi, *Sözler*, 504.

²⁹² Nursi, *Asa-yı Musa*, 67.

²⁹³ el-Bakara 2/22; el-Âli İmran 3/180; el-Maide 5/120.

²⁹⁴ Nursî - Nursî, *İşârâtü'l-icâz fî mezânni'l-icâz*, 480; a.mlf. *Şualar*, 246.

yönünden son derece önemlidir. Allah'ın insan algısına göre değil de kendi makamından konuşması, vahyin anlaşılmasız kılacaktır.

Madem vahiy insanların Allah'ın varlığından ve emirlerinden haberdar edilmesi için nazil olmakta ve madem semavi kitaplar insanlar için gönderilmekte ve madem insanların da ekseriyetini avamlar oluşturmaktadır. Öyleyse en doğru irşad ve ikaz üslubu, avamın nazara alınarak hitap edildiği üslup olacaktır. Kur'an-ı Kerim de bu üslubun en mükemmel haliyle nazil olmuştur.

Semavi kitaplarda kullanılan tabir ve getirilen temsilleri tenezzülât-ı İlahiye bağlamında ele almak daha doğru bir yaklaşım tarzı olacaktır. Zira Allah'ın insanların anlayış seviyelerine göre örnek getirmesi ve onları bilgilendirmesi, O'nun ne kadar merhametli olduğunun delilidir. O dileyseydi kendi makamından konuşur insanı cahil bırakırdı. Ancak O, konuşması ile insana bilmediklerini öğretip²⁹⁵ insanı varlıkların en azizi haline getirmiştir.²⁹⁶ Tenezzülât-ı İlahiye kavramının anlaşılmasızlığı, insanları, semavi kitapların insanlar tarafından yazıldığı yanlışlığına götürebilir. Zira tercih edilen ifade tarzı ve mevzubahis olan örnekler, insanların kullandıkları cinsten seçilmiştir. Bu da Kur'an'a muhatap olan insanları -Kur'an beşer kelamıdır.- gibi düşüncelere yönlendirebilir. Ama durum ifade edildiği gibi tam aksidir. Çünkü Kur'an, bu anlatım tarzını ve kullandığı kelime ve örnekleri, insanların anlayış seviyelerine daha da yaklaşmak ve vahiyden maksat olan hikmetleri temin etmek için seçmiştir. Vahyin nüzulünün devam ettiği yıllarda Kur'an'ı, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in yazdığını ifade eden insanlar olmuştur.²⁹⁷ Kur'an da bu insanlara karşı "Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin)."²⁹⁸ gibi *tehatti* ayetleri ile meydan okumuştur. Said Nursî, Bakara Sûresindeki bu ayet özelinde Kur'an'ın *tehatti* ayetlerinin sekiz aşamada kâfirlere meydan okuduğunu ifade etmektedir. Bunlar sırasıyla şu şekildedir:

Ey ins ve cin! Eğer Kur'ân kelâm-ı İlâhî olduğunda şüpheniz varsa, bir beşer kelâmı olduğunu tevehhüm ediyorsanız, haydi, işte meydan, geliniz! Siz dahi ona Muhammedü'l-Emin

²⁹⁵ el-Alak 96/5.

²⁹⁶ el-Bakara 2/30-34.

²⁹⁷ et-Tur 52/33.

²⁹⁸ el-Bakara 2/23.

dediğiniz zat gibi okumak yazmak bilmez, kıraat ve kitabet görmemiş bir ümmîden bu Kur'ân gibi bir kitap getiriniz, yaptırınız. Bunu yapamazsanız, haydi, ümmî olmasın, en meşhur bir edip, bir âlim olsun. Bunu da yapamazsanız, haydi, birtek olmasın, bütün büleganız, hutebânız, belki bütün geçmiş belâğatın güzel eserlerini ve bütün gelecek ediplerin yardımlarını ve ilâhlarınızın himmetlerini beraber alınız, bütün kuvvetinizle çalışınız, şu Kur'ân'a bir nazire yapınız. Bunu da yapamazsanız, haydi, kabil-i taklit olmayan hakaik-i Kur'âniyeden ve mânevî çok mu'cizâtından kat'ı nazar, yalnız nazmındaki belâğatine nazire olarak bir eser yapınız. *مَثَلُهُ مِثْلَهُ مُفْتَرِيَاتٍ* فَآتُوا بِعَشْرِ سُورٍ مِثْلَهُ ilzamıyla der: Haydi, sizden mânânın doğruluğunu istemiyorum. Müftereyat ve yalanlar ve bâtil hikâyeler olsun. Bunu da yapamıyorsunuz. Haydi, bütün Kur'ân kadar olmasın, yalnız *سُورٍ بِعَشْرِ* on sûresine nazire getiriniz. Bunu da yapamıyorsunuz. Haydi, birtek sûresine nazire getiriniz. Bu da çoktur. Haydi, kısa bir sûresine bir nazire ibraz ediniz.²⁹⁹

Kur'an'ın, şiir ve belagatta ilerleyen zamanın Araplarına meydan okuduğu bu silsileye, Arapların kalemle değil kılıçla cevap vermesi, Kur'an'ın bir benzerinin getirilemediğinin en büyük delilidir.³⁰⁰ Çünkü kısa bir suresine benzer bir sure getirebilselerdi, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in davasını iptal edebilecek ve Hz. Muhammed(s.a.v.)'i yolundan alıkoyabileceklerdi. Fakat onlar kolay olan kalemle mücahede etmeyi başaramadıkları için kılıçla savaşmayı tercih ettiler. Bu da Kur'an'ın, beşer kelamı olmadığını ve Allah'ın kelamı olduğunun ispatı hükmündedir. Kur'an'ın, Allah'ın kelamı olmasının tahhadi ayetleri ile ispatı, Hz. Muhammed(s.a.v.)'in nübüvvetinin en büyük ispatlarındandır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in nübüvvetinin ispatı da bütün nübüvvet makamının ispatı hükmündedir. Çünkü “küllî, cüz'ide dâhildir. Cüz'inin ispatıyla küllî de ispat edilmiş olur.”³⁰¹

2.2.9. Allah'ın Bütün İsimleri Nübüvveti Gerektirir

2.2.9.3. Uluhiyetin ve Nübüvvetin Birbirini Gerektirmesi

Said Nursi'nin geliştirdiği delillendirme modelinde, bütün iman şartları birbirini gerektirmekte ve ispatlamaktadır. Yani imanın hiçbir şartı tekil olarak düşünülemez. İmanın bütün şartları birbirini tamamlar niteliktedir. Peygamberlere iman meselesinin

²⁹⁹ Nursi, *Sözler*, 463-465.

³⁰⁰ Nursi, *Sözler*, 445.

³⁰¹ Bediüzzaman Said Nursi, *İşârâtü'l-icâz fî mezânni'l-icâz* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 450.

uluhiyet bağlamında temellendirilmesi, bu mevzuyu daha iyi açıklamaktadır. Çünkü peygamberin varlığı, mevcut bir ilahın vücudundan sonra anlam ifade etmektedir. Ayrıca İlahın varlığının anlaşılması da yine peygamberin gönderilmesine bağlanmaktadır. Bu da birbirine bağlı olan iki iman şartının varlığını meydana getirmektedir. İslamiyet’te, birbirinden ayrılması mümkün olmayan *kelime-i şهادetin* iki cümlesi de bunu izah eder niteliktedir. Zira birinci cümlesinde Allah’ın şeriksiz varlığı, ikinci cümlesinde ise peygamberin varlığından haber veren bu nurlu cümle; onu oluşturan bu iki cümlenin birbirinden ayrı olamayacağını delilidir. Bu bağlamda Bediüzzaman, bu iki cümlenin birbirini tamamlamasını ve birbirinden ayrı olamayacağını *burhan-ı limmi* ve *burhan-ı inni* kavramlarıyla açıklamaktadır.³⁰² Müellifin, burhanları tanımlaması; eser sahibinden esere olan *burhan-ı limmi* ve eserden eser sahibine ulaştırılan *burhan-ı inni* şeklindedir. Bu tanımlamasını da ateşin dumana olan delaleti ve dumanın ateşe olan delaleti noktasında örneklendirmiştir.³⁰³ Yani ateş varsa duman çıkaracaktır. Duman görünüyorsa onu çıkaran bir ateş vardır. Bu örnek kelime-i şهادet noktasında ele alındığında şöyle anlaşılmaktadır. Ateşin dumanı gerektirmesi örneği; bu kâinatın şeriksiz bir İlahı varsa kendini peygamberlerle bildirecektir şeklinde anlaşılır. Dumanın ateşe delaleti ise; peygamberin meydana çıkıp tebliğde bulunması şeriksiz bir ilahın varlığını gösterir şeklinde izah edilebilir.

2.2.9.4. Allah Lafzı Bağlamında Esmâ-i İlahiye ve Nübüvvet İlişkisi

Müellifin oluşturduğu bu mantık ve delillendirme üslubu, eserlerindeki diğer noktalarla beraber analiz edildiği takdirde, delillendirmelerinin izah ettiğimizden fazla olduğu fark edilmektedir. Zira o, delillendirmede oluşturduğu metotla, Allah’ın bütün isimlerinin peygamberlik müessesesini gerektirdiğini ifade etmektedir. Delillendirmelerini yaptığımız her bir husus, aslında Allah’ın bir veya birkaç isminin tecellisinin görünmesi için nübüvvet kavramının gerekliliğini göstermektedir. Mesela sanat ve hikmet delili başlığında, Allah’ın Sani’ ismi esas olmak kaydıyla *Musavvir*, *Bari* gibi isimlerinin nübüvveti gerektirmesi anlatılmıştır. Ya da inayet delili başlığında, Allah’ın *Mucib*, *Semi*, *Basir*, *Alim* gibi isimlerinin tecellilerinin nübüvveti gerektirdiği

³⁰² Nursî, *Mektubat*, 605.

³⁰³ Nursî - Nursî, *İşârâtü’l-icâz fî mezânni’l-icâz*, 412.

izah edilmeye çalışılmıştır. Bunlar gibi diğer her bir başlık, Allah'ın isimlerinden birinin nübüvveti farklı yönlerden gerektirdiğini ifade etmektedir.

Said Nursi'nin kelime-i şهادet ya da tevhitte bulunan Allah lafzına yüklediği misyon da Allah'ın her bir isminin nübüvveti gerektirdiği yönündeki görüşümüzü destekler niteliktedir. Zira ona göre kelime-i şهادet ya da tevhitte bulunan Allah lafzı, *lefza-i celali* olduğundan dolayı bütün isimleri kapsar.³⁰⁴ Yani Allah ismi diğer has isimlerin aksine, bütün isimleri kapsayan bir manayı barındırır. Mesela Allah'ın merhametli oluşu anlamına gelen *Rahman* ismi, sadece kendisiyle alakadardır. Bu bağlamda Rahman ismi; Fettah, Cebbar, Kahhar gibi isimleri kapsayıcı -burada dikkat edilmesi gereken husus kapsama meselesidir. Zira müellif bazen bazı isimlerin birbirinin manasında görüldüğünü ifade etmektedir.³⁰⁵ değildir. Bunun gibi diğer isimler de birbirini kapsama yönünden, kendi manasına hastır ve başka isimleri içine alamazlar. Ama Allah lafzı, zatın kendisine işaret ettiği için bütün isimleri kapsar.³⁰⁶ Bundan dolayı kelime-i şهادette kullanılan Allah lafzının, nübüvveti gerektirmesinden hareketle şöyle bir sonuca varılabilir. Madem Allah lafzı, Allah'ın zatında bulunan bütün isimleri kapsar ve nübüvveti gerektirir. O zaman Allah'ın zatındaki bütün isimler, kendi makamlarında nübüvveti gerektirir. Mesela Kahhar isminin tecellisi nübüvvetin varlığını gerektirir. Zira azap ve ikap uyarının ve haberin ardından yapılır. Allah peygamber göndermediği hiçbir kavmi helak etmez.³⁰⁷ Eğer etmiş olsaydı, zulüm olurdu. Bundan dolayı Allah, kavimlere peygamber gönderip kendini tanıttıktan sonra, inkârlarını devam ettiren kavimleri helak etmiştir. Bu da Allah'ın fiillerini, zulüm olmaktan alıkoymuştur. Ayrıca Allah'ı inkardan dolayı helak edilen ve başlarına semavi musibetler indirilen kavimlerin,³⁰⁸ ibret kaynağı olabilmelerinin tek çaresi vardır. O da semavi musibetin, Allah'ın inkarından dolayı gerçekleştiğini anlatan bir peygamberin varlığıdır. Aksi takdirde, meydana gelen olay, doğal bir afet olarak algılanırdı. Helak olan kavimden sonra gelen kavimler için hiçbir anlam ifade etmezdi. Zaten Kur'an da ifade ettiğimiz ibret alma hususu için kavimlerin helak edildiklerinden haber verir.³⁰⁹

³⁰⁴ Nursi, *Mesnevî-i nuriye*, 228.

³⁰⁵ Nursî, *Mektubat*, 528.

³⁰⁶ Nursi, *Mesnevî-i nuriye*, 228.

³⁰⁷ el-İsra 17/15.

³⁰⁸ es-Sad 38/12-14; el-Fecr 89/6-14; eş-Şems 91/11-15.

³⁰⁹ el-Âli İmran 3/137; el-A'raf 7/96.

Bu iki durum Kahhar isminin nübüvveti gerektirdiğini gösterdiği gibi, Allah'ın başka isimleri de başka nedenlerden dolayı nübüvvet meselesini gerektirir. Demek uluhiyet, kâinatta akıl gözleriyle okunup izleri görünen Allah'ın bütün isim ve sıfatlarıyla nübüvveti gerektirir. Nübüvveysiz bir uluhiyetin tamamıyla anlaşılması mümkün değildir. Öyleyse nübüvvet müessesesi, uluhiyet makamı için gereklidir.

2.3. İnsanların İhtiyaçları Bağlamında Nübüvvetin Delillendirilmesi

2.3.3. Risale-i Nur Eserlerinde İnsanın Tanımı ve Konumu

Nübüvvet meselesinin insanların ihtiyaçları bağlamında ele alınıp incelenebilmesi için, evvela Risale-i Nur eserlerinde insanın tanımlanma biçimine ve varlıklar şemasında konumlandırıldığı yerin tespitine öncelik verilmelidir. Aksi halde insanların ihtiyaçları saptanamayacak ve nübüvvetin gerekliliği delillendirilemeyecektir.

2.3.3.3. İnsanın Tanımı

Said Nursi, insanın tanımlamasını yaparken genelde insanın maddi ve manevi alemle olan ilişkisinden dolayı aldığı mertebeler yönüne ağırlık vermiştir. O, manevi alemdeki değeri noktasında insanı; bu kâinat ağacının en son ve en kapsayıcı meyvesi, kâinat Kur'an'ının ayetü'l-kürsisi, kâinat sarayının en hürmetli misafiri ve kâinatın müfettişi ve yeryüzünün halifesi gibi farklı fakat birbiriyle bağlı şekillerde tanımlamıştır.³¹⁰ Bu tanımlamalara bütünsel bir nazarla bakıldığı zaman kabiliyet ve istidat noktasında insan, bu kâinatın en zengin varlığıdır. Zira insana verilen bütün bu özellikler, müellifin de ifade ettiği kâinatın halifeliği vazifesinden dolayıdır. Zira liderlik ve halifelik yapacak kişi yetenek ve kabiliyetçe diğer varlıklardan üstün olmalıdır. Aksi takdirde halifelik görevi yerine getirilemez. Demek ki insan, manevi yönüyle bütün varlıkların sultanı olarak tarif edilmektedir. Bunlarla beraber müellif, insanı dünya hayatıyla olan münasebetinde ve dünya hayatından aldığı lezzet noktasında bir serçe kuşundan daha aciz bir varlık olarak tanımlamaktadır.³¹¹ Çünkü insanın lezzetini ve zevkini dağıtıp azaltan hüznün ve keder

³¹⁰ Nursi, *Asa-yı Musa*, 38; a.mlf. *Şualar*, 218; a.mlf. *Tarihçe-i Hayat*, 440.

³¹¹ Nursi, *Şualar*, 225.

gibi özellikleri vardır.³¹² Bu özelliklerden dolayı insan bu dünya hayatında hakiki bir lezzet ve zevk elde edemez. Ölüm ve yokluk, hastalık ve musibet, istikbal endişesi ve geçmişin kederleri insanın hazır lezzetlerini yerle yeksan etmektedir. İnsan için yapılan tanımlamaların değişkenlik göstermesi, yapılan tanımın insanın yönelimlerinin farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu noktada insan için yapılan farklı tanımlamalar, insanın varlık şemasındaki manevi makamında da değişikliklere neden olmaktadır.

2.3.3.4. İnsanın Konumu

İnsan için yapılan tanım, insanın hedefi doğrultusunda değiştiği gibi, insanın konumu da insanın hedefine göre farklılık göstermektedir. Bundan dolayı insan için varlıklar arasında stabil bir yer belirlemek yanlış olacaktır. Mesela varlık şemasında meleklerin veya şeytanların manevi konumları bellidir. Melek ve şeytanlar kendileri için belirlenen konumun dışına çıkamazlar. Ya da sadece hayat sahibi olan bir bitki, gayret ederek ruh sahibi bir hayvanın önüne geçemez. İlahi takdir bu varlıklar için her ne tayin etmişse bu varlıklar bu takdire uygun yaşam sürdürerek vazifelerini sona erdirirler. Fakat insan için bu durum söz konusu değildir. Zira insana verilen hadsiz kabiliyet ve istidatlar ve kendilerine sınır tayin edilmeyen duygular, insanı mana aleminde meleklerin bile üstüne çıkarabilir. Ancak verilen duyguların batıl yollarda kullanılmaları, insanı varlıkların en kötüsü olan şeytanlarla aynı seviyeye getirebilir.³¹³ Bütün bunlar insanın seçimlerinin, insanın hem tanımlanmasında hem de varlıklar arasındaki konumunun belirlenmesinde mutlak etken olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in, *sidretü'l-müntehâda* Hz. Cebrail (a.s.) gibi en aziz bir meleği geride bırakması³¹⁴ ve “Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık...”³¹⁵ ayetine muhatap olan insi şeytanların da var olması, insan denilen varlığın mutlak bir yere konumlandırılmayacağını ifade etmektedir.

³¹² Nursi, *Mesnevî-i nuriye*, 310.

³¹³ Nursi, *Asa-yı Musa*, 38.

³¹⁴ Suyutî, *el-Âyetü'l-kübrâ şerhu kışşati'l-isrâ'* (Kahire: M. Abdulhakim el-Kadi, 1989), 76.

³¹⁵ el-En'am 6/112.

2.3.4. İnsanın İhtiyaçları

İnsan kendisine verilen halifelik vazifesi yüzünden sınırsız kabiliyet ve yetenekle yaratılmıştır. Bu kabiliyet ve yetenekler de insanı, yaratıcısına mutlak derecede muhtaç kılmıştır. Çünkü her bir yeteneğin kendine has bir ihtiyacı vardır. İnsanın ise bu ihtiyaçları karşılama gücü yoktur. Bundan dolayı insanı manen yükselten her bir istidat, onu Allah'a daha da muhtaç kılmaktadır. “İnayet Delili” başlığında genişçe ele alınan bu meseleyi, bu başlıkta insanın nübüvvete olan ihtiyaçları yönünden ele alacağız.

2.3.4.3. İstidatların İnkişaf Etme İhtiyacı

2.3.4.3.1. İstidat ve İnsanın Makamı

İstidat, kelime olarak yetenek anlamına gelmektedir.³¹⁶ Risale-i Nur eserlerinde de insanın değeri ve manevi makamının anlatıldığı yerlerde sıklıkla kullanılır. Said Nursi; insanda bulunan bu istidatların nübüvveti gerektirdiğini ifade eder. İstidatın nübüvveti gerektirmesi ise; istidat ve hakiki insanlık makamı arasında gizli olan hakikatlerin ilişkisinde gizlidir.

İnsanın, “rabbü'l-âlemin” terkinde ifade edilen alemler içinde kendi makamını öğrenebilmesinin yegâne şartı, nübüvvet müessesesiyle insanın istidatlarının açığa çıkarılmasıdır.³¹⁷ Zira insan, kendisine verilen istidat sayesinde makam olarak bütün varlıkların üstüne çıkarılmıştır. Zamansal olarak bütün mahlukattan sonra yaratılmışsa da makam olarak hepsinin üstünde bir makama aday olabilecek yeteneklerle yaratılmıştır. Bu üstünlük, elbette insana verilen vazifenin bir gereğidir. Çünkü insan diğer varlıkların halifesi vazifesiyle görevlendirilmiştir. Bundan dolayı kendisine sınırsız duygular ve diğer varlıklara nispeten gelişmiş duyular verilmiştir.

İnsan kendisine ihsan edilen bu duyu ve duyguların bütünü olan istidatlarıyla kâinatın halifesi olabilir. Eğer o kendisine verilen istidattan soyutlanmış olarak hayal edilirse; değersizleşir. Zira fiziksel özellikleriyle insanın diğer varlıklardan üstün olması ve onlar gibi rahat yaşaması düşünülemez. Mesela bir insan bir çita kadar hızlı koşamaz. Bir öküz kadar yük taşıyamaz. Küçük bir serçe kuşu kadar hür olamaz. Hayvanlar ve insan arasında

³¹⁶ “İstidat ne demek TDK Sözlük Anlamı” (Erişim 28 Eylül 2021).

³¹⁷ Nursi, *Emirdağ Lâhikası-1*, 2015, 95.

yapılabilecek daha nice fiziki mukayesenin sonucu, insanın mağlubiyetiyle sonuçlanacaktır. Tabii bu mağlubiyet sadece fiziki yönlerle sınırlı değildir. Bir önceki başlıklarda ifade edilen “insanın aklının ona azap vermesi” meselesi göz önüne alındığı zaman, insan bütün konularda hayvanlardan aşağı kalır. Bütün bunlar da insanı insan eden ve varlıkların halifesi kılan özelliklerinin, insanın manevi yönlerinin inkişaf ettirilmesiyle alakalı olduğu gerçeğini ifade eder.

Evet insan, bütün hayvanların üstünde olmak zorundadır. Zira halife olarak yaratılan insanın tasarrufu altında bulunan varlıklardan daha aşağı olması mantıksız olacaktır. Madem Allah, insanı bütün alemlere halife tayin etmiştir, o zaman onu bütün varlıklardan daha üstün yaratmalıdır.

2.3.4.3.2. Nübüvvet ve İstidatların Yönlendirilmesi

İnsana verilen akıl, kalp, hayal ve muhabbet gibi nice ince özellikler, insanı varlıklar arasında en kıymetli varlık olabilecek seviyeye taşıyabilir. Fakat onda bulunan başka özellikler ise; onu varlıkların en düşüğü yapabilir. Mesela insanda bulunan his ve hevesler ve ona kötülüğü emreden nefsi ve nefesine kumandanlık eden şeytan, bütün gayretleriyle insanı manevi makamından düşürmeye çalışmaktadırlar. Bunlara muhatap olup bunların emirlerine kulak veren bir insan, elbette kendisinde bulunan bütün özellikleriyle yavaş yavaş alçalacaktır. Konunun daha iyi anlaşılması için insanı hayvandan ayıran en temel özelliklerden biri olan muhabbet duygusunu ele alalım. İnsan, kendisine verilen muhabbetle koca kainatı sevebilir ve isteyebilir. Çünkü kendisine verilen bu duygu, Baki olan Allah’ı sevmesi içindir. Eğer o bu muhabbet duygusunu doğru yerde kullanabilirse, bu özellik onu kâinat sahibinin mahububu olabilecek bir seviyeye çıkaracaktır. Ancak o, az önce ifade edilen his, heves, nefis ve şeytanının tesiri altında, bu muhabbet duygusunu fani olan masivaya yönlendirirse manen alçalacaktır. Hem sevdiği dünya ve içindekiler, kendisi istemese de elinden alındığı için azap çekecektir. Hem sonsuzluk için yaratılan bir kalbi, faniye yönlendirdiği için, onu asla tatmin edemeyecek ve manevi kalp cehenneminde azap çekecektir.. Hz. Muhammed (s.a.v.)’in “Ademoğlunun iki vadi dolusu malı olsa üçüncü bir vadi daha arzu eder.”³¹⁸ hadis-i şerifi bu noktada ele alınabilir. Zira beka için yaratılan bir kalp fani alemin tümünü elde etse bile yine tatmin olmaz. İşte

³¹⁸ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, el-Câmi'u's-şâhîh (Kahire: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 1374), “Zekat”, 116. akt. Mehmet Emin Özafşar (ed.), *Hadislerle İslâm: hadislerin hadislerle yorumu. 3* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014), 629.

böyle bir durumdaki insanın manevi makamı elbette az önce zikredilen mahbubiyet makamının çok aşağısındadır. Demek insanın hakiki kıymetini anlayıp alemler içinde kendi yerini belirlemesi kendisine verilen istidat ve kabiliyetlerin doğru kullanılmasına tabidir. Aksi takdirde insan, mahlukatın en aziz varlığıyken en zelil varlığına dönüşebilir.

İnsanın manevi makamını muhafaza edebilmesi de bu bağlamda nübüvvetin varlığına muhtaçtır. Bundan dolayı Said Nursi, Allah'ın kendisini, bu “gafil abdlere” bildirmesi gerektiğini ifade ediyor.³¹⁹ Çünkü peygamber göndermeyip insanları kendi hallerine bırakmak, asıl itibariyle insanı kötülüklerin içerisine atmak olacaktır. His, heves, nefis ve şeytan insana kötülüğü emrederken ve insanı manevi makamından alaşağı etmek isterlerken, onları peygambersiz bırakmak, Allah'ın rahmetine ve hikmetine aykırıdır. Çünkü peygambersiz bırakmak, yüksek gayeler için yaratılan istidatın düşük ve aşağı işlerde kullanılmasına sebep olacak ve insana verilen bütün kabiliyetler zayi olacaktır. Bundan dolayı Allah'ın rahmeti ve hikmeti, insanın hakiki makamını bulması için peygamberleri göndermelidir. Bu peygamberler de insanın çekirdek hükmünde olan istidatlarını açığa çıkarmalıdır. Ta ki insan bu sayede, meleklerin bile yetişemeyeceği manevi makamlara çıksın ve yeryüzünün halifesi olduğunu ispatlayabilsin.³²⁰

2.3.4.4. İnsanın Dine Olan İhtiyacı

Kelime olarak ceza, şeriat ve millet gibi manalara gelen din terim anlamında ise “İman ve amel mevzuu olarak insanlara Cenab-ı Hak tarafından teklif olunan Hak ve Hakikat kanunlarının mecmuası” olarak tarif edilebilir. Said Nursi ise, dini “Hayatın hayatı hem nuru hem esası”³²¹ olarak tarif eder. Bu bağlamda o, insanların ve toplumların dinsiz yaşayamayacağını ifade edip dinsizliği, hayatın maddi-manevi ölmesi olarak görür. İnsanlığın dine olan ihtiyacını da bu yönüyle zorunlu görüp nübüvvetin insan için gerekli olduğunu ispat eder. Bunu da insanların sosyal yaşayan bir varlık olmasından kaynaklı olduğunu ve insanın bu misyonun farklı ihtiyaçlar doğurduğunu, bu ihtiyaçların da ancak İlahi irade ile gönderilen peygamberler tarafından halledilebileceğini ifade etmektedir.

³¹⁹ Nursi, *Mesnevî-i nuriye*, 201.

³²⁰ Nursi, *Emirdağ Lâhikası-1*, 2015, 95.

³²¹ Nursi, *Sözler*, 887.

2.3.4.4.1. Sosyal Yaşam ve Nübüvvet

2.3.4.4.1.1. Adalet ve Nübüvvet İlişkisi

Said Nursî, insanın sosyal bir varlık olması ve bunun da peygamberleri gerektirmesini beş adımdan oluşan bir silsile ile açıklamaktadır. O silsile de şu şekildedir:

- a. “Birinci Adım: İnsan diğer bütün varlıklardan farklı olarak özel ve latif özelliklerle yaratılmıştır. Bu özellikler de insanda her şeyin en güzelini ve en özelini isteme gibi farklı farklı arzu ve ihtiyaçlar meydana getirmiştir. Mesela herkes en güzel elbiseyi giymek, en güzel arabaya binmek, en güzel evde oturmak ister.
- b. İkinci Adım: İnsanın bu arzuları insanı bütün sanatlardan anlamasını zorunlu kılmaktadır. Ta ki bu ihtiyaçlarını tedarik edilebilsin. Fakat herkes her sanattan anlamaz. Bundan dolayı insan kendi hemcinsleriyle birlikte yaşamak zorundadır.
- c. Üçüncü Adım: Fakat insanda bulunan isteme, öfkelenme ve akletme gibi özelliklerine Allah tarafından sınır konulmadığından dolayı insanlar arasında sorunlar meydana çıkmaktadır. Bu da insanların sorunlarını halledilebilmeleri için adalete muhtaç olduklarını gösterir.
- d. Dördüncü Adım: Ancak toplumda yaşayan her ferдин aklı, adaleti anlayacak seviyeden aciz olduğu için insanların külli bir akıldan çıkan bir kanuna ihtiyaçları vardır. Öyle bir kanun da ancak Allah tarafından gönderilen şeriatlardır.
- e. Beşinci Adım: Kanunların yani şeriatların da bir merci tarafından uygulanması ve uygulattırılması lazımdır. Bu merciler de ancak peygamberlerdir.”³²²

Said Nursi'nin ifade ettiği bu silsile modern hayatın çıkmazlarını anlamlandırmasında son derece mühimdir. Zira ihtiyaçlarından dolayı birlikte yaşam sürerek varlıklarını devam ettirebilen insan türünün, silsilede ifade edilen üçüncü adımı yani adaleti göz ardı etmesi, insanlık için ölümcül sonuçlar doğurur. Modern toplumların, adaleti ve bu

³²² Nursî - Nursî, *İşârâtü'l-icâz fî mezânni'l-icâz*, 406.

bağlamda dini ve onun uygulayıcısı olan nübüvvet müessesesini inkâr etmesi, dünyayı çıkmazlara yönlendirmiştir.

Günümüz insanların, peygamberlerin tesisini sağladığı hak ve adalet kavramları yerine güç ve iktidar³²³ kavramlarını getirmesi, bütün dünyayı kan ve gözyaşlarına boğan dünya savaşlarının çıkmasına sebebiyet vermiştir. Güçlünün gücünden dolayı kendini haklı görmesinden ötürü, meydana gelen iki dünya savaşının neticesinde ise; 76 milyon insan yaşamını yitirmiştir.³²⁴ Bediüzzaman, insanları bir araya getiren temel unsurun ihtiyaçlar olduğunu ifade etmişti. Ancak bu ihtiyaçların sorun çıkmadan halledilebilmesinin adaletle ve dolayısıyla külli bir akıldan çıkan kanunlar bütünü olan şeriatla olabileceğini ifade etmişti. İnsanların ihtiyaçlardan dolayı birlikte yaşaması, ancak ihtiyaçların sorunsuz teminini sağlayan adaleti göz ardı etmeleri, insanlık tarihini kana bulamıştır. Bu bağlamda milyonlarca insanın ölümüne sebep olan birinci dünya savaşı, konumuz için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Zira ham madde ihtiyacı olan büyük devletlerin, adalet kavramını gözetmeden ihtiyaçlarını temin etmeye çalışması, bütün dünyanın savaşmasına sebep olmuştur.³²⁵ Savaş sonucunda ise milyonlarca insan ölmüş ya da sakat kalmıştır. Milyonlarca çocuk yetim ve öksüz kalmıştır. Bütün bu durumlar, insanın asıl saadet ve mutluluğunun ancak adalette olduğunu, adaletin de insanların akılları tarafından tesis edilemeyeceğini göstermektedir. Zira birinci ve ikinci dünya savaşlarında insanlara bu zulmü reva görenler, *Reform ve Rönesans*'ı görmüş ve medeniyet kurmuş medeni ve akıllı insanlardı. İkinci dünya savaşında çoluk çocuk demeden iki şehri küle çevirenler, teknik ve teknolojiye en ileri olan insanlardı. Demek insanın kendi menfaatleri çevresinde kurguladığı adalet, zulümdür. Bu durum da insanı külli bir aklın neticesi olan semavi dinlere yönlendirir. Zira semavi dinler, insanlar tarafından yönlendirilmedikleri için zulüm değil adalet yayarlar. Semavi dinler maddi menfaatlerden uzak ve temizdir. Bu da onlara adaletli bir şekilde bütün insanlara hitap edebilme ve bütün insanlığı hem dünya hem de ahiret saadetine davet edebilme kabiliyetleri kazandırır.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in

³²³ Nursî, *Mektubat*, 609.

³²⁴ "Ölü sayısına göre savaşlar listesi", *Vikipedi*, 13 Haziran 2021.

³²⁵ Tahir Kodal, "Birinci Dünya Savaşına Giden Yol", *Belgi Dergisi* 9 (01 Şubat 2015), 1292.

“Sizden önceki insanların helâk olmalarının sebebi, aralarında ileri gelen (zengin) kimseler hırsızlık yapınca suçun cezasını vermeyip zayıf (ve fakir) kimseler hırsızlık yapınca ceza uygulamalarıdır. Bu canı bu tende tutan (Allah)a yemin ederim ki Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık yapsa, onun da elini keserdim!”³²⁶

hadisi adalet noktasında beyan edilebilecek en ulvi makamdadır. Hak ve adalet gibi kavramları kendi menfaat ve çıkarları için kullanan ve dünyayı kan ve gözyaşına boğan modern dünya, zaman şeridinde mazide olmakla beraber en yüksek istikbal olan asr-ı saadetin bu gibi hükümlerine ilaç gibi muhtaçtır. İşte Hz. Muhammed (s.a.v.) kişi ve makam tanımadan hakkı ve adaleti âli kılması ve hakkın hatırını kimsenin hatırına tercih etmemesi asr-ı saadeti ve ondan sonra gelen İslam medeniyetini adalet timsali haline getirmiştir. Bu sayede âdil ve merhametli evliya gibi hükümdarlar yetişmiş, zayıflar güçlülerden; fakirler zenginlerden hakkını tamamıyla almıştır.

2.3.4.4.1.2. Sosyal Adalette Zekât Örneği

Semavi dinler, getirmiş oldukları kanunlarla toplumda baş gösteren kin ve nifak gibi duyguları muhabbet ve ittifak gibi duygulara çevirirler. Bu konuya İslamiyet'te zengin ve fakir arasında manevi bir köprü vazifesi görüp asayiş sağlayan zekât örnek olarak gösterilebilir.³²⁷ Zira İslamiyet, zekât müessesesiyle fakirin hakkının zenginin malında olduğunu ifade eder. Zengine zekâtın, malın cinsi ve değerine göre belirlendiği ölçülerde,³²⁸ belirtilen kişilere³²⁹ verilmesini emreder. Bu da fakirlerin zenginlere karşı muhabbet beslemesini; zenginlerin de fakirlere karşı şefkat duymasını sağlar. Semavi bir emir olan zekâtın toplumdan silinmesi ise, zengin ve fakir arasında derin uçurumların meydana çıkmasına, fakirin zengine karşı kin ve adavetle; zenginin fakire karşı zulüm ve hükmetme hırsıyla dolmasına ve sonuç olarak çatışmaların çıkmasına sebebiyet verir.³³⁰ Komünizm fikri de zekât gibi müesseselerin ihmal edildiği bir zamanda meydana çıkmış ve kendince bu sorunu meydana kaldırmaya çalışmıştır. Fakat sonuç olarak o da büyük sorunların baş göstermesine sebebiyet vermiştir. Zira komünizme göre; bir toplum içinde bir zümrenin gittikçe zenginleşmesi, her şeyin bu zengin zümrenin elinde toplanması, geriye kalanların ise gittikçe sefaletle gitmesi, bu iki grup arasında büyük uçurumların

³²⁶ Müslim, *el-Câmi 'u's-şâhih*, “Hudûd”, 9.

³²⁷ Nursî - Nursî, *İşârâtü'l-icâz fî mezânni'l-icâz*, 160.

³²⁸ Mehmet Erkal, “Nisab- TDV İslâm Ansiklopedisi”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (05 Ekim 2021).

³²⁹ Bk. et-Tevbe 9/60.

³³⁰ Nursî - Nursî, *İşârâtü'l-icâz fî mezânni'l-icâz*, 164.

vücut bulmasına ve sonuç olarak ihtilallerin çıkmasına sebep olacaktır.³³¹ Komünizmin bu soruna karşı ürettiği çareler de beşerin kin ve öfke gibi duygularını beslediği için, o da çare olmak yerine, başka sıkıntıların meydana çıkmasına sebebiyet vermiştir. Ancak İslamiyet, yani külli akıl olan semavi kanunlar, bu soruna yüzyıllar öncesinde çare bulmuş ve zengin ile fakir arasında manevi köprüler kurarak uçurum oluşmasının önüne geçmiştir. İslamiyet'in binlerce adil kanunu arasından örnek olarak gösterilen zekât örneği bile, insanın dine olan ihtiyacını gözler önüne sermek için yeterlidir. Günümüz medeniyetinin, elinde bulundurduğu bütün yardım kuruluşlarının desteğiyle sağlayamadığı sosyal adaleti, İslamiyet zekât ve benzeri emir ve tavsiyelerle yüzyıllar önce tesis etmiştir.³³²

Bütün bu olaylar, insanların semavi dinlere olan ihtiyacını gösterir niteliktedir. Tabi insanlığın dine yani adalete olan ihtiyacı da elbette peygamberlerin varlığını gerektirir. Zira dinler kanundur. Kanunun uygulayıcı bir güce ihtiyacı vardır. Mesela trafik kuralları yazılı bir metinden ibaret olup yürütme organı tarafından uygulanmazsa bir anlam ifade eder mi? Tabi ki hayır. Kanunun, uygulayıcı bir merci tarafından hem izah edilmesi hem de uygulamaya sokulması lazımdır. Bundan dolayı bütün kâinatı ilgilendiren semavi kanunlar da elbette uygulayıcı bir güç ve mercii gerektirir. Bu mercii de elbette peygamberlerdir.³³³ Hz. Muhammed (s.a.v.)'in asr-ı saadette meydana gelen bütün sorunları uygulayıcı mercii olarak halletmesi bu görüşümüz için oldukça iyi bir örnektir. Namazın kılınması, zekatın tesisi ve dağıtımı, kan davalarının halledilmesi, adli olayların neticelendirilmesi gibi nice meseler Hz. Muhammed (s.a.v.)'in İlahi dinin uygulayıcı mercii olduğunu ispat etmektedir. Sonuç olarak insanda bulunan adalet ihtiyacı bütün yönleriyle semavi dinleri gerektirir. Semavi dinler de -uygulanabilmeleri için- nübüvveti gerektirir.

2.3.4.4.2. İnsanın Kâinatı Anlamlandırması ve Nübüvvet

Peygamberlerin getirdiği dinler, sosyal yaşamın devamlılığı için kilit taşı rolünü üstlendiği gibi, insanın kâinatı anlamlandırmasının ve kâinatta tasarruf sahibi olmasının

³³¹ Orhan Tuna, "AVRUPA KOMÜNİZMİ", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 43 (1987), 266.

³³² Murtaza Köse, "Sosyal Siyaset Kavramı ve Ömer b. Abdülaziz'in Sosyal Siyaseti", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (30 Haziran 2010), 88, 89.

³³³ Nursî - Nursî, *İşârâtü'l-icâz fî mezânni'l-icâz*, 406.

yegâne yoludur. Zira insan, ancak din kavramı ile makro kozmoz ve mikro kozmoz dairelerini anlamlandırabilir.

İnsan bu dünyaya geldiği andan itibaren kendisini ve kâinatı anlamlandırmak ister. Zira o kendini bilinmezlerin içinde bulur. Etrafında anlam veremediği ancak bütünüyle onu ilgilendiren meseleler vardır. Bu bağlamda insan geceyi ve gündüzü, ölümü ve hayatı, dünya ve ahireti, zamanı ve mekanı tanımlamak ve onları anlamlandırmak ister. Said Nursî, bu anlamlandırma meselesini dinin hakikatini ele aldığı bir hikayecik ve onun hakikati olan bir risalesinde izah etmektedir.³³⁴ Bu risalesinde üç unsur vardır. Bunlar; yola koyulan bir insan, mutlak tasarruf sahibi bir padişah ve insanın padişah tarafından imtihan edilmesi ve başına gelen meseleleri anlamlandırıp anlamlandırmamasıdır.

Eğer insan, din denilen gerçeklikten soyutlanmak isterse; anlamsızlık karanlığına ve manasızlık kuyularına düşer. Zira onun için kâinatı anlamlandıran yegâne unsur dindir. Bu bağlamda ölüm ve ahlak kavramlarını ve insan için ne ifade ettiklerini sorularla izah edelim. Mesela dini gerçekliklerden uzak yaşayan bir insan için ölüm ne ifade eder? Ölümün olduğu ve insanları yokluk kuyularına attığı bir dünyada hakiki mutluluk ve saadet olur mu? Ölümün bütün herkesi ayırdığı ve dönmek üzere yok ettiği bir alemde, sevgi ve şefkat gibi duyguların insana eziyet vermekten başka bir fonksiyonları var mıdır? O zaman bunları hatırlatan aklımız bizim tasavvurumuzda işkence aleti suretini almaz mı? Ya da ahiretin varlığını inkâr eden bir adamın ahlaklı yaşaması, onu üzmemekten veya -itikadında olan- tek dünyasını mutsuz geçirmesinden başka ne işe yarar? Yaptıklarının bir neticesi yoksa insan neden iyilik yapar? Mükafat sadece mutlu olmaksızın o mutlulukta ölümle yok olup gitmeyecek mi? Bütün ömrünü insanlık için çalışarak geçiren bir insanın, ölüm toprağı altında unutulup gitmesi, yaptığı her şeyi onun için manasız kılmaz mı?

Anlamlandırma doğru soruların sorulmasıyla gerçekleşir. Mesela malı çalınmış bütün insanlar için hırsızlık kötü bir durumdur. Peki peygamberlerin getirdiği dinler olmazsa hırsızlığın sınırlarını belirleyen kavram nedir? Bu konuda kanun getirecek ve hırsızlığın yanlış bir durum olduğunu ifade edenler insanların kendisi midir? Peki bu durumda “kime ve neye göre?” soruları sorulmayacak mıdır? Zira bir insan için yanlış olan bir şey, başka bir insan için doğru olabilir. Ya da meselenin başka bir boyutuna bakmak gerekirse, neyin hırsızlık olup olmadığının belirlenmesi hangi ölçülere göre

³³⁴ bk. Nursi, *Sözler*, 44-51.

olacaktır? Mesela bir fırından ekmek çalmak hırsızlıkken dağ başında bulunan sahipsiz bir ağaçtan elma koparmanın hırsızlık sayılmamasının sebebi nedir? Ekmek fırıncının rızası gözetilmeden alındığı için hırsızlık oluyorken, ağacın rızası alınmadan alınan bir elma neden ağacı soymak anlamı taşımaz? Din ve İlahi bir irade olmazsa insana, elma ağacından elma alma yetkisi veren irade nedir? Eğer cevap insanın kendisiyse, başka biri de kendisine başkasının malını gasp etme yetkisi veremez mi? Bu durumun da çözümü; insanlığın ortak fikrinden ortaya çıkan kanunlar olacaksa, bu sefer de geçmiş ve gelecek arasında bulunan zıtlıklar kendilerini göstermeye başlayacaktır. Çünkü yüzyıl önce ayıplanan ve toplumda görülmek istenmeyen birçok durumun, günümüzde normal karşılanması; insanların toplumdan dışlanma sebebi olarak gördüğü nice olayın şu an toplumun normalleri haline alıyor olması, insanların ortak fikirlerinin bile kanun yapamayacağını göstermektedir. Hem insanlık böyle bir kanun yapsa bile, kendisine bile malik olamayan insan türünün diğer varlıklar hakkında tasarruf sahibi olmasını belirleyen iradeyi kim verecektir? Yeme ve içme gibi en basit işlerde bile iradesi boğazının aşağısına geçemeyen bir insanın,³³⁵ dünya ve hatta kâinat hakkında tasarruf etme yetkisinin kendisinde olduğunu iddia etmesi, son derece gülünç bir durum olacaktır.

Anlamlandırma, sadece olaylarla ilgili değildir. İnsanla ilişkili olan her durumda anlamlandırma söz konusudur. Yani insanın kâinatı anlamlandırabilmesi için sadece bir olay yaşaması ya da dışardan bir duruma maruz kalması gerekli değildir. İnsanın kendi gözüyle gördüğü ve ruh haline göre yorumladığı her durumun bile akıbeti, dini kanunların varlık veya yokluğuna göre değişkenlik gösterir. Mesela insanın yediği bir elma ona lezzet verir ve yiyen insan için elma güzeldir. Peki insanın ölmesiyle yok olması ve bu elmayı bir daha yiyememesi bir elem değil midir? Elmanın hazır lezzeti arttıkça ve insan bu lezzetten mahrum kalacağını düşündükçe, daha da elem çekmez mi? Demek güzelliğin yok olması fikri, güzellikten alınan lezzeti eleme, güzelliğin kendisini de çirkinliğe mahkûm eder.³³⁶ Hatta güzelliğin mertebesi artıkça, yokluğundan hasıl olan elem ve çirkinlik de artacak, netice de güzellik elem ve çirkinliğe dönüşecektir.

Hırsızlık anlayışı ve güzellik algısı gibi nice meselenin halledilmesi din denilen olguya yani nübüvvet meselesine bağlıdır. Zira tasarruf etme ve bu bağlamda helal-haram

³³⁵ Nursi, *Mesnevî-i nuriye*, 102.

³³⁶ Nursi, *Lemalar*, 12; a.mlf. *Sözler*, 80.

yetkisini kullanarak neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirtme, sonsuz irade ve mülkün yegâne sahibi olan yaratıcıya bağlıdır. Mülkün sahibinin kullanılabilir dediği şey doğru, kullanılamaz dediği şey ise yanlış olur. Aksi takdirde insan bu meseleyi hiçbir şekilde halledemez. Zira insan tasarruf yetkisi olan bir varlık değildir. Güzellik algısının değişmemesi ve devam etmesi de bu bağlamda nübüvvet müessesesinin en büyük davalarından biri olan ahirete iman şartıyla izah edilebilir. Çünkü giden her şeyin tekrar geri gelebileceği ve ahirette daha güzellerinin varlığının bilinmesi, güzelliğin devamını sağlamakla beraber gelecek olanlara karşı iştiyakı arttırmaktadır. Güzelliğin artması durumu ise, ahirete imanın olduğu bir seçenekte elemi değil, ahiretteki nimetlerin varlığına olan iştiyakın artmasını sağladığı için yine güzel kalmaktadır. Sonuç olarak ahirete iman güzeli daha güzelleştirmekte, lezzeti daha da lezzetlendirmektedir.

Bu iki durum özelinde insanlar mutlak surette -enfüsi ve afaki olan her durumu anlamlandırabilmeleri için- peygamberlerin getirdiği dinlere muhtaçtır. Aksi halde kâinat ve içindeki her şey anlamsızlıkla itham edilmek zorundadır. İnsanın ahlaki veya gayri ahlaki olarak tanımladığı her şeyin ise mesnetsiz olacağı anlaşılmaktadır. Kendi fikriyle kâinatı anlamlandırmak isteyen insan bu bağlamda karanlıkta yürüyen bir köre benzer. Kör adam gözlerini açsa bile yol karanlık olduğu için yine bir şey göremez. Aynen öyle de insan kendisiyle alakalı meseleleri -onu da yapamayacağı ispat edildi.- akıl gözünü yarım yamalak açarak anlasa bile, kâinatta tasarruf sahibi olmadığı için, kendi dışındaki her şey yine karanlıkta kalacak ve insan kâinatı anlamlandıramayacaktır. Temsilde verilen kör adamın tek bir seçeneği vardır. Doktora giderek gözlerini tam açtıracak ve güneşin nuruna itimat edip yürüyecek. Ta ki karanlıkta kalan her şey aydınlansın ve görünsün. O doktor peygamberlerdir ki insanın aklını doğru bir şekilde kullanmasını sağlarlar. O güneş de Nur ismine sahip olan Allah'tan ışığını alan dinlerdir ki kâinatta bulunan her şeyi anlamlı hale getirirler.

2.3.4.4.3. Her Asra Farklı Şeriat Gönderilmesi

İlk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem (a.s.)'dan son peygamber Hz. Muhammed'e (a.s.m.) kadar 124.000 peygamber gönderilmiştir.³³⁷ Gelen peygamberler

³³⁷ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (Ürdün: Beytü'l-Efkâri'd-Düveliyye, 2005), Birleşik Baskı/5/265,266.

geldikleri zaman ve buldukları mekân itibari ile farklı şeriatlar yani kanunlarla amel etmişlerdir. Bu durum ister istemez akla “Hakikat birse şeriatların farklı olmasının hikmeti nedir?” sorusunu getirmektedir. Çünkü gelen her peygamber, Allah tarafından gönderildiğini iddia etmektedir. Ancak bir peygamberin haram dediği şeye kendisinden sonra gelen peygamberin helal demesi kafaları karıştırmakta ve bu sebepten dolayı peygamberlik müessesesi haksız ithamlara maruz kalmaktadır. Mesela Yahudiliğin başlangıç dönemlerinde helal sayılan birçok şeyin, Yahudiliğin sonraki zamanlarında haram kılınması³³⁸ ve ardından Hristiyanlıkta ise, bunların hepsinin helal olarak ilan edilmesi³³⁹ bu meseleye örnek olarak verilebilir. Ya da bazı konuların bazı şeriatlarda mücmel bırakılıp sonradan gelen şeriatlarda ayrıntılı izah edilmesi de verilebilecek başka bir örnektir. Bununla beraber “Allah neden bu kadar peygamber gönderdi? Bu kadar farklı şeriatın gönderilmesi ne anlama geliyor? Allah bir din ile insanlığı kurtarmaktan aciz midir ki bu kadar peygamber gönderdi?” gibi sorular aynı sıkıntının ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar ve bunlara benzer nice itirazın cevaplanması peygamberlik müessesesinin haksız ithamlardan kurtarılması için önemlidir. Aksi takdirde peygamberler -haşa- birbirinin zıttı şekilde konuşmuş ve haklı davalarını haksız çıkarmış olacaklardır.

Said Nursi, bu meseleyi mevsim ve ilaç metaforlarıyla açıklığa kavuşturmuştur. Ona göre mevsimlerin değişmesiyle elbiseler ve insan tabiatının değişmesiyle de ilaçlar değişkenlik gösterir. Yani yazın elbisesi kışın giyilmez ya da herkese aynı ilaç verilmez. Aynen bu iki örnek gibi zamanların değişmesi de insanlar için şeriatların değişmesini zorunlu kılmaktadır.³⁴⁰ Zira yaşayan ilk insanlar ve son insanlar arasında akıl almaz farklar vardır. Bundan dolayı bu iki farklı zaman diliminde yaşayan insanlar farklı anlayış seviyelerine sahip oldukları için farklı ihtiyaçlara sahiptir. Bu meseleyi şöyle bir örnekle pekiştirelim. Mesela karşımızda imtihan edilmek üzere ilköğretime giden küçük bir öğrenci ve lise öğrencisi bulunduğunu farz edelim. Her iki öğrenciye de aynı matematik sorusunu sormak hikmetli bir iş olur mu? Eğer soru lise öğrencisinin seviyesi göz önüne alınarak sorulsa, bu soru ilköğretim öğrencisinin anlayış seviyesinin çok üstünde olduğu için, ilköğretim öğrencisi bu soruyu anlayamayacak ve bu soru onun için bir anlam ifade

³³⁸ Mustafa Erdem, “İlahi Dinlerin Kutsal Kitaplarında Helal Ve Haram Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37/1 (1997), 168, 169.

³³⁹ Erdem, “İlahi Dinlerin Kutsal Kitaplarında Helal Ve Haram Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”, 169, 170.

³⁴⁰ Nursi, *Sözler*, 600.

etmeyecektir. Eğer soru ilköğretim öğrencisinin anlayış seviyesine göre sorulsa, bu sefer de soru çok kolay olduğu için lise öğrencisinin bilgi seviyesini imtihan etmeye yaramayacaktır. Yani farklı seviyelerde bulunan iki öğrenciye aynı soruyu sormak her halükârda anlamsız bir iş olacaktır. Bu durumda yapılacak en anlamlı iş ise her ikisinin seviyesine uygun ayrı ayrı soru sormak olacaktır. Aynen bu örnekte olduğu gibi seviye ve anlayış olarak farklı zamanlarda yaşayan insanları, aynı şeriata tabi tutmak bu noktada yanlış bir tutum olacaktır. Bundan dolayı İlahi hikmet, önce farklı peygamberler göndererek bütün insanları manevi bir terakki serüvenine tabi tutmuştur. Her bir peygamber kendi kavminin ihtiyaçlarına münasip dersi vererek insanlar arasında bulunan seviye uçurumlarını kapatmıştır. Ta ki nihayette bütün insanlar birbirine yakın seviyelere geldiği için Hz. Muhammed (s.a.v.) İslam şeriati ile bütün dünyaya ve zamana hitap etmiş ve bütün insanlığa peygamber olarak gönderilmiştir.³⁴¹

2.3.4.5.Maddi ve Manevi Terakki İhtiyacı

İnsanlık tarihine kuş bakışıyla bakma imkânı olsaydı insanların sürekli olarak bir ilerleme içerisinde olduğu açık bir şekilde görülebilirdi. Tarih kitapları ve arkeolojik kazılar, asıl itibari ile insanoğluna bahsi geçen kuş bakışıyla bakabilme yeteneğini kazandırmıştır. Çünkü yapılan her bir araştırma, insanoğlunun aslında ne kadar uzun bir serüvenden geçtiğini ve bugün ki halini nasıl aldığını gösterir niteliktedir. Mağaralardan gökdelenlere gelen insanlığın; aylarca süren yolculuklarının saatlere sıkıştırılması olayına kadar elde ettiği her bir ilerleme, aslında insanlığın zaman içinde nasıl ilerlediğini ifade etmektedir. Peki bu ilerleme nasıl elde edildi? Bu ilerlemede öncü olanlar kimlerdi? Said Nursî, bu gibi soruları doğada mevcut bulunan bir kanunun ucunu göstererek delillendirmekte ve şunları söylemektedir: “Karıncayı emirsiz, arıyı yâsupsuz bırakmayan kudret-i ezeliye, elbette / Beşerî de bırakmaz şeriatsiz, nebîsiz. Sırr-ı nizam-ı âlem böyle ister elbette.”³⁴². Yani doğada mevcut bulunan hiçbir canlıyı rehbersiz ve başsız bırakmayan Allah’ın, varlıkların manevi sultanı olan insanları rehbersiz bırakması düşünülemez. Bundan dolayı Allah diğer canlılara rehber tayin ettiği gibi, insanlar arasında da peygamberleri seçmiş ve insanlığın rehberleri olarak onları tayin etmiştir.

³⁴¹ Nursi, *Sözler*, 890.

³⁴² Nursi, *Sözler*, 869.

İnsanlık ise, elde ettiği bütün gelişmeleri peygamberler sayesinde gerçekleştirmiştir. Evet, terakki insanlık için kaçınılmazdır. Aksi takdirde insanlığın devamının sağlanması olanaksızdır. Zira insan hem madden hem de manen aciz ve muhtaç bir varlıktır. Muhtaçlık da sorunların halledilebilmesi için yeni çözüm arayışları, çözüm arayışları da nihayetinde ilerlemeyi doğurmaktadır. Bu bağlamda insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarının peygamberler tarafından nasıl karşılandıklarına bakalım. Bu sayede insanların maddi ve manevi terakkilerinin peygamberler tarafından sağlanabileceği gerçeğini ifade edelim.

2.3.4.5.1. Manevi İhtiyaçlar

İnsan sadece et ve kemikten meydana gelen bir varlık değildir. Asıl itibari ile insanı insan eden değerlerin, onun manevi yönleri olduğunu ifade etmek bu doğrultuda yanlış olmayacaktır. Çünkü insan sevgisiyle, şefkatiyle, korkusuyla ve daha sayılabilecek nice özellik ve duygularıyla insandır. Bunlardan soyutlanmak, insanı insan eden etkenlerden koparmak anlamına gelecektir.

İnsanda bulunan bütün duyguların iki yönü vardır. Bu yönlerin ilki nübüvveti dinlemeyen insanların duyguları kullanma şeklidir ki bu yönde sadece karanlık ve vahşet vardır. Diğer yönü ise nübüvvet müessesesine tabi olan insanların duygularını var ediliş amaçlarına uygun bir şekilde kullanmaları ve netice itibari ile saadeti elde etmeleriyle sonuçlanmaktadır. Mesela insanın hayatının devamını sağlaması ve kendini koruması için kendisine verilen korku ve endişe duygularını ele alalım. Eğer nübüvvet makamı ve getirdiği semavi kitaplar olmazsa, insan kâinatı yanlış anlamlandırmasından dolayı korku ve endişe içinde yaşayacak ve dünya insanlar için yaşanamayacak bir hal alacaktır. Zira kâinat ancak peygamberlerin varlıklar hakkında verdiği doğru bilgilerle anlam ifade etmeye ve dehşetli bir yer olmaktan çıkmaya başlamaktadır. Eğer peygamberlerin getirdiği ölüm de hayat gibi bir mahluktur,³⁴³ korkmaya gerek yoktur. Güneş ve ay³⁴⁴ ve bütün yıldızlar,³⁴⁵ Allah'ın emri dairesinde hareket etmektedir. Allah'ın bilgisi olmadan bir yaprak bile düşmez,³⁴⁶ gibi binlerce hakikat olmazsa dünya ve kâinat korkunç bir şekil

³⁴³ el-Mülk 97/2.

³⁴⁴ el-Yasin 36/37-39.

³⁴⁵ el-A'raf 7/54.

³⁴⁶ el-En'am 6/59.

almaya başlayacaktır. Zira ölümün her an gelebileceği ve insanı sevdiklerinden ve bu dünyadan alıp yokluk alemlerine atacağı fikri insana ürperti vermekten başka bir anlam ifade etmez. Ya da saatte 107.200 km hızla hareket eden³⁴⁷ ve hacim olarak kendisinden 1.300.000 kat daha büyük bir yıldızla bağlı olarak milyarlarca yıldız arasında gezen ve her an dağılmaya mahkûm olan bir dünya üzerinde yaşayan küçük bir varlık olduğunu hatırlayan insan, peygamberlerin getirdiği haberlerle şekillenen fikir algısı olmazsa edindiği bu bilgiler, dünyayı insan için bir cehenneme çevirmeye yeterlidir. Ya da dünyadaki bütün varlıkların kendi kafasına göre hareket ettiğini düşünen ve buna göre yaşam süren bir insan, gökteki koca yıldızların, evi hükmünde olan dünyasını başına patlatabileceği fikrinden korktuğu gibi, binlerce kez büyütüldükten sonra ancak gözle görülebilen bir virüsten bile korkar ve karşılaştığı her şeyi kendisine bir düşman olarak algılar. Ancak Kur'an başta olmak üzere bütün semavi kitaplar, insanların korku ve endişelerine neden olan ölüm, yokluk korkusu, kâinatın büyüklüğü ve durumu gibi meseleleri Allah'ın hadsiz kudret ve ilmi dairesine alarak çözüme kavuştururlar. Kâinat sahibinin emrine uyan birisi için hiçbir korku ve endişenin olmadığını ifade ederler.³⁴⁸ Çünkü peygamberlerin oluşturmuş oldukları toplum ve insan yapısı Alemlerin Rabbine iman ve tevekkül eder bir yapıdadır. İman ve tevekkül ise insanın başına gelen bütün durumlarda onu korku ve endişeden muhafaza edebilir niteliktedir. Bu bağlamda Said Nursi cesaretin imandan, korkunun ise küfürden geldiğini şöyle ifade eder:

Evet, her hakiki hasenat gibi cesaretin dahi menbaı, imandır, ubudiyettir. Her seyyiat gibi cebanetin dahi menbaı, dalalettir. Evet, tam münevverü'l-kalp bir âbidi, küre-i arz bomba olup patlasa ihtimaldir ki onu korkutmaz. Belki hârika bir kudret-i Samedaniyeyi, lezzetli bir hayret ile seyredecek. Fakat meşhur bir münevverü'l-akıl denilen kalpsiz bir fâsık feylesof ise gökte bir kuyruklu yıldız görse yerde titrer. “Acaba bu serseri yıldız arızımıza çarpmasın mı?” der, evhama düşer. (Bir vakit böyle bir yıldızdan Amerika titredi. Çokları gece vakti hanelerini terk ettiler.)³⁴⁹

Bunlar ve bunlara benzer örnekler insanın bu dünyada psikolojik olarak rahat yaşamasının yegâne çaresinin, peygamberlerin getirdiği haberler olduğunu gözler önüne

³⁴⁷ “Dünya”, *Vikipedi*, 25 Ağustos 2021.

³⁴⁸ el-Yunus 10/62.

³⁴⁹ Nursi, *Sözler*, 26.

sermektedir. Demek insanın, insanlık makamına yükselmesi ve orada rahat bir yaşam sürmesinin yolu peygamberlere ve onların getirdiklerine iman etmektedir.

2.3.4.5.2. Maddi İhtiyaçlar

Peygamberler insanların manevi hayatlarını tesis eden temel hükümleri ilan ettikleri gibi maddi olarak da insanlığa rehberlik etmektedirler. Bu rehberlik bazen bir sanat veya mesleğin öğretimi şeklinde olur. Bazen de peygamberin direkt olarak gösterdiği mucizeleriyle bilimsel bir gelişmenin nihayet sınırını göstermesi şeklinde görülmektedir. Bu husus, Kur'an-ı Kerim'in mucizelere yüklediği fonksiyonların bir gereğidir. Müellif, peygamberlik müessesesinin insanların maddi ihtiyaçlarına rehberlik etme meselesini, mucize kavramının iki ana gayesinden birinde izah ettiği için evvela mucize kavramının izah edilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı bu başlık gelecek mucize ana başlığının ikinci gayesinde izah edilecektir.

Uluhiyet ve insanların ihtiyaçları bağlamında nübüvvet mesleğinin gerekli olduğu ifade edildi. Peki insanlar gelmeleri gerekli olan peygamberleri nasıl tanıyacak ve onların kim olduğunu nerden bilecektir? Bu gelecek başlık ise sorulan bu sorunun cevabı mahiyetindedir.

2.4. Peygamberliğe Delil Olması Yönüyle Mucizeler

2.4.3. Mucizelerin Veriliş Hikmeti

Kâinat bir kitap olarak okunup incelendiği zaman şüphesiz ki kaderin kalemi ve kudretin çekici³⁵⁰ ile bunu inşa edip icad eden zatın, her işinin bir hikmet etrafında döndüğü görülür. Bu zatın hikmetsiz iş yapmaktan münezzeh²¹ olduğu gözler önüne serilir. Böyle bir Allah, insanlığın en büyük meselelerinden olan nübüvvet mesleğinin delillerini de yüksek hikmetler ekseninde meydana getirmiştir.

Said Nursî'ye göre, mucizelerin peygamberlere verilmesi peygamberliğin ispatı

³⁵⁰ Nursî, *Mektubat*, 502.

içindir.³⁵¹ Ancak mucizelerin Kur'an'da izah edilmelerinin bir hikmeti insanlığın gelecekteki teknolojik gelişmelerine öncülük etmeleridir.³⁵²

2.4.3.3. Peygamberliğin Delili: Mucizeler

Mucizelerin peygamberlere verilmesinin en önemli gayesi muhakkak ki peygamber olduğunu iddia eden zatın peygamberliğini ispat etmek istemesidir.³⁵³ Müellif, mucizenin ifade edilen hikmetini şöyle bir temsille izah eder:

“Nasıl ki sen bir padişahın meclisinde ve daire-i nazarında desen ki: "Padişah beni filan işe memur etmiş." Senden o davaya bir delil istenilse; padişah "Evet" dese, nasıl seni tasdik eder. Öyle de, âdetini ve vaziyetini senin iltimasıyla değiştirirse; "Evet" sözünden daha kat'i daha sağlam, senin davayı tasdikeder.”³⁵⁴

Verilen misalde olduğu gibi peygamberler Allah'ın elçisi olduklarını ilan ettikleri zaman, kavimleri ilan edilen büyük davanın ispatı için peygamberden delil yani mucize istemişlerdir. Buna mukabil Allah, kâinatta var olan düzenin dışında bir hususu, peygamberinin istemesi sonucu değiştirerek manen o kavme “Evet o benim peygamberimdir. İşte ben onun için kâinatta süreklilik arz eden bir durumu değiştiriyorum.” der. Mesela Hz. Musa (a.s.)'in asasını taşa vurmasıyla taştan pınarların akıtılması,³⁵⁵ elinde bulunan asanın yılanı dönüştürülmesi ve bunun nihayetinde yılanın, sihri yutması³⁵⁶ bu meseleye örnek verilebilir.

Aslında peygamberlerin, maneviyatta kör olup hak yoldan sapan insanlar tarafından inkâr edilmesi ve peygamberlerden mucize istenmesi gayet normaldir. Zira maneviyatta körelmiş ve vahşileşmiş insanların, peygamberlerin manevi yönlerini görmeleri beklenemez. Peygamberlerin her hallerinde bulunan yüksek insani erdemlerin, bu tür insanlar tarafından fark edilip anlaşılması mümkün olmayan bir durumdur. Zira onların gözüyle peygamberler; kendileri gibi doğmuş, iki gözlü, iki ayaklı, yiyen, içen ve hayat süren bir insandır.³⁵⁷ Ancak ilan ettikleri ise; akılları hayrette bırakacak ve muhatap

³⁵¹ Nursî, *Mektubat*, 120, 121.

³⁵² Nursî, *Sözler*, 301.

³⁵³ Seyfeddin Amidi, *Gayetü'l-Meram fi İlmi'l-Kelam* (Kahire: Hasan Mahmud Abdüllatif, 1971), 233.

³⁵⁴ Nursî, *Mektubat*, 121.

³⁵⁵ el-Bakara 2/60.

³⁵⁶ eş-Şu'ara 26/32.

³⁵⁷ el-Yasin 36/15.

olan insanın iki hayatını da büsbütün değiştirecek bir durumdur. İşte bu yüzden peygamber olan zat, öyle bir şey yapmalıdır ki onun dışında kalan bütün insanlık bunu yapmaktan aciz kalsın. Yani peygamberi inkâr eden bir insanın, kendi kudret eliyle yapamayacağı bir hal vuku bulmalı ki; inkârcı, inkarından vazgeçip dava sahibinin Allah tarafından gönderildiğine inanabilsin. Allah, peygamber olduğunu ilan eden ancak mucize isteyen kavmi karşısında zor duruma düşen elçisini, insanların nazarında küçük düşürmez. Bundan dolayı davasında haklı olduğunu insanlara ispat edebilmesi için elçilerinin manevi ellerine, kendi kudret elinden, mucizeler verir. Bu mucizeler ise, vicdan sahipleri tarafından inkâr edilmeyecek deliller hükmündedir.

Elçiler bu mucizelerle, peygamberlik iddialarının doğru olduğunu ve davet ettikleri yolun hak yol olduğunu, insanlara tebliğ etmekten vazgeçmemişlerdir. Bu bağlamda mucize, peygamberlerin elinde kâinat sultanı olan Allah'ın bir mührü hükmündedir denilebilir.

Zira bütün peygamberlerin en büyük ve güzel davaları Cenab-ı Hakk'ın ulûhiyetini ilan etmektir.²⁸ Hepsi aynı dava için farklı kavimlere farklı mucizeler sunmuşlardır. Bu sayede kâinatın yaratıcısı olan Allah tarafından gönderildiklerini insanlara ispat etmişlerdir.

Bu başlıkta izah edilmesi gereken başka bir husus ise, peygamberlere ihsan edilen mucizelerin genellikle kavimlerinin istidat olarak geliştiği alanlarda verilmesidir.³⁵⁸ Bu sayede peygamber, vazifeli olarak geldiği kavmin en fazla geliştiği alanlarda onları mağlup ederek acizliklerinin farkına varmalarını sağlamıştır. Mesela Hz. İsa (a.s.)'ın kavmi genelde tıp ilminde ileri seviyede oldukları için, Hz. İsa (a.s.)'ın en büyük mucizeleri bu çeşitte verilmiştir. Doğuştan kör birisini iyileştirmesi, ölü birisinin diriltilmesi bütün tıp ilimleriyle beraber kavmin Hz. İsa (a.s.)'a karşı mağlup olduklarını ve Hz. İsa (a.s.)'ın davasında doğru olduğunu ispatlamaktadır.³⁵⁹ Hz. Musa (a.s.)'a verilen mucizelerin mahiyeti ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in en büyük mucizesinin bu bağlamda Kur'an-ı Kerim oluşu izah ettiğimiz hikmetin gereğidir.³⁶⁰

2.4.3.4. Mucize-Bilim İlişkisi

Mucizelerin maddi yöndeki terakkiye yani bilime öncülük etmesi meselesine geçmeden

³⁵⁸ Nursî - Nursî, *İşârâtü'l-icâz fi mezânni'l-icâz*, 233; Harputi - Karaman, *Tenkihu'l Kelam Fî Akaidi Ehli'l İslam*.

³⁵⁹ el-Maide 5/110.

³⁶⁰ Nursî, *Mektubat*, 233.

önce Kur'an-ı Kerim'de izah edilmelerinin hikmetleri izah edilmelidir. Ta ki diğer hikmet daha iyi anlaşılabilir. Kur'an-ı Kerim on dört asır önce nüzul olmasına rağmen gençliğini korumaktadır. Hatta Said Nursi'nin ifadeleriyle "Zaman ihtiyarladıkça Kur'an gençleşiyor, rumuzu tevazzuh ediyor".³⁶¹ Bunun yanında Kur'an'ın hem bir zikir kitabı, hem bir fikir kitabı, hem bir dua kitabı, hem bir şeriat kitabı, hem bir hikmet³⁶² ve fen yolunda nihayet hedefi gösterip insanın sırtına teşvik elini vuran bir kitap olduğu³⁶³ gibi farklı özellikleri barındırdığı ve âlemlerin Rabb'i tarafından herkese gönderildiği unutulmamalıdır.

Aslında kâinatta eserleri görülen geniş bir kanun olan hikmet -mucizelerin izahıyla Kur'an'ın bilime temas etmesini gerektirir. Çünkü Kur'an, İlahi son kitaptır. Ondan sonra vahyin yolu kesilmiş ve peygamberlik müessesesi Hz. Muhammed (s.a.v.) ile son bulmuştur.³⁶⁴ O zaman Kur'an bütün ayetleriyle bütün asırlardaki bütün insanlara hitap etmek zorundadır. Yoksa isteklerini Kur'an'da bulamayan gruplar, Kur'an'ı bırakıp başka yol izlemek durumunda kalacaklardır. İşte bundan dolayıdır ki Kur'an, farklı mana mertebeleri sayesinde her asrın, her insanına hitap eden bir kapsayıcılığa sahip olur. Bu bağlamda günümüz insanların, en büyük meselelerinden biri olan bilimsel gelişme ve teknolojik ilerleme sayesinde bilim sahasına çıkan aletler, elbette yaş ve kurunun içinde bulunduğu³⁶⁵ Kur'an'da bulunacaktır. Yoksa bazılarının yaptığı gibi, din ve bilimi keskin çizgilerle birbirinden ayırmak ve dine hususi bir alan tayin edip bilimle alakasını kesmek, son derece yanlış olacaktır.³⁶⁶ Bu da dinin alanını, hitap ettiği kitleyi daraltmak anlamına gelecektir.

Müellife göre Kur'an, bilimle ilgili meseleleri temelde iki şekilde ele almaktadır.³⁶⁷ Bunların bir tanesi, bizim izahını yapmaya çalıştığımız mucize ayetleridir. Müellife göre mucize ayetlerini, Kur'an-ı Hakim'de izah edilmelerinin yegâne sebebi tarihi bir vakıanın aktarımı değildir.³⁶⁸ Zira sadece tarihi bir vakıadan ibaret olarak Kur'an mucizelerden bahsederse günümüz insanlarına hitap etme noktasında sıkıntılar meydana çıkar. Kur'an,

³⁶¹ Nursî, *Mektubat*, 611.

³⁶² Nursi, *Sözler*, 442.

³⁶³ Nursi, *Sözler*, 301.

³⁶⁴ el-Ahzab 33/40.

³⁶⁵ el-En'am 6/59.

³⁶⁶ Çağfer Karadaş, *Kafama takılanlar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 15.

³⁶⁷ Bu konu hakkında bk. Nursi, *Sözler*, 299-318.

³⁶⁸ Nursi, *Sözler*, 301.

insanlığın geniş bir yelpazede istifade ettiği teknolojik ilerlemenin harikaları olan ulaşım ve iletişim araçları gibi meselelerden haber vermezse; insanlığın iki dünya hayatını idame etmek için gönderilen Kur'an'ın gönderiliş hikmeti eksik kalır. Yada Kur'an'a muhatap olan bilim adamlarına, Kur'an izah getirip sorunlarını çözmezse, hitap alanından kayıp yaşar. Bunlar ve daha birçok husus, Kur'an-ı Hakim'in, hikmeti gereği bu tür meseleleri hak ettikleri derecede izah etmesi gerektiğini ifade eder. Burada akla şöyle bir itiraz gelebilir: Kur'an, bu tür meseleleri neden direkt izah etmemiştir de mana mertebelerine havale etmiştir? Örneğin Kur'an'ın uçağın icadını açık bir şekilde haber vermemesinin nedeni nedir? Buna cevap olarak Said Nursi, Kur'an'da her varlığın kendi seviye ve mertebesine göre yer edindiğini ifade eder. Mesela uçak kalkıp "Kur'an neden benden açık bir şekilde bahsetmiyor?" diye dava etse rububiyet dairesinin uçakları hükmünde olan ay ve dünya onun karşısına geçerek "burada kendi büklüğün kadar yer edinebilirsin" diyeceklerdir.³⁶⁹

2.4.3.4.1. Hz. Süleyman (a.s.)'ın Mucizeleri ve Bilim

"Süleyman'ın emrine de sabahleyin bir aylık, akşamleyin bir aylık yol almakta olan rüzgârı verdik."³⁷⁰ ayet-i kerimesini izah eden müellif, Kur'an'ın bu yolla insanlığa hava yoluyla ulaşımın sağlanabileceğini ve bu sayede uzun mesafelerin daha rahat bir şekilde aşılabileceğini, buyurduğunu ifade etmektedir. Nefsinin hevasını terkeden bir kulu olan Süleyman (a.s.)'a havayı teshir ettiğini, insanların da nefsin tembelliğinden sıyrılarak çalışmalarını neticesinde, kâinatta var olan tabiat kanunlarını öğrenerek bu yolla ulaşabileceğini açıkladığını vurgulamaktadır.³⁷¹

Said Nursi'ye göre Allah, mucize ayetleriyle insanları kâinatta bulunan kanunları araştırmak ve keşfetmek için düşünmeye sevk eder. Kur'an-ı Kerim'in genel üslubuna bakıldığı zaman, insanları sürekli olarak kâinatı araştırmaya,³⁷² ibret almaya ve akıl alıp düşünmeye sevk ettiği görülür.³⁷³ Bu bağlamda mucizelerin de bu işlevi görmesi ve insanları tabiat kanunları üzerinde düşünmeye ve araştırmaya sevk etmesi gayet uygundur. Bunun aksi olan mucizelerin sadece tarihi bir vakıa olarak nakledilmesi ise,

³⁶⁹ Nursi, *Sözler*, 314, 315.

³⁷⁰ es-Sebe' 34/12.

³⁷¹ Nursi, *Sözler*, 302.

³⁷² el-Casiye 45/1-5.

³⁷³ el-Bakara 2/44,76,164 vb.

Kur'an'ın genel üslubuna uygun düşmemektedir.

“(Bu konuya dair) kitaptan bir bilgisi olan ise, "Ben onu sen göz açıp kapayıncaya kadar getiririm" diye cevap verdi.”³⁷⁴ Malum olayda Belkıs'ın tahtı takribi olarak 2250 kilometre uzaklıktan Hz. Süleyman (a.s.)'ın istemesiyle keramet sahibi birisi tarafından göz açıp kapayıncaya kadar getirilmiştir. Müellif bu ayeti 1926'da tefsir etmiş ve bu risalede ses ve görüntünün naklinin bu ayette açıklandığını hatta maddenin direkt nakledilebilmesi meselesi olan ışınlanma olayının, bu mucizenin Kur'an'daki haber vermeyle mümkün olabileceğini izah etmektedir.³⁷⁵ Telefon, seslerin naklini televizyon ise, ses ve görüntünün naklini günümüz teknolojisi ile karşılamaktadır. Ancak müellifin “...uzak mesafelerden eşyayı aynen veya sureten ihzar etmek mümkündür.”³⁷⁶ cümlesinde vurguladığı “aynen” kelimesinin karşılığı olan bilimsel gelişme, yani ışınlanma teknolojisi günümüz imkanlarında bile ulaşılmış bir gerçeklik değildir.

2.4.3.4.2. Hz. Musa (a.s.)'ın Mucizesinin Bilimle İlişkisi

“(Musa'ya) Vur asanı taşa buyurduk. Asasını vurduğu yerden on iki pınar fışkırttı.”³⁷⁷ ayeti, yer altındaki rahmet hazinelerinden basit aletlerle istifade edilebileceğini ifade etmektedir. Günümüz teknolojisinin bulduğu sondaj ve benzeri aletlerle insanlığın temel ihtiyaçlarından olan su temin edilirken; doğalgaz, benzin ve mazot gibi enerji kaynakları da bu mucize ayetinin teşvik ettiği yol üzerinden hareket edegelmiştir.³⁷⁸ Bu ayetlerin mana tabakalarında gizlenen bu gibi anlamlar, eski asırlarda yaşayan insanların dikkatlerini çekmezken gelişen bilim ve teknoloji sayesinde, Kur'an'ın bu gibi manaları gün yüzüne çıkmaya başlamaktadır. Bu da zamanın, bilim ve teknolojinin Kur'an için birer müfessir hükmüne geçtiklerini göstermektedir. Ayrıca Kur'an'ın, sanki zamanla ters orantılı bir şekilde hareket ettiğini bizlere ifade etmektedir. Çünkü zamanın ilerlemesi Kur'an'ın yeni ve taze manalarının artmasına sebebiyet verdiğinden dolayı, Kur'an zamanın aksine gençleşmektedir.³⁷⁹

³⁷⁴ en-Neml 27/40.

³⁷⁵ Nursi, *Sözler*, 304.

³⁷⁶ Nursi, *Sözler*, 304.

³⁷⁷ el-Bakara 2/60.

³⁷⁸ Nursi, *Sözler*, 302.

³⁷⁹ Nursi, *Sözler*, 907.

2.4.3.4.3. Diğer Mucizeler ve Bilim İlişkisi

Hz. İsa hakkında “Allah’ın izniyle anadan doğma körleri ve alaca hastalığına tutulanları iyileştirir ve ölüleri diriltirim.”³⁸⁰ ayetinin bütün hastalıkların şifasının olduğunu, hatta ölüme bile hayat renginin verilebileceğini ifade etmektedir.³⁸¹ Hem Allah’ın, Hz. Davud (a.s.)’ı kastederek “Demiri de onun için yumuşattık”³⁸² buyurmasıyla bir peygamberinin faziletini, demiri yumuşatmasıyla ilan etmesi, insanların maddi gelişmelerinin ve sanayilerinin aslı olan demiri ve onun işlenmesini ilan etmektedir.³⁸³

Ayrıca bazı peygamberlerin bazı mesleklere öncülük etmeleri de yine peygamberlerin maddi gelişmelerindeki rehberliklerine delil mahiyetindedir. Hz. Nuh (a.s.)’ın ilk gemiyi inşa etmesi, Hz. Yusuf (a.s.)’ın ilk saati icat etmesi, Hz. İdris (a.s.)’ın terzilik yapması gibi durumlar buna örnek olarak gösterilebilir.³⁸⁴

Mucizelerin bilime öncülük etmeleri insana fikir vermesi bakımından da son derece önemlidir. Mesela Hz. Süleyman (a.s.)’ın rüzgâra binip seyahat ettiğini gören insanlığın hayalinde uçma fikri yerleşir. Hayalde bile böyle bir fikrin yeşermesi sonraki asırlar için uçağın icadını mümkün kılar. Çünkü dimağ seviyelerinin en alt seviyesi olan hayalde uçma fikrinin belirmesi insanlığın sonraki asırlarında tasavvur gibi üst seviyelere çıkar ve sonuç olarak insanlık uçabileceğine dimağ mertebelerinin en üst seviyesi olan itikat derecesinde inanır ve uçağı icat eder.³⁸⁵ Dinlerden ve medeniyetlerden uzak kalmış ve balta girmemiş ormanlarda hayat süren insanların günümüzde bile vahşi yaşamaları mucizelerin hayal de bile olsa insanı teşvik etmesinin ne kadar mühim olduğunu açıklar.

³⁸⁰ el-Ali İmran 3/49.

³⁸¹ Nursi, *Sözler*, 302, 303.

³⁸² es-Sebe’ 34/10.

³⁸³ Nursi, *Sözler*, 303.

³⁸⁴ Nursi, *Sözler*, 301.

³⁸⁵ Dimağın diğer seviyeleri için ayrıntılı bk. Nursi, *Sözler*, 874.

SONUÇ

Nübüvvet imanla ilgili meselelerin en önemlilerindedir. Bundan dolayı tarih boyunca güncelliğini muhafaza etmiştir. Her mezhep ya da görüş kendi perspektifinden nübüvvet ve onunla ilgili olan meseleleri anlamaya çalışmıştır. Farklı nedenlerden dolayı nübüvvet müessesesi inkâr edilmekle karşı karşıya kalmış bundan dolayı kelim alimleri başta olmak üzere İslam alimleri itiraz ve inkâr noktalarına aklî ve mantıkî cevaplar vermiştir.

Kadim gelenekte nübüvvet bütün yönleriyle ele alınmış ve nübüvvetin en ince ve uç meseleleri bile tartışmalara konu olmuştur. Bu sayede elimize nübüvvetle ilgili ciltlerle malumat ulaşmıştır. Bu malumatlar sayesinde insanlığa gönderilen peygamber sayısından peygamberlerde olması gereken sıfatlara kadar nice bilgi kütüphanelerimizde yer edinmektedir. Bütün bunlarla beraber çağın ve çağ insanının yeni ihtiyaç ve anlayışları - her konuda olduğu gibi- nübüvvet konusunun ele alınış şeklinde de belli başlı değişikliklere neden olmuştur. Modern zaman insanı, inanç meselelerinde eski zaman insanına göre son derece kuşkucu ve şüpheli davranmakta, aklıyla algılayamadığı dini öğretileri inkâr etmektedir. Bu inkârcı fikir akımlarının en tehlikelilerinden biri de deizmdir. Deizm, mevcut bir ilahın varlığını kabul etmekle beraber nübüvvet ve ona bağlı bulunan dinle ilgili bütün kurum ve olguları bütüncül bir şekilde inkâr etmekte, peygambersiz ve dinsiz bir dünya algısına inanmaktadır. Bundan dolayı yakın zaman ve günümüz alimleri, meseleleri bu tür fikir akımlarının itiraz ve tenkitleri çerçevesinde ele almakta, imanla ilgili meseleleri, modern çağ insanın anlama düzeyine göre tekrar işlemektedir. Meseleleri modern çağ insanın anlam ve tefekkür dünyasına münasip bir şekilde ele alan alimlerden biri de Said Nursi'dir.

Said Nursi, bu çağın en büyük sıkıntısının iman zayıflığı ve imansızlık olduğunu ifade etmiş ve bütün çalışmalarını da bu konuya yoğunlaştırmıştır. O nübüvvet konusunu da tespit ettiği bu sıkıntılara çare olarak ele almıştır. Bundan dolayıdır ki o, kadim kelam tarihinde ihtilaf sebebi olmuş peygamberliğin imkânı ve mahiyeti gibi meselelerde sarf olunan malumatları tekrarlamamış, derin ve uç meseleleri telif etmemiş, eski tartışmaları canlandırmamıştır. Bunun yerine, modern insanın ihtiyacı olan ve inkâr akımlarının saldırılarının odak noktası olan nübüvvetin gerekliliği ve ispatı üzerinde risaleler telif etmiştir.

Said Nursi'nin Risale-i Nur eserlerinde nübüvvetin gerekliliğini farklı yollarla temellendirmektedir. Müellif, nübüvvetin gerekliliğini temelde iki ana konu ekseninde ele almaktadır. Bu konuların ilkinde nübüvveti, uluhiyet kavramı bağlamında incelemekte ve -insan akli bağlamında- nübüvetsiz bir uluhiyetin olamayacağını ifade etmektedir. Said Nursi'nin bu görüşü deizmin "Allah'ı kabul etmek, ancak nübüvveti inkar etmek" görüşünü ret etmektedir. Müellif, bu görüşünü Risale-i Nur eserlerinde veciz ve farklı başlıklar altında ele alınan -bizim tespit ettiğimiz- "sanat ve hikmet", "ihtiyar ve irade", "inayet", "ilim", "terbiye", "ibadet ve şükür" ve "iletişim" gibi farklı delillerle temellendirmektedir. O bu delillerdeki ana düşüncüyü, delili bağlı olduğu kavramın, Risale-i Nur eserlerindeki manalarının tezahürüne bağladığı için kısa ve veciz tutmaktadır. Said Nursi'nin, beyan ettiği delilleri, bütüncül bir gözle incelendiğinde her delilin, Allah'ın bir ismi çerçevesinde şekillendirildiği anlaşılmaktadır. Bu da yukarıda zikredilen yedi delilin dışında Allah'ın isimleri adedince nübüvvet delilleri üretme olanağı sağlamaktadır. Yani Said Nursi'ye göre, Allah'ın her bir ismi ve kainattaki tecellileri ele alınarak nübüvvetin gerekliliği ispat edilebilir ve bu bağlamda deizmin fikirleri çürütülebilir.

Said Nursi'nin nübüvvetin gerekliliğini bağladığı ikinci temel konu ise insanların ihtiyaçlarıdır. Müellif, insanların her hallerinde mutlak surette nübüvvet ve onun getirdiği semavi dine muhtaç olduğunu ifade etmektedir. Bunun aksinin insanlık için düşünülemeyeceğini zira netice olarak insanın saadet-i ebediyeden şekavet-i ebediyeye düşeceğini vurgulamaktadır. Bu düşüncesine insanların istidat ve kabiliyetlerinin inkişaf etmesi için nübüvvet muhtaç olduğunu, insanın kendini ve kâinatı anlamlandırması için nebiler gibi rehberlere ihtiyacı olduğunu, insanın maddi ve manevi olarak terakki etmesi için peygamberlerin olması gerektiğini delil olarak getirmektedir. Müellif, sayılan bu ihtiyaçları insanın enfüsi ve afaki boyutları ekseninde ele alıp temellendirmektedir.

Said Nursi nübüvvetin gerekliliğini ayet ve hadislerle şekillendirdiği tefekkür dünyasıyla ele almakta ve bundan dolayı kendine has ve katmansal ilerleyen delillerle bu meseleyi temellendirmektedir. Sonuç olarak, müellifin fikir dünyasında, nübüvveti inkâr etmek; Allah'ı inkâr etmek ve insanlığı hayvanlık makamına alçaltmak anlamına gelmektedir denilebilir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. Ürdün: Beytü'l-Efkâri'd-Düveliyye, 2005.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. Ürdün: Beytü'l-Efkâri'd-Düveliyye, 2005.
- Altuntaş, Halil - Paçacı, İbrahim. *Kur'an-ı Kerim meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009.
- Altuntaş, Halil - Paçacı, İbrahim. *Kur'an-ı Kerim meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009.
- Amidi, Seyfeddin. *Gayetü'l-Meram fi İlmi'l-Kelam*. Kahire: Hasan Mahmud Abdüllatif, 1971.
- Apa, Melih. "Canlılar Dünyası ve Sanat". *Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları Dergisi* 32 (2015).
- Ardoğan, Recep. "Kelamcılara Göre Nübüvette Erkeklik Şartı". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
- Arslan, Hulusi. *İslam Düşünce Geleneğinde Şia-Mu'tezile Etkileşimi (Şerif el-Murtazâ Örneği)*. ed. Mahmut Ay. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017.
- Arslan, Hulusi. *İslam Düşünce Geleneğinde Şia-Mu'tezile Etkileşimi (Şerif el-Murtazâ Örneği)*. ed. Mahmut Ay. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017.
- Asım Efendi. *El-Okyanûsu'l-Basît Fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı., 2012.
- Atar, Fahrettin (ed.). *Makâlât: İlmihâl*. Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı.
- Aytepe, Mahsum. "Deizm-Bilim İlişkisi ve İslam Düşüncesi". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 3/1 (2017), 113-136.
- Bakıllani, Ebubekir Muhammed b. Tayyib. *Kitabü't-Temhid*. Beyrut: Richard J. McCarthy, 1957.
- Bediüzzaman Said-i Nursî. *Mektubat*. Ankara: Türk Diyanet Vakfı, 2016.
- Bediüzzaman Said-i Nursî - Nursî, Abdülmecid. *İşârâtü'l-icâz fi mezânni'l-icâz*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Beyâdî, Kemaleddin el-. *İşârâtü'l-Meram min İbârâti'l-İmâm*. Kahire, 1949.
- Beydâvî, Kâdı Nâsiruddîn el-. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl - Tefsîru'l-Beydâvî*. Dersâdet Yayınları, ts.

- Beydavi, Nâsîrüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Tavali' u'l-Envar: Kelam Metafiziği*. çev. İlyas Çelebi - Mahmut Çınar. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi 'u's-şahîh*. Dâru Tavki'n-Necât: Muhammed Züheyr b. Nasr, 1422.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi 'u's-şahîh*. Dâru Tavki'n-Necât: Muhammed Züheyr b. Nasr, 1422.
- Bulut, H. İbrahim. *Kur'an Işığında Mucize ve Peygamber*. İstanbul, 2002.
- Bursevi, İsmail Hakkı - Namlı, Ali. *Kitâbü'n-Ne'ice: Bursevî'nin Vâridâtı ve Şerhleri*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 1. Baskı.
- Coşkun, Abdurrahman. "Hücrelerarası İletişim ve Haberleşme". *Bilim ve Teknik Dergisi* Eylül (2011), 6.
- Cürcani, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî. *Şerhu'l-Mevâkıf*. ed. İbrahim Halil Üçer. çev. Ömer Türker. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı.
- Çınar, Mahmut. *Nübüvvet İnancı Bağlamında Şa'rânî'nin İbnü'l-Arabî Yorumu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Din, 2011.
- Çınar, Mahmut. "Peygamber'e İtaatin Dayanağı Olarak İsmet Meselesi / The Issue of Ismah as the Ground of Obedience to the Prophet / الاعتصام برهان النبي عصمة به". *İlahiyat Akademi* 7-8 (20 Aralık 2018), 327-344.
- Coşkun, İbrahim (ed.). *İslam'da Peygamber Anlayışı*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2009.
- Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmeden-Nesefî es-Semerkindî Nesefî. *Et-Teyisir Fi't-Tefsir*. ed. Muhammed Coşkun. çev. Muhammed Coşkun. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.
- Erdem, Mustafa. "İlahi Dinlerin Kutsal Kitaplarında Helal Ve Haram Anlayışı Üzerine Bir Araştırma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37/1 (1997), 151-173.
- Erkal, Mehmet. "Nisab- TDV İslâm Ansiklopedisi". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 05 Ekim 2021. Erişim 05 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nisab>
- Eş'ari, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl b. Ebî Bişr İshâk b. Sâlim el-Eş'arî el-Basrî. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn: İlk Dönem İslâm Mezhepleri*. çev. Ömer Aydın - Mehmet Dalkılıç. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı.
- Fahredden er-Razi, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî - Orabi, Orabi. *Me'âlimü Usûli'd-Dîn: Kelâm İlminin Esasları*. çev. Muhammed Altaytaş. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1 Baskı.

- Gazali, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî. *Mearicü'l-Kuds*. çev. Serkan Özburun. İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.
- Gökhan, Yasin. “Dine Eleştirel Yaklaşımlar Bağlamında Pozitivizmin Serencamı”. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 542-569. <https://doi.org/10.20981/kaygi.790348>
- Gurâbzâde, Ahmed Efendi - Alpaydın, Mehmet Akif. *Züdebü Âsâri'l-Mevâhib ve'l-Envâr: Gurâbzâde Tefsiri*. ed. İsmet İpek - M. Said Güler. Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı.
- Gündoğar, Hamdi. “Müslüman Kimliğine Yönelen İki Tehdit: Deizm ve Sekülerizm”. *Journal of Analytic Divinity* 4/2 (15 Aralık 2020), 245-257. <https://doi.org/10.46595/jad.817254>
- Gündoğar, Hamdi - Yürgüç, Muhammet Sait. “Deizm Bağlamında Ortaöğretim Okullarında İnanç Algısı-Adıyaman Örneği”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (30 Aralık 2019), 643-670.
- Güvenç, Cemaleddin. “Sosyal Bilimlerde Yöntem Olarak Pozitivizm Bakış Açısı ve Değerlendirmesi”. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 3/2 (01 Temmuz 2020), 109-120. <https://doi.org/10.33416/baybem.672257>
- Harputi, Abdullatif el- - Karaman, Fikret. *Tenkihu'l Kelam Fî Akaidi Ehli'l İslam*. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2016.
- Hemedânî, Hakîm Ebü'l-Meâlî Abdullâh b. Ebî Bekr Muhammed b. Alî el-Miyâneçî el. *Zübdetü'l-Hakâik: Hakikatlerin Özü ; Şekva'l-Garîb: Garibin Şikâyeti*. ed. Ahmet Kâmil Cihan. çev. Ahmet Kâmil Cihan vd. Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı.
- İbnü'l Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî vd. *Fusûsu'l-Hikem: Tercüme ve Şerhi*. ed. Mustafa Tahralı. Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı.
- Işık, Kemal. *Maturidi'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı*. Fütüvvet Yayınları: Ankara Üniversitesi, 1980.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. Kahire: Dârü'l-Maârif: Abdullah Ali el-Kebîr, ts.
- İbn Fûrek, Ebubekir Muhammed b. Hasan. *Mücerredü Mekâlâti'l-Eşari*. thk. D. Gimaret. Beyrut, 1978.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *El-Fasl: Dinler ve Mezhepler Tarihi*. çev. Halil İbrahim Bulut. Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *El-Fasl: Dinler ve Mezhepler Tarihi*. çev. Halil İbrahim Bulut. Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- İbn Teymiye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *İman*. çev. Cemal Güzel. İstanbul: Tevhid Yayınları, 1999.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî - Alkan, Ercan. *Şerhu Hal'i'n-Na'leyn: Hal'u'n-Na'leyn Şerhi*. ed. M. Nedim Tan - Ali Benli. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı., 2017.
- İmamoğlugil, Halil. "Necati Öner'e Göre Klasik Mantıkta Akıl Yürütme". *Mantık Araştırmaları Dergisi* 1/1 (01 Temmuz 2019), 36-82.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Yeni İlm-i Kelam*. ed. Sabri Hizmetli. Ankara, 1981.
- Kadı Abdülcebbâr, Ebu'l-Hasan b. Ahmed el-Hemedâni el-Esedâbâdî. *el-Muğnî*. thk. İbrahim Medkur - Taha Hüsaeyin. Kahire, 1962.
- Kadı Abdülcebbâr, Ebu'l-Hasan b. Ahmed el-Hemedâni el-Esedâbâdî. *el-Muhtasar fi Usûli'di-Din*. ed. Mahmut Ay. çev. Hulusi Arslan. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2. Baskı., 2017.
- Kādî Abdülcebbâr, Ebü'l-Hasen Kādî'l-kudât Abdülcebbâr b. Ahmed b. Abdilcebbâr el-Hemedânî. *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse: Mu'tezile'nin Beş İlkesi (Mu'tezile'nin Beş Esasının Açılımı)*. ed. Metin Yurdağür. çev. İlyas Çelebi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı.
- Karadaş, Cağfer. *Kafama takılanlar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Karaman, Fikret. "İmam Mâtürîdî'ye Göre, Hayatın Akışında Akıl Ve Vahyin Rolü". *Diyanet İlmî Dergi* 55/3 (15 Eylül 2019), 601-627.
- Karaman, Hayreddin. *Kur'an yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*. 3. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 5. baskı.
- Karaman, Hüseyin. *İslam Felsefesi; Tarih ve Problemler*. ed. M. Cüneyt Kaya. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 6. Baskı., 2018.
- Kodal, Tahir. "Birinci Dünya Savaşına Giden Yol". *Belgi Dergisi* 9 (01 Şubat 2015), 1290-1294.
- Koloğlu, Orhan Şener. "Kelâm ve Mezhepler Tarihi Literatüründe Berâhime". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 131/1 (2004), 159-193.
- Köktaş, Mümin. "Aydınlanma, Hristiyanlık ve Deizm". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/1 (15 Mart 2017), 143-158. <https://doi.org/10.18037/ausbd.415672>
- Köse, Murtaza. "Sosyal Siyaset Kavramı ve Ömer b. Abdülaziz'in Sosyal Siyaseti". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (30 Haziran 2010), 75-98.

- Mardinî, Yusuf Sidkî el- vd. *Mesîru Umûmi 'l-Muvahhidîn: Şerh u Terceme-i Kitab-i İhyâ Ulûmi 'd-Dîn: İhyâ Tercüme ve Şerhi*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Birinci baskı.
- Mâtürîdî, Ebû Masûr Muhammed b. Muhammed. *Kitabu't-Tevhid*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara, 2003.
- Mavil, Kılıç Aslan. “Mâtürîdîler’e Göre Nübüvvetin Kapsam ve Gerekliliği”. *Dergiabant* 5/9 (15 Haziran 2017), 76-88.
- Molla Caami, Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmeddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî. *Tefsîru Molla Câmi: Molla Câmi Tefsiri*. ed. Davut Ağbal. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi 'u's-şahîh*. Kahire: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 1374.
- Namlı, Abdullah. “Nübüvvet Müessesesi ve Muarızların İleri Sürdüğü Bazı İtirazlar”. *Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/2 (Aralık 2018), 470-504.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *Asa-yı Musa*. İstanbul: Rnk Neşriyat, Birinci Baskı., 2015.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *Emirdağ Lâhikası-1*. İstanbul: Rnk Neşriyat, Birinci Baskı., 2015.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *İşârâtü'l-icâz fî mezânni'l-icâz*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *Kastamonu Lahikası*. İstanbul: Rnk Neşriyat, Birinci Baskı., 2015.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *Mesnevî-i Nuriye*. çev. Abdülmecid Nursi. Ankara: DİB Yayınları, 2016.
- Nursi, Said. *Emirdağ Lâhikası-1*. İstanbul: Rnk Neşriyat, Birinci Baskı., 2015.
- Nursi, Said. *İman ve Küfür Muvazeneleri*. İstanbul: Rnk Neşriyat, 2016.
- Nursi, Said. *Lemalar*. İstanbul: Rnk Neşriyat, Birinci Baskı., 2015.
- Nursi, Said. *Sözler*. Ankara: Türk Diyanet Vakfı, 2016.
- Nursi, Said. *Şualar*. İstanbul: Rnk Neşriyat, Birinci Baskı., 2015.
- Nursi, Said. *Tarihçe-i Hayat*. İstanbul: Rnk Neşriyat, Birinci Baskı., 2015.
- Önal, Recep. “İslam Kelamında Nübüvvetin Mahiyeti, Kapsam ve Gerekliliği”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2 (2013), 28.
- Özafşar, Mehmet Emin (ed.). *Hadislerle İslâm: Hadislerin Hadislerle Yorumu. 1*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1. baskı., 2014.

- Özafşar, Mehmet Emin (ed.). *Hadislerle İslâm: hadislerin hadislerle yorumu*. 3. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1. baskı., 2014.
- Özarslan, Selim. “Din-Bilim İlişkisinin Serencamı Hristiyanlık ve İslam Örneği”. *Diyanet İlmî Dergi* 56/3 (2020), 883-901.
- Özdemir, Metin. “Mutezile’nin Nübüvvet Müdafaası”. *Kelam Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2007), 47-64.
- Pezdevî, Sadrü’l-İslâm Ebü’l-Yüsr Muhammed b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdülkerîm el-. *Ehl-i Sünnet Akaidi*. çev. Şerafeddin Gölcük. Kayıhan Yayınları, 3. Baskı., 1994.
- Sâbûnî, Nureddin Ahmed b. Mahmud es-. *el-Bidâye fî Usûli’-d-Dîn*. Ankara: Bekir Topaloğlu, 1995.
- Semerkandî, Şemsüddîn Muhammed b. Eşref el-Hüseynî es-. *İslam İnanç İlkeleri*. çev. İsmail Yürük - İsmail Işık. Ankara: Araştırma Yayınları, 1. Baskı., 2011.
- Suyutî. *el-Âyetü’l-kübrâ şerhu kışşati’l-isrâ’*. Kahire: M. Abdülhakim el-Kadi, 1989.
- Şehristani, Ebu’l-Feth Taceddin Muhammed b. Abdülkerim. *el-Milel ve’n-Nihal*. çev. Mustafa Öz. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı., 2015.
- Şeker, Zeynep. “Uluslararası Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm Sempozyumu”. *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 530-541. <https://doi.org/10.18317/kader.322813>
- Şükün, Ziya. *Farsça-Türkçe Lûgat: Gencinei Güftar, Ferhengi Ziya*. İstanbul: Maarif Matbaası, 1944.
- Taftazânî, Sa’duddin Mes’ud b. Ömer. *Şerhu’l-Makâsîd*. I-V Cilt. Beyrut: Abdurrahmân Umeyra, 1998.
- Taftazânî, Sa’düddîn Mes’ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-. *El-Makâsîd: Kelâm İlminin Maksatları*. çev. İfan Eyibil. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı.
- Taşkiran, Meliha. “Hayvanlar Âleminde İletişim”. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 1/1 (31 Mart 2016), 36-45.
- Topaloğlu, Bekir vd. *İslâm’da İnanç Esasları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 17. baskı.
- Topaloğlu, Bekir. *Kelam İlmine Giriş*. Ankara: Damla Yayınevi, Ertem Basım., 2013.
- Topaloğlu, Bekir - Çelebi, İlyas. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İSAM Yayınları, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş Dördüncü Basım.
- Topaloğlu, Bekir - Çelebi, İlyas. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İSAM Yayınları, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş Dördüncü Basım.

- Tuna, Orhan. "AVRUPA KOMÜNİZMİ". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 43 (1987), 261-291.
- Uçar, Semra. "Kaos Teorisine Felsefi Bir Bakış". *Kutadgubilig: Felsefe Bilim Araştırmaları* 0/27 (2015), 293-307.
- Ya'kûb bin Abdüllatîf vd. *İslâm Mezhepleri ve Kelâmı*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. Baskı.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "İlham- TDV İslâm Ansiklopedisi". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 17 Eylül 2021. Erişim 17 Eylül 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilham>
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Nübüvvet - TDV İslâm Ansiklopedisi". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 11 Ağustos 2021. Erişim 11 Ağustos 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nubuvvet>
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Vahiy - TDV İslâm Ansiklopedisi". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 17 Eylül 2021. Erişim 17 Eylül 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vahiy>
- Yazır, Muhammed Hamdi vd. *Hak dini Kur'an Dili*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Yeşilyurt, Temel. "Nübüvvetin Gerekliği, Kapsamı ve Süresi, Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri". Erişim 30 Nisan 2022
- Yüksel, Emrullah. *Maturidiler İle Eş'ariler Arasındaki Görüş Ayrılıkları*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012.
- Yüksel, Emrullah. *Sistemik Kelam*. İstanbul: İz Yayıncılık, 5. Baskı., 2015.
- Zemahşeri, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-. *El-Keşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâmidü't-Tenzil ve 'uyûni'l-Ekâvil Fî Vucûhi't-Te'vil: Keşşaf Tefsiri*. ed. Murat Sülün. çev. Muhammed Coşkun vd. Fatih, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1. baskı.
- "Dünya". *Vikipedi*, 25 Ağustos 2021. <https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=D%C3%BCnya&oldid=26076137>
- "Galaksi". *Vikipedi*, 16 Temmuz 2021. <https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Galaksi&oldid=25812168>
- "iletişim ne demek TDK Sözlük Anlamı". Erişim 17 Eylül 2021. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=iletişim>
- "istidat ne demek TDK Sözlük Anlamı". Erişim 28 Eylül 2021. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=istidat>
- "Mikroorganizma". *Vikipedi*, 02 Ağustos 2021. <https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Mikroorganizma&oldid=25928611>

“Ölü sayısına göre savaşlar listesi”. *Vikipedi*, 13 Haziran 2021.
https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=%C3%96l%C3%BC_say%C4%B1s%C4%B1na_g%C3%B6re_sava%C5%9Flar_listesi&oldid=25628840

TDV İslam Ansiklopedisi. “Temsil - TDV İslâm Ansiklopedisi”. Erişim 16 Ağustos 2021.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/temsil--edebiyat>